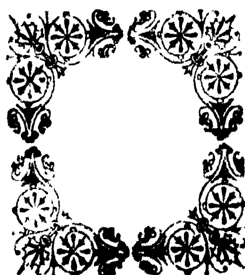
పీఠిక.

శ్రీభద్రాచలరామదాసుచరిత్రము ననేక గ్రంథకర్తలు నాటకరూపమున రచించిరి. కాని యీ నాటకమునందలి విశేష మే మనిన; భద్రాచలముననే జనించి భద్రాచలమే వాసస్థానముగాఁగల శ్రీయుత సోమరాజు రామానుజరావుపంతులుగారీనాటకముం బరిష్కరించి తానీషా రామదాసుల పూర్వజన్మవృత్తాంతములు గలరంగమును, రామదాసునకు శ్రీరామచంద్రుఁడు మహాసాకారమున దర్శన మిచ్చిన రంగమును వ్రాసియిచ్చి తుదకు తాము రచించిన కీర్తనలం జేర్చి నాటకమునకు వన్నె దెచ్చిరి. గుణాగుణవిమర్శనము పాఠకులకు వదలివేయుచున్నాము.

ప్రకాశకుఁడు.

ఇందలిపాత్రలు.

ఇన్నిపాత్రలున్నను 12 మందితో ప్రదర్శింపవచ్చును.

పురుషులు॥

గోపన్న—అను నామాంతరముగల రామదాసు.

తానీషా—గోల్కొండ నవాబు.

అక్కన్న } తానీషాకడ బ్రాహ్మణమంత్రులు.
మాదన్న } గోపన్న మేనమామలు.

కబీరు—ఒక తురుష్క భక్తశిఖామణి.

శివానందుఁడు—తానీషా పూర్వజన్మము.

దేవలుఁడు—గోపన్న పూర్వజన్మము.

శంకరుఁడు.

ఒక వృద్ధబ్రాహ్మణుఁడు—(విష్ణువు)

రాముఁడు } భగవదవతారములు.
లక్ష్మణుఁడు }

గోపాలదాసు } గోపన్న బాల్యమిత్రులు
[redacted]వశర్మ }

యాజులు } భద్రాద్రి పౌరులు.
తులు }

కుందరావు—తహశీల్ గుమస్తా.

భద్రిరెడ్డి } రెడ్లు.
బాకినీడు }

పరమాత్ముఁడు—గోపన్న హితచింతకుఁడు

యాకూబ్ }
హుస్సేన్ } తానీషా పరిజనులు.
జాఫర్ }

భటుఁడు—కారాగృహ భటుఁడు.

హార్కారీలు—రామదాసును బాధించినవారు.

స్త్రీలు.

సీతాదేవి—శ్రీరాముని సతి.

సుశీల—గోపన్నగారి భార్య.

తానీషా భార్య.

శ్రీ
రామదాసు.

ప్రథమాంకము.

పూర్వరంగము.

ప్రవేశము:—సహ్యాద్రియందొక శివాలయము.

[ప్రవేశము:—శివానందుఁ డనుమహర్షియు ప్రక్కన దేవలుఁ డనుశిష్యుఁడు.]

(శివానందుఁడు శివపూజ చేయుచుండ శిష్యుఁడు నివేదన మమర్చుచుండును.)

శివా— నాయిక—త్రిశ్రగతి.

హరహర గంగాధర । పురహర భవహర హర శంభో॥ హ॥
గిరినిలయా పరమేశ్వర । గిరిజార్ధాంగానుషంగ॥ హ॥
ఘన ననేక హాయనములు । మౌనమున మననము జేసితి।
ధ్యానముగ బూజించితి నీ । కరుణ గలుగదా శశిధర॥ హ॥

శంకరా ! భక్తవశంకరా ! సమస్తభువనశుభంకరా ! దుష్టదానవానీకభయంకర ! ఎన్నిదినము లింక నీపూజలు గావింతును ! ఎంతని వేడుకొందును! నీహృదయంబు ద్రవింపఁ జేయ నాకేది మార్గము? అగ్నిమధ్యమునఁ జలమధ్యమున; వాయుభక్షణం

దనై కాలంబు గడుపుచు హృదయపీఠమునభక్తిసూత్రములచే నిన్ను బంధించి—ప్రేమించి, పూజించి, ధ్యానించి, పాదంబులంబడి, వాలిగదుర వేడి పాడి కొనియాడినను శిలామయుండవై చలింపకున్నావే !

సీ. ధనము లిమ్మని నీదుదరిని జేరుదునన్న
నాదిమభిక్షుకుం డగుదు వీవు
కంఠాభరణములం గాంక్షింతునన్నం గా
లాహియే నీ సువర్ణాభరణము
నన్ను చల్లనిచూపునం జూతు వనుకొన్న
దగ్ధంబుచేయు నేత్రంబు నీది
నిలువ నాశించుక నీడ నిచ్చెదవన్న
కటికశ్మశానంబు కాపురంబు
ఏమికోరదనని దాఁగి తిన్నవాళ్ళు
శంకరా ! కోర నష్టిసౌఖ్యములు నిన్ను
వలచినాఁడను నీపాదపద్మసేవ!
వేగఁ గాన్పింపవే! నాకు విశ్వనాథ!

ఓ యాశ్రితవత్సల! నీవు భక్తసులభుండవని మునులు వేమాఱు వినుతింప నాలకించి నిజమని నమ్మి నీపాదసేవ కాశించి పూజించితి! నీమదిని రంజింపఁ జేయఁగోరి యిప్పటి కొకటినా సహస్రఘటంబుల క్షీరాభిషేకం బొనరించితిని. నేఁ డాఘటం బొక్కటియు నీవు దర్శనం బిచ్చెదవేని యానందంబున నభిషేకింతు. ఇఁక నీ ప్రతిరూపం బగు నీశిలాంగంబును బూజింపలేను. నీ నిజరూపంబు నభిషేకింపఁ దలంచితి. దేవా ! తీవ్రంబగు భక్తి నీయందు నాహృదయంబున లగ్నంబుఁ జేసి ఘోరతపం బాచరింతును—రక్షించెదవా ! నీవు భగవంతుఁడవు. కాదేని నీవు కేవల మృషాభిమానంబున మునులుసృష్టించిననిర్మాణ

కౌసల్యా జఠరుభాగ్యం॥ భజ॥ మైథిల్యాలోచన సౌభాగ్యం॥ భజ॥
అవనతజలజభవేంద్రం। అగణిత గుణగణసాంద్రం॥ భజ॥
మాయామానవదేహం। మునిమానస రుచిరగేహం॥ భజ॥
మానుమదనశత కోటిం। నతభావమదనశతకోటిం॥ భజ॥
శ్యామం జలధరశ్యామం। సాంబశివాశ్రిత నామం॥ భజ॥
(గోపన్న మొదలగువారిని సమీపించుచున్నాఁడు.)

గోప—(కబీరునిఁజూచి) ఆహా! ఈమహనీయుఁ డెవ్వరోకదా? ఈతని తేజ మద్వితీయమై యున్నది. ఆకారముఁజూడఁ దురుష్కునివలె నున్నాఁడు. రామనామచింతనగానంబున మాహృదయంబుల కపరిమితాహ్లాదంబు గొలిపినాఁడు. ఇట్టిమహాత్ముఁడు మ్లేచ్ఛుఁడైననేమి!.

గోపా—ఈతఁ డెవరో మ్లేచ్ఛుఁడుగా నున్నాఁడు (కబీరునిఁ జూచి) ఎవరయ్యా స్వామీ! నీవు?

కబీ—నాయనా! శ్రీరామభజనానందపరులకుఁ గులముతో నేమి పనియున్నది?

గోపా—అదియంతా యిప్పుడెందుకుగాని నీవెవ్వరవో చెప్పుము. నిన్ను చూచిన మాకనుమానముగ నున్నది.

కబీ—ఏమని యనుమానముగనున్నది?

గోపా—మ్లేచ్ఛుఁడవని.

కబీ—నిజమునే కనిపెట్టినారు. ఇఁక సందియమేమున్నది.

గోపా—అనుకొన్నమాట నిజమే! కొంపతీసినావు తురుకవు నీవు బ్రాహ్మణులము మేము.ఏదోకొంచెం రామస్మరణచేసికొనుచుండఁగా నిక్కడకుఁ జేరినావే చాలుచాలు;దూరముగనుండుము.

గోప—మిత్రమా! గోపాలశాస్త్రీ! మహాత్ములతో నిట్టి యనవసరప్రసంగములు చేసెదవు.

చ. అతఁడు తురుష్కుఁ డేమగుచు నైనను నేమి కొఱంత; జానకీ
పతిని మనంబునన్ నిలిపి భక్తిమెయిన్ భజియించు వీనినిన్
మతినిదలంపుమయ్య యొకమాన్యునిగా; నటుగాకయున్న నీ
గతిఁ దనరారునే! యదె జగన్నుతతేజము జూడు మోహమునన్.

గో.పా.—గోవన్నా! నీవెప్పుడును గాషాయగుడ్డలుకట్టుకొని గడ్డము పెంచుకొనినవారు వచ్చినప్పుడెల్ల కులుకుచుందువు. (కబీరును జూచి) సాహేబు సన్యాసిగారూ! దయచేయండి. మీరు మా సమీపమునకు వచ్చుటచే స్నానముగూడ జేయవలసివచ్చినది.

కబీ.—నాయనా! నేను తురుష్కుఁడను; నీవు బ్రాహ్మణుఁడవు. నేను రామభజనసేయుట కర్హుఁడనుగానా! నీవుపూనిన యీయవివేకపుభక్తియందు ముక్తియున్నదనియేనా నీయభిప్రాయము ?

శా. ఆశేషాచలవాసు గొల్చినను విద్యాబుద్ధులన్ సేర్చినన్
గాశీసేతుగయాప్రయాగముల నుత్కంఠామతిం జేరినన్
రాశీభూతకళాప్తమైన పరమార్థజ్ఞానమే లేనిచో
నీకుం డెట్టులొసంగు మోక్షమును నీ యీభక్తికిన్ భూసురా.

నన్నుఁ దురుష్కుఁడని తిరస్కరించితివి. మీపురాణంబులనెప్పుడయినఁ జదివితివా ?

సీ. రవివంశజులగురుండు వసిష్ఠునిరమణి
ప్రావిర్భవించిన వంశమేది ?
రామాయణంబును వ్రాసి యశంబును
గొన్న వాల్మీకి యేకులమువాఁడు?
భారతామ్నాయంబు వ్రాసిన యావరా
శరుని కుమారుని జన్మమేది?
జీవహింసనొనర్చి జీవించుచుండు ధ
ర్మవ్యాధునికులంబు మంచిదగునె ?

తే. గీ. కులముతోఁ బనియేమి, నిశ్చలసుభక్తి
బూని హరిఁ గొల్చువారికిఁ బుడమియందుఁ
బరమవిజ్ఞానముండనివాఁడ వగుటఁ
బలుకఁజాలితి వీభంగి బ్రాహ్మణుండ.

నీవిట్లు పలికితివని నే నాగ్రహించువాఁడను గాను. కాని నీకు జ్ఞానము లేకపోయినది కదా యనిమాత్రము చింతపడుచున్నాను. మానవుఁడు ముందు తనయింద్రియములను దాను జయించుకొనవలయును. నేను నీ వను భేదమునువిడిచి, యహంకారరహితుఁడై, నిష్కల్మషహృదయుఁడై విరాజిల్లునప్పుడే ధన్యుఁడు. ఇదియుం గాక; సజ్జన సహవాసముచేతజ్ఞానమును, జ్ఞానముచేత వైరాగ్యమును, వైరాగ్యముచేత ముక్తియుఁ గలుగును. అంతియేకాని, చిత్తము నిర్మలముగాకుండఁ బిలిచిరికదా. యనిబలవంతముచేత వచ్చి భజనసేయుచుండినంతమాత్రమున నీవు ధన్యుఁడవుగావు.

మాధ—(తనలో) తురుష్కుఁడైనను, నీతనివాక్యములు నా కద్భుతముఁ గొలుపుచున్నవి. తెఁగెకదివినడొంక కదలునన్నట్లీతఁడు పురాణములలో విషయములు చెప్పుచున్నాఁడు, వీనిమాటలకు గోపాలశాస్త్రి మరల జవాబు చెప్పక తలవంచుకొన్నాఁడు.

గోప—(తనలో) ఈమహానుభావుఁడు రామసేవాధురంధరుఁడుగాఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు. నిశ్చలమైన భక్తిచే, భూరివైరాగ్యముచే, శ్రీరామదేవుని నీతని హృదయమందు గట్టిగబంధించి విరాజిల్లుచుండిన మహనీయుఁడని, యీతనిముఖంబున నున్న తేజమే చాటుచున్నది. శ్రీరామచంద్రమూర్తి, నామూఢభక్తికి సంతసించి, యీమహాత్మునిచే నన్నుఁగృతార్థుని జేయఁజేదలఁచి యిట్లు పంపినాఁడని తలంచెను. నే నీభక్తాగ్రేసరుని శరణుఁ

బొందెదఁగాక. (కబీరునుజూచి ప్రకాశముగా) మహాత్మా! మీ చరణారవిందములకు నమస్కరించుచున్నాను.

(నమస్కరించును.)

కబీ—(గోపన్నను బట్టుకొని) తండ్రీ! నీవును నేనును నమస్కరింపవలసిన దా రాముని కే; మనల రక్షించువాఁడాతఁడే. నాయనా! నీ పేరెవ్వరో యడుగవచ్చునా ?

గోప—గోపన్న యందురు. దేవా! తమనివాస మెచ్చట?

చ. నిలచినచోట నిల్వక, నీరము దాగినచోటఁ దాగి, వక్కఁ బలుస్థలముల్ జరించుచును భావమునందున రామచంద్రునిన్ నిలిపి భజించువారలకు నిక్కముగా నివసించుచుండ్టి, స్వస్థల మెంకఁడుండు నే జగతి ధన్యచరిత్రుఁడ నీ వెఱుంగవే. నన్నుఁ గబీరందురు. నేను కులమునకు మ్లేచ్ఛుఁడనే.

గోప—(కబీరుని పాదములపైఁబడి) మహాత్మా! నీవు సామాన్యభక్తుఁడవు గావు. భగవత్స్వరూపుఁడవు. నాపాలిటికి గురుండవు. అజ్ఞానవార్ధియందు మునింగియున్న నన్నుద్ధరింపుము.

కబీ—(తనలో) ఈతఁడు మహాజ్ఞాని. శ్రీరామమంత్రోపదేశము నందుటకుఁ దగినవాఁడు. (ప్రకాశముగా) గోపన్నా; శ్రీరాముని యందు నీ కున్న భక్తికి సంతసించినాను. జగంబున శ్రీరాముని మించిన దైవము లేఁడు. రాముఁడే విష్ణుమూర్తి. శతసహస్రహస్కరోర్జస్వలమును, విద్యుల్లతికావదాతవివిధోద్యద్వైజయంతీయుతమును, వేధఃకుధర ద్విట్ప్రముఖదేవాగ్రేసరోపాసితమును చంద్రమస్సూర్య నక్షత్ర సంకటకరప్రసాదసౌధహర్మ్య ప్రాంబును, శతకోటిదినకరప్రతికోటిదురవలోక తేజస్సమార్జితమును, సకలదిగ్విచితగేహవ్యూహనిర్వ్యూహమణి

ఘృణిజాలాంబరతలమును, నశాంతశోకమోహక్షుత్పిపాసాజరామృత్యువర్జితప్రాణిగణమును నగు వైకుంఠపురంబున నెలకొనియుండి సర్వజగంబులఁ బరిపాలించు శ్రీమన్నారాయణుఁడే రామునిగా భావింపుము. ఆశ్రీరాముని ప్రభావంబు వర్ణించుట కాబ్జగర్భాదులకైన శక్యము కాదు. అతఁడే ముక్తిసంధాయకుఁడు, అతఁడే సంసారరత్నాకరోత్తారకకారకుఁడు, సర్వవేదములును, సర్వశాస్త్రములును, సర్వయాగములును, సర్వయోగములును, సర్వధర్మములును, సర్వకర్మములును, సర్వతంత్రములును, సర్వమంత్రములును—వాఁడే. శంభువిశ్వంభరాంభోజభూముఖ్యదృశ్యుఁడై పొల్చు నమ్మహానుభావుని, నాత్మయందు నిలిపి సేవింపఁజాలక, వారణాసీ హరిద్వార మాయా గయా ద్వారకాది పుణ్యక్షేత్రములను, జాహ్నవీ సింధు గోదావరీ శోణ నర్మదా కృష్ణవేణీ ప్రముఖదివ్య స్రవంతులను, భగవంతుఁ డున్నాఁడని కేవల భ్రాంతిని యజ్ఞానాంధకారమున మునిఁగి కొందఱు చరింతురు. పూర్వాపరాలోచనజ్ఞులైన కొందఱు శ్రీరామదివ్యకథాజాలకల్లోలడోలాయమానాత్ములై, యంతఃకరణకళంకంబులం దోలి లోకోత్తరామల కైవల్యలక్ష్మీవివాహోత్సవోత్సాహముం గాంతురు. (ఇంచుక యూరకుండి) గోపన్నా! ఇటురమ్ము. నీకొకరహస్య మెఱిఁగించెదను.

గో—స్వామీ! ఆజ్ఞ (సమీపించును.)

కబీ—పరమభక్తుఁడ వగునీకు రామతారకమంత్రము నుపదేశించుచున్నాను. వినుము.

శ్లో॥ శ్రీరామ రామ రామేతి రమే రామే మనోరమే
సహస్రనామ తత్తుల్యం రామనామ వరాననే.

గోప—(పై శ్లోకమును మఱల జదివి) ఆహా! గురువర్యా! నీకటాక్షమున నేను ధన్యుడనైతిని. మాయజ్ఞానాంధకారమునకు దివాకరుడవై రామమంత్రము నుపదేశించితివి. మహాత్మా! ఈరామనామ మహిమకు సాటి మఱియొకటి లేదుకదా?

శ్లో॥ జయతు జయతు మంత్రం జన్మసాఫల్య మంత్రం
జననమరణఖేద క్లేశవిచ్ఛేద మంత్రం
సకల నిగమమంత్రం సర్వశాస్త్రైక మంత్రం
రఘుపతినిజమంత్రం రామరామేతి మంత్రం.

శ్లో॥ నిఖిల నిగమమంత్రం నిత్యతత్త్వాఖ్య మంత్రం
భవకులహరమంత్రం భూమిజాప్రాణమంత్రం
పవనజనుతమంత్రం పార్వతీమోక్షమంత్రం
పశుపతి నిజమంత్రం పాతుమాం రామమంత్రం.

శ్లో॥ ప్రణవనిలయమంత్రం ప్రాణనిర్వాణ మంత్రం
ప్రకృతిపురుషమంత్రం బ్రహ్మరుద్రేంద్రమంత్రం
ప్రకటదురిత రాగ ద్వేషనిర్నాశమంత్రం
రఘుపతినిజమంత్రం రామరామేతిమంత్రం॥

శ్లో॥ సంసారసాగర భయాపహ విశ్వమంత్రం
సాక్షాన్ముముక్షు జన సేవిత సిద్ధమంత్రం
సారంగహస్తముఖహస్తనివాస మంత్రం
కైవల్యమంత్ర మనిశం భజరామమంత్రం॥

కబీ—గోపన్నా! ఇప్పుడు నేనుపదేశించిన మంత్రమును నీవు నిరంతరము జపించుచుండుము. ఈతారకమంత్రమే సకలశుభంబుల నొడగూర్చి మోక్షసౌధారోహణమునకు సోపానము. మఱియొకమాట. నీవు గోల్కొండ కరిగి తానీషాను దర్శింపుము. కొలది దినములలో నీకున్నతోద్యోగము లభించును. దానం

చేసి, శ్రీరామభక్తి నీకు హెచ్చుటయేగాక, నీయశోడిండిమము దేశమెల్లెడను మ్రోగును! ఇక నే నేగి వచ్చెదను. నీకు శుభం బగుఁ గాక.

రామ—స్వామీ! అప్పుడప్పుడు మీచరణసందర్శనభాగ్యము నాకు లభింపఁజేయఁ బ్రార్థించుచున్నాను.

కబీ—అట్లే యగుఁగాక. జయ్‌సీతారాం. (నిష్క్రమించును.)

రామ—(సంతోషముతో.)

ధన్యాసి—ఆదితాళము.

తారకమంత్రము కోరికదొరికెను-ధన్యుఁడనైతిని-ఓరన్నా
మీరిన కాలునిదూతలపాలిటి-మృత్యువుయనినమ్మక యున్న॥ తా॥
మచ్చికతో నితరాంతరంబుల-మాయలలోఁ బడఁబోకన్న
హెచ్చుగ నూటయెనిమిదితిరుపతు-లెలమి తిరుగఁబని లేదన్న
ముచ్చటగా నాపుణ్యనదులలో - మునుఁగుట పని యేమిటికన్న
వచ్చెడిపర్వపుదినములలో-నుడి-పడివడుటయు మానకయున్న॥
ఎన్నిజన్మములనుంచిచూచినను-ఏకోనారాయణుఁడన్న
అన్నిరూపులైయున్న పరమాత్మునిఁ-నామహాత్మ్యునికథవిన్న
ఎన్నిజన్మములం జేసినపాపము-లీజన్మముతో విడునన్న
అన్నిటికిది కడసారిజన్మము - సత్యంబిఁక పుట్టుటనున్న॥ తా॥

... ...

మాధ—(గోపన్నను సమీపించి) ఏమిగోపన్నా! ఆమహనీయుఁడు నీ కేదియో రహస్యము నుపదేశించి యరిగినాఁడే.

గోప—ఏమున్నది! జగమంతా రామమయమని; ఇంతకంటెఁ గావలసిన దేమికలదు. మిత్రులారా! ఆశ్రీరామనామప్రభావము వర్ణింప సహస్రజిహ్వాలు కలిగిన ఫణీంద్రునికైనను దరము కాదు. ఈ శరీరము లస్థిరములని తలంచి శ్రీరామనామస్మరణము చిత్తము నందు స్థిరముగనుండునట్లు చేసికొనుఁడు. అయ్యది సమస్తపాప

ములను బోఁగొట్టును. మానవులను కామక్రోధలోభమోహాంధకారములయందు మునుఁగనీయదు. కాని యొక్క విషయము మాత్రమున్నది. నిశ్చలమైన భక్తి చిత్తమునఁ బదిలపఱచుకొనుట మిగులకష్టము.

ఉ. శ్రద్ధయుఁ దాల్మియుం దమము శౌచము నింద్రియనిగ్రహంబు హృ
చ్ఛుద్ధియు భక్తియుం దమము సూనృతవాక్పరిపాలనత్వమున్
బుద్ధికి భూషణంబులుగఁ బూనవలెన్ సతతంబు దేవతా
సిద్ధమునీంద్రపూజ్యుఁడగు శ్రీరఘురాముని పాదసేవకున్.

కావున ముందుగ వీనికై ప్రయత్నించి,

చ. వనజభవాదిదేవగణవందితుఁ డాహరి యాటఁ దత్పదా
ర్చనమునకంటెఁ గాన మితరంబగుకృత్య మభీప్సితార్థసా
ధనమటెయొండుఁ గాన; వితతంబగుభక్తిని వానిఁ గొల్చినన్
ఘనమతి వాఁడె చెచ్చను, నగణ్యతరంబగుమోక్షలక్ష్మినిన్.

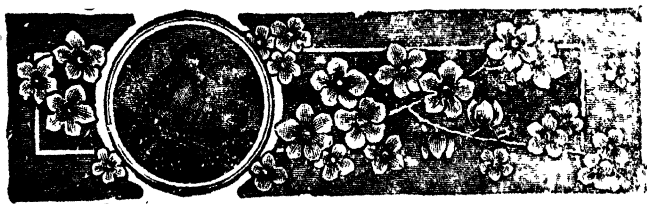
గోపా—మిత్రమా! గోపన్నా! ఇంతవఱకును నీభక్తిని జూచి నేనది యొకవిధముగఁ దలఁచితిని. నీవు మహనీయుఁడ వను సంగతి నేఁడు బోధపడినది. నాచిత్తమును మార్చుకొంటిని. నీయమూల్యమగు నుపదేశమున నేను రామసేవకుఁడ నయ్యెదను. నన్ను దయఁజూడుము.

మాధ—నేఁటినుండి మన మేమయినను సరే. అసత్య మాడఁగూడదు. క్రోధమోహములను వర్జింతము. సాక్షాత్ శ్రీమన్నారాయణుఁడగు శ్రీరామచంద్రదేవుని హృదయమునఁ బాదుకొల్పి సద్భక్తినిఁ బూజింతము.

గోప—మిత్రులారా! మన మిఁక గృహములకరుగుదము. రండు.

(నిష్క్రమింతురు.)

ఇది ప్రథమాంకము.

శ్రీ

రామదాసు.

ద్వితీయాంకము,

రంగము:—[గోల్కొండ. సభామందిరమున, తానీషాయు, అక్కన్న, మాదన్నలును బ్రవేశించుచున్నారు.]

తానీ—అక్కన్నగారూ! (అనుబంధము. ౩.)

మ. ధరణీభారము నిర్వహించునతఁ డాత్మక్షోణిలో నంతటన్
కరుణాయత్తమనంబుతో నరయుచున్ గాపాడుటల్ మాని, ని
ష్కరుణన్ రాజ్యమదాంధవృత్తిఁ బ్రజలన్ గారింపఁగా జెల్ల, ద
త్కరణిం జేసిన ధర్మహానియుఁ దిరస్కారంబు గాకుండునే.

అక్క—పాదుషాగారూ! మీరుచెప్పినమాట సత్యమే. కాని, యిప్పు
డట్టి ప్రశంస యేలవచ్చినది?

తానీ—ఏమున్నది.

సీ॥ ధర్మజుండాది భూవరులు ప్రతిష్ఠింపఁ
జిరకీర్తి నందినసింహపీఠి
బలతురుష్కనృపతు లాజులోనర్చి శా
సింపఁగాఁ జాలినసింహపీఠి
పరదేశరాజులు పదలనికోర్కె నా
సించిమించిన ఘనసింహపీఠి

యఖిలభారతభూమి కాభరణ మగుచు
శ్రీలచే నొప్పినసింహపీఠి

తే. గీ. అఖిలభూతలమందున నలరుచున్న
సింహపీఠంబులను మించు సింహపీఠి
యట్టిహస్తినాపురపీఠ మకట! నేఁడు
దీనగతి నంది యుండుట తెలియరొక్కొ.

మాద—తురుష్కాగ్రగణ్యా! మీరట్లు సెలవిచ్చుచుండిరేమి? మొగల్ చక్రవర్తి యగు నౌరంగజేబుచే సర్వవిధముల నాఢిల్లీపుర సామ్రాజ్యలక్ష్మి యేకొఱంతయు లేక పరిపాలింపఁబడుచున్నది కదా!

తానీ—మాదన్నగారూ! ఔరంగజేబు రాజ్యపరిపాలనాదక్షుఁ డని చెప్పఁగలను. కాని, యతిక్రూరుఁడు హిందూమతద్వేషి. నేను సహజముగఁ దురుష్కుఁడనైనను, మతద్వేషము వహింపక యుండినవాఁడనగుటచే నాతనిపరిపాలనము నాకు క్రూరముగ నున్నది. ఢిల్లీసామ్రాజ్యరమావధూటి యట్టివాని హస్తమునఁ బడవలసినది కాదు.

సీ. అది యుధిష్ఠిరుఁడు సమ్మోదముతో రాజసూ
యాధ్వరంబును జేసినట్టిచోటు
అదివీరశేఖరుండైన పృథ్వీపతి
యతిధర్మమున నేలినట్టిస్థలము
అదిపాదుషాయైన యక్బరు జాతీయ
భావంబు నిలిపినభవ్యభూమి
అది శూరులౌ తురుష్కావనీశ్వరుల మ
యూరపింఛపుపీఠ మున్ననెలవు

తే.గీ. అనుచు జనులెల్ల వినుతింప నలరినట్టి
మహితఢిల్లీపురీమణి మాన్యులార!
శౌర్యమే ప్రధానంబుగాఁ గాంచఁబడెడు
పాదుషాచేతఁ బాలింపఁబడుచు నుండె.

అక్బ—మీరాఱు నిష్కల్మషహృదయులును, ఉభయమతోద్ధారకులును నగుటచే నట్లుసెలవిచ్చుచుండిరి. కాని, సహజముగా తురుష్కచక్రవర్తులకు హిందువులఁ జూచిన ద్వేషము,

కాసీ—అది వెఱ్ఱిమాట. మా మహమ్మదీయులయందుమాత్రము సద్గుణగరిష్ఠులు లేకయుండిరా? అందఱును నారంగజేబువలె నన్యమతస్థులను బాధించిరా? ఇట్టి వన్నులుగట్టి ప్రజలను హింసించిరా?

సీ. తనకీర్తిచంద్రికల్ దశదిశల్ గాయ జ
లాలుద్దీను పృథివి నేలలేదె?
ప్రజలసౌఖ్యంబునే భావంబునం దెంచి
తురకఫిరోజిషా వరలలేదె?
జాతీయభావంబు జాటఁగాజాలి యీ
శ్వరుమహాపాదుషా వరగలేదె?
సమదృష్టి హిందూమునల్మానులం గని
మలక లింకొందఱో చెలఁగలేదె?

తే.గీ. తురకలైనను నేమి హిందువులె యైన
నేమి? గుణమె ప్రధానమై యొప్పఁగవలయుఁ
గాని, శౌర్యమూని ప్రజలఁ గాసినొందఁ
జేయు జన్మంబు గాల్పనే జాతితలమున.

భగవంతునిచలువముఁజూచి నేను రాజ్యపరిపాలనము సేయుచుండినను దురుష్కుఁడనై యున్న కారణమున నన్నుఁగూర్చికూడ ప్రజలే

మని చెప్పుకొనుచుండిరో యని సంశయమందుచునే యుందును.

అక్క——పాదుషాగారూ! మీయెదుట మిమ్ముస్తుతింపరాదు గాని మీరు నిక్కముగాఁ దురుష్కకులమునఁ బుట్టవలసినవారు కారు. మీయందెట్టిలోపమును వ్రేలుమడంచి చూపుట కెవ్వరికిని దరముకాదు.

సీ. తనభుజార్గళధగద్ధగితాసి రణరంగ
విజయేందిరకుఁ జారువేణి గాఁగఁ
తనదివ్యకీర్తి దిక్కామినీమణులకుఁ
బాటీరగంధ లేపంబు గాఁగఁ
తనయసమాన ప్రతాపంబులు శతృప్ర
కరమునకును భయంకరము గాఁగఁ
తనదానధర్మముల్ దారిద్ర్యపీడితా
త్మకులపాలిఁటికల్ప తరువు గాఁ గఁ
తే. గీ. మహితగోల్కొండ విమలసామ్రాజ్యలక్ష్మిఁ
బాలనము సేయుచున్నాఁడు భళిర! మ్లేచ్ఛుఁ
డయ్యుఁ, దానీష గుణశాలియై; యటంచు
సంతసంబందుచున్నారు జనులుభూప.

తానీ——మీరు నాకు ముఖ్యమంత్రులై యుండుటయే దీనికిఁగారణము. (ఇంచుక యూరకుండి) అమాత్యవర్యులారా! ఆజన్మక్రూరుండగు నౌరంగజేబు మనగోల్కొండసామ్రాజ్యమును విధ్వంసముఁ జేయఁదలఁచి యున్నాఁడనుట మీ రెఱింగిన విషయమే కదా? అతఁడే సమయమున హఠాత్తుగ మనపై కెత్తివచ్చునో యని నొక్కింత సందియ మందుచుందును.

అక్క——మీ రావిషయమునుగూర్చి సందియముగాని భయముగాని పొంద నవసరము లేదు. ఇట్టిదెప్పుడైన సంభవించునేమోయను

సంశయము చేతనే శివాజీతో మీకు సఖ్యముఁ గూర్చితిమి. మహా రాష్ట్రరాజ్యోద్ధారకుఁ డగు నాతని పేరు ఔరంగజేబు పాదుషాకు సింహస్వప్నముగ నుండును. శివాజీ సామాన్యుఁడుగాఁడు,

సీ. ఇది ధర్మము నధర్మమిదియంచు వచియించు
విద్యామనీషియై వెలయునతఁడు
కార్యదీక్ష విడువక పనిజేసి యశంబు
నార్జించుచున్నట్టి యనఘుఁడతఁడు
పట్టిన ప్రతినకు భంగంబు రానీక
విలసిల్లుచుండిన వీరుఁ డతఁడు
భయమేమి మాకంచుఁ బల్కు నౌరంగజేబ్
పాదుషా ప్రక్కలో బల్లెమతఁడు

తే. గీ. రాజమాత్రుండె మహారాష్ట్రమను
మహిని స్థాపించి మించిన మాన్యుఁడా శి
వాజి; మనకు మిత్రుండుగాఁ బరగుచుండ
భయ మదేటికి మొగలులవలన దేవ?

అది యట్లుంచుఁడు. అవసరము వచ్చెనేని మే మురువురమును రణరంగమున కవతరించితిమేని యౌరంగజేబు సైన్యములు నిముషము లోఁ బటాపంచలగును.

తానీ—మీ యట్టి మంత్రులుండ నాకేమి కొఱఁత. భవత్ప్రజ్ఞమునఁ గాదె గోల్కొండసామ్రాజ్యేందిర చలింపక యున్నది.

మాద—దేవా! మీ చిత్తమునఁ బాదుకొనియున్న యఖిలజాతీయ సమత్వమే మీకుఁ గీర్తిఁ దెచ్చుచున్నది.

సేవ—(ప్రవేశించి తానీషాను జూచి) సర్కార్ కు దేఖ్నాకువాస్తే ఏక్ బామ్మన్ ఆయే (అక్కన్న మాదన్నలను జూచి) ఆ భామ్మన్ మీకీ మేనల్లుడ్ కతే బోల్తే మహారాజ్ !

తానీ—జయూర్సే ఆనాకర్కుబోలో. జల్దిజావ్.

సేవ—(నిష్క్రమించి వెంటనే గోపన్నతోఁ బ్రవేశించును)

గోప—(తానీషాను విలోకించి) పాదుషాగారికి సలాములు.(అక్కన్న మాదన్నలఁజూచి)ముఖ్యమంత్రులకు నమస్కరించుచున్నాను.

తానీ—బ్రాహ్మణోత్తమా! ఆయాసనముపైఁ గూర్చుండుఁడు.

గోప—(కూర్చుండును.)

తానీ—బ్రాహ్మణోత్తమా! భవదీయ నివాసస్థల మెద్ది? నా వలన మీకుఁ గావలసిన కార్య మేమి?

గోప—దేవా! నేలకొండపల్లి మానివాసము. మా యింటిపేరు కంచెర్లవారు, గోల్కొండనవాబులయొద్ద భద్రాచలము తహసీల్దారుగనుండి విమలకీర్తి గడించిన లింగనమంత్రి సుతుఁడను. మీముఖ్యమంత్రులగు నక్కన్న మాదన్నలకు మేనల్లుఁడ. గోపన్న నామధేయుఁడ.

తానీ—(అక్కన్నమాదన్నలను జూచి) అమాత్యులారా! మీ మేనల్లుఁడగు నీతనిఁగూర్చి యెప్పుడును జెప్పియుండలేదే. ఈతఁ డిప్పు డేమిచేయుచున్నాఁడు?

అక్క—విద్యాబుద్ధులఁ గఱచి స్వగ్రామమునందే యున్నాఁడు. ఉద్యోగాభిలాషియై దేవర సందర్శనమునకు వచ్చినాఁడు.

తానీ—గోపన్నగారూ! మీకుద్యోగము కావలయునా?

గోప—పాదుష్హావారి చిత్తము.

సీ. న్యాయవిచారణంబందున నెవ్వాఁడు
మనుభూపతియశంబు మట్టుపఱచె
నతిధర్మవర్తనంబందున నెవ్వాఁడు
యమనందనుఖ్యాతి నవఘళించె

నర్థిలోకావనంబందున నెవ్వాఁడు
రాధాకుమారుగర్వం బడంచె
రణరంగశౌర్యవిక్రమమున నెవ్వాఁడు
పార్థుని ఖ్యాతిని భంగపఱచె
తే. గీ. నతఁడు తానీషపాదుషా యంచు జనులు
చెప్పుకొనుమాటలకు సంతసించి యిట్లు
చేరినాఁడను నీకొల్వుఁ జేయఁగోరి
కలితకారుణ్యగుణధుర్య! ఖానువర్య!

మదిష్టదైవమగు శ్రీరామచంద్రదేవుని ప్రేరేపణంబునను మిమ్ము దర్శింప వచ్చితిని. ధర్మసంధత నాకు సంగడీఁడై యుండ, తామునన్నెట్టి యుద్యోగమున నియమించినను జాగరూకుఁడనై మెలంగుదునని మనవి జేసికొనుచున్నాను.

తానీ—(తనలో) ఈతని వినయసౌశీల్యాదిగుణములు నా కెంతయు మోదమును గలుగఁజేయుచున్నవి. (అక్కన్న మాదన్నలను జూచి) మంత్రివర్యులారా! ఈతఁడు మీకు మేనల్లుఁ డగుటం జేసియు, నీతని పూర్వు లీగోల్కొండసంస్థానమునందే యుద్యోగులై యుండుటం జేసియు, మనచే నీతఁడు గౌరవింపబడఁ దగినవాఁడై యున్నాఁడు. కావున నీతనికిఁ దగినయుద్యోగమును నిర్ణయింపుఁడు. ధర్మసత్యగుణము లీతనికి భూషణములగుటచే నేదేని యొకతాలూకా తహశీల్ దారుపదవియందు నియోగించిన బాగుండునని నా యభిప్రాయము. అట్టిదానికిప్పు డేదయిన నవకాశ మున్నదా?

మాద—పాదుషాగారూ! భద్రాచలము తహశీల్ దారుపదవికిఁ దగినసమర్థు లెవ్వరును లేకపోవుటచేఁ బ్రస్తుత మాయుద్యోగము నచ్చటనున్న పెద్దమునసద్దీయే చూచుచున్నాఁడు.

తానీ—బాగున్నది. అతహశీల్ దారుపదవియందు దీతని నియమింతము. (గోపన్నం జూచి) గోపన్నగారూ! మిమ్ము భద్రాచలము తహశీలుదారుగా నియమించినాము. మీకు "హుకుం" యిారోజననే యిాయఁబడును. మీరచ్చటికరిగి యుద్యోగమునఁ బ్రవేశించి మాయందు భక్తివిశ్వాసములు గలిగి మెలంగుఁడు.

గోప—ఆజ్ఞ ననుసరించెద. (తనలో శ్రీరాము నుద్దేశించి) దేవా! రామచంద్రా! నిన్ను భక్తిమై సంతతము నర్చించుభక్తుల కెట్టికొఱంతలు గలుగకుండ రక్షించుచుందువుకదా! నీ చరణదాసుఁడ నగున న్నిచ్చటకుఁ బొమ్మని ప్రేరేచి యిాయుద్యోగము నా కిప్పించిన మహానుభావుఁడవు నీవకాదె!

ఉ. శ్రీరమణీమనోహర! యశేషగుణాకర! దీనలోకమం
దార! నిరుఁ మనంబున, ముదంబునఁ గొల్చెడివారికెల్ల నా
ధారము నీవయై శుభము దద్దయుఁ గూర్చుచునుందుగాదె య
య్యారె! భవన్మహామహిమ నయ్యజుఁడైన నెఱుంగనోపునే.

తానీ—(అందఱిని జూచి) మనకు వేళ యైనది. నేఁటికిఁ గొలువు చాలింతము.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

రంగము:—భద్రాచలము.

[గోపన్నగారి గృహము: వీధియరుగుపై సోమయాజులు, దీక్షితులు నను బ్రాహ్మణులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

సోమ—ఆహా! దీక్షితులూ! ఏమి గోపన్నగారోయి! ఇదివఱకు మన భద్రాచలమున కనేకమంది తహశ్శీల్దారులు వచ్చినారు. కాని యిామహనీయునిఁ బోలినవా రెవ్వరును లేరు. అయ్యా! ఏమి

దానధర్మములు—ఏమి సంతర్పణములు—ఏమి దైవతసమా రాధనములు—ఇట్టివి మున్ను మనమెప్పుడును జూచియుండ లేదు, నాకుఁ జూడఁగా సర్కారువారు యీయనికిచ్చు జీతము నకుఁ బదిరెట్లు ఖర్చగుచున్నది. ఇంతసొమ్మీయన కెక్కడ నుండి వచ్చుచున్నదో కదా!

దీక్షి—గోపన్నగారి రామభక్తి వర్ణనాతీతమైనది. భగవద్భక్తులకు గొంగుత యేమున్నది.

చ. గురుజనభక్తియుఁ గ్షమయు గూర్మియు సేవియు నీతి రూపవి
స్ఫురణ వివేకముఁ వినయముఁ మొదలైన సమస్త సద్గుణో
త్కరము కరంబు భూషణలుగా ధరియించి చరించునట్టి యీ
నరణిసురాగ్రిగణ్యునకు దైవము తోడ్పడుచుండు నెప్పుడున్.

సా—నీవన్నమాట నిజమే. ఇదియంతయు శ్రీరామమూర్తి కటా క్షమే (ఇంచుక యూరకుండి) అబ్బా! భక్తాయానము హెచ్చుగనున్నది. ఈమహానీయుఁ డిచ్చట తహశీలుదారుగా వచ్చినపిదప నన్నమోరామచంద్ర యనుబ్రాహ్మణు లిష్ట మృష్టాన్నసమిత్తి నారగించుచున్నారు. మోకాలు దిగకుండ నంగవస్త్రములఁ గట్టువారు చీనిచీనాంబరముల ధరించుచు న్నారు, ఇట్టి పరమభక్తాగ్రిణ్యుఁడు పదివేలవర్షములు వర్ధిల్లుఁగాక.

దీక్షి—ఈ గోపన్నగారికి గృహిణికూడఁ దగినట్లే లభించినది. ఈయన చేయుకార్యముల కామె యేమాత్రము నడ్డుగల్గింపక సర్వ విధములఁ దోడ్పడుచుండును, నిజము. నాతల్లి యన్నదానము నకు హరురాణి; సరసానులాపచాతురికి వాణి; భర్త్రుపదసే వాపరాయణతకు శ్రీరామచంద్రుని రాణి; క్షమాగుణంబున కు క్షోణి; సౌభాగ్యమునకు నంబుజపాణి; అనియుఁ జెప్పవ

చ్చును. భోజనసమయమునం దెవ్వరి కేమిం కావలయునో స్వయముగాఁ గనుఁగొనుచుండును గదా?

గోపన్న—(ప్రవేశించి)

కీర్తన.

రామభజన సేయవె మనసా । శ్రీరాముని సేవింపవే
కామితంబు లెల్లదీర్చు । కల్పవృక్ష మాతఁడే॥ రామ॥
కామక్రోధ లోభమోహాదుల ను । జ్ఞానంబున మన్నాడవే
నీమమరాని నీవె దిక్కటంచు । నీరజాక్షుఁ డైనశ్రీ॥ రా॥

(ఎదుటనున్న బ్రాహ్మణులను జూచి) సోమయరాజులుగారా! సమారాధనయం దేమిలోపములున్నవో. భోజనసమయమున నేను కనుగొనలేదు. ఎట్టిలోపములున్నను బెద్దలు క్షమించవలయును.

సోమ—సరి సరి. ఎంతమాట సెలవిచ్చితిరి. గోపన్నగారూ! మీరు మా పురాకృతపుణ్యవశమున మాపురమునకుఁ దహశీల్దారుగా విచ్చేసిరి. ఈగ్రామీతీరస్థభూసురులు తమ రిచ్చటికి వచ్చిననాఁటనుండియు దారిద్ర్యదేవతకు స్వస్తిఁ జెప్పిరి. మహానుభావా! ఇట్లు మేము చెప్పుట మిమ్ముఁ బొగడుటకుఁ గాదు. ఇది సత్యము. భగవంతుఁడైన శ్రీరామచంద్రమూర్తి మీ హృదయపద్మమున వసించి సర్వబా యిట్టి కార్యముల జేయించుఁగాక!

గోప—ఏదిచేసినను సర్వము నాభక్తరక్షణదీక్షాబద్ధకంకణుఁడగురఘునందనుఁడే.

చ. సదయమనస్కుఁడై గురుఁడు ఛాత్రుని మానసకల్మషంబుఁ బో
విడలిచి విద్యనేర్పి, వివేకినిగా నొనరించు భంగి, స
మ్మదమున రామమూర్తి పరిపూర్ణకృపన్ వరభక్తకోటిన
మ్మదులను నున్న పంకిలము మాపుచు నిట్టివి చేయఁజాలెడున్.

ఈభగవంతుని యనుగ్రహము లేకయున్నచో మన మేకార్యమును జేయఁజాలము.

దీక్షి—వీరు సత్యము వచించితిరి.

[తెరలో] హా! కుమారా!

గోవ—ఏమిది? (చూచి) అయ్యో! ఏమిది!

సుశీల—(మృతుఁడైన గోవన్నగారి కుమారు నెత్తుకొని ప్రవేశించి) అయ్యో! నాథా! ఏమిచెప్పుదును. వేఁడిగంజిగుంటయందుఁ బడి మనకుఱ్ఱవాఁడు—అక్కటా! మాట రాకున్నది. ఏమి చేయుదును—ప్రాణేశ్వరా! ఇదుగో!

గోవ—హా! రామా! రామా! (మూర్ఛిల్లును.)

సోమ—దీక్షితులూ! ఇంతకుముందే యాటలాడుకొనుచున్నాఁడే. ఎంతలో నింతజరిగినదో చూచితివా! ఇట్టి యవస్థ గోవన్నగారికి రావలసినదేనా?

గోవ—(కుమారుని సమీపించి రాము నుద్దేశించి) హా! రామచంద్రా! నాకీశోక మేలగల్పించితివి! ఇట్టి దుఃఖమునకు నేను పాత్రుఁడనా! అయ్యో! నిరంతరము నీచరణారవిందసేవఁ దప్ప యన్య మెఱుఁగనే!

సీ. నీపాదనీరజనిర్మలసేవయే
        నిఖిలభాగ్యములకు నిలయమంటి
నీకథాకలనమే నిశ్చలానందమ్ముఁ
        జేకూర్చి సతతంబుఁ జెలఁగునంటి
నీమంత్రచింతనంబే నిగమార్థ మ
        టంచుఁ జిత్తమున భావించియుంటి
నీమూర్తిదర్శనంబే నన్నుఁ బాపదూ
        రునిగాఁగఁ గావించి బ్రోచునంటి

తే. గీ. నట్టి నీదాసుఁడను నాకు నకట! నేఁడు
గర్భశోకము గూర్తువా కరుణ లేక
భద్రశైలనగరధామ! భవవిరామ!
రామ! జితకామ! జగదభిరామనామ!

తండ్రీ! రామచంద్రా! నిరంతరము నీచరణారవిందసేవచే గాలము గడుపుచున్నందులకు నీవు నా కొసంగుఫల మిదియా! నీ మొదల నే నేమిమహాపరాధ మొనర్చినాను. (ఇంచుక యూరకుండి పుత్త్రుని మృతకళేబరమును తొడలపైఁ జేర్చుకొని) కుమారా! నీకింతలోనే నూఱేండ్లు నిండినవా! నీ ముద్దుముచ్చటలుజూచి యానంద మందుభాగ్యము మాకు నేఁటితోఁ దీఱినదా?

శా. చుంచల్లాడఁగ రావి రేకుగదలన్ జోద్యంబుగా ఘల్లుఘల్లంచున్ మ్రోయఁగ గజ్జెలందియలు నాహ్లాదంబు గల్పించు నీ చంచద్బాలమనోహరాకృతిని నేచందంబునన్ వీడి జీవించన్ శక్తుఁడ నాదు నయ్యకొడుకా వృద్ధిన్ ననుంబాసితే?

తనయా! మావంటి నిర్భాగ్యులకు నీవు దక్కుదువా! అకాలమృత్యువు నిన్ను మ్రింగునని కలనైనఁ దలఁపనైతిని. వంశవిస్తారకుఁడవై తల్లిదండ్రుల కిన్ని నీళ్ళుచుక్కలు పోయుదు వను మా యాస యడుగంటినది.

సఖి—హా! కొడుకా! మమ్ము విడనాడిపోతివా? నీతండ్రిగారి రామసేవాపరాయణత్వమైన నిన్ను రక్షింపలేకపోయెను గదా! అయ్యో! శరత్కాలరాకాసుధాకరుని హసించు నీముఖబింబమును నే నెట్లుమఱతును. నీలంబులఁ బోలు నీకురులకుసంపంగినూనె రాచి దువ్వ నింతలోనె మదు మాయమైపోయినదా? ఏదియేని పెట్టకయున్న సమయమున నీ వేడ్చునపుడు లాలించు నా

సంతోషమునుగంటినదా! కొందమ్మీరేకులం బురడించునీకన్ను లకుం గాటుక దిద్ది ముఖంబునం బొట్టుపెట్టి నీవాడుచుండఁగాఁ జూచుయానందము మాయమయ్యెనా ? హా! తండ్రీ! విద్యాబుద్ధులు నేర్వలేదు. పెద్దవాఁడవుకాలేదు. అర్ధులఁబ్రోవలేదు. అక్కటా! మృత్యుదేవత నిన్నింతలోనే తననోటఁ గఱచుకొని పోయెనా ? (అనుబంధము 4)

సోమ—(గోవన్నను భార్యను జూచి) పుణ్యదంపతులారా ! విచారింప వలదు.

కీర్తన పూరి—ఆది.

కబీరు—

అరగడియ జీవనమునకై నీ । వాసింపకే యోమనసా ।
అరయగ రెండుదినంబుల మజిలీ ।
యనుకొనవే యీప్రపంచము మనసా ॥ అ ॥
నీకెవరు లేరు । నీ వెవరికి గా ।
వొకడవె వచ్చితి । వొకడవె పోయెద ।
వకలంకుఁడు శ్రీనివాసుఁడే గతి । యానాటికి నీనాటికి మనసా ।

[అని పాడుచుఁ బ్రవేశించును.]

గోవ—(కబీరును జూచి) గురువర్యా ! నమస్కారములు.

(నమస్కరించును.)

కబీ—గోవన్నా ! ఈచింత యేమి ?

గోవ—(దుఃఖముతో) గురువర్యా ! ఇదుగో! పుత్రుఁడు మృతుఁడైనాఁడు. (పుత్రుని నుద్దేశించి) హా! కుమారా !

సుశీల—(పుత్రుని నుద్దేశించి)

చ. కొడుకులు పుట్టలే దనుచుఁ గుందుచు సౌఖ్యమపోలుచుండి మొక్కుదును ననేక దేవులకుఁ బొందుగఁ బూజలునల్పుచుండు న

స్వదంతుల కేరిశైన భగవంతుఁ డాసంగర నాదుపాపపుం
గడుపునఁ బుట్టజేసెఁ గొడుకా! నిను, నేమనిదుఃఖ మాఁపుదున్.
గోప—హా! కొడుకా!

(అనుబంధము. 5)

కబీ—(గోపన్ననుజూచి) గోపన్నా! ఈవిచారమేమి? నీవజ్ఞానాబ్ధిలోఁ బడితివే! ఈమరణించిన దెవ్వరు? నీతనయుఁడా? ఈతనికినీకును నెట్టిసంబంధము? నీ వెక్కడనుండివచ్చితివి? ఎక్కడికిఁ బోవుదువు. బాగుగ విచారించినచో నీవిచారమును విడుతువు.

శ్లో॥ మాతా నాస్తి పితానాస్తి। నాస్తి బంధు సహోదరః
అర్థం నాస్తి గృహం నాస్తి। తస్మాత్ జాగ్రత జాగ్రత?

అనుశ్లోకమును నీవు మఱచితివా?

శా. భార్యాబాంధవ పుత్రమిత్రధనసంబాధంబులందున్ మహా
దార్యం బొప్ప మమత్వమున్ విడిచి బ్రహ్మంబుదుఁ గ్రీడించుచా
తుర్యం బుండిన వాఁడె మోక్షమును బొందుంగాని, యావట్టిగాం
భీర్యం బూనినవాఁడు వ్యర్థుఁడు సుమూ విజ్ఞానచూడామణీ!

శా. గంగాస్నాన మొనర్చినన్ వివిధయాగశ్రేణి గావించినన్
సంగీతంబులు పాడినన్ సకలపుణ్యక్షేత్రముల్ మెట్టినన్
సంగంబున్ విడనాడకున్న నెడ మోక్షంబ్బు బబ్బదన్నట్టియ
ట్టంగుల్ వెక్కులునీవు మున్నెఱుఁగవే వర్తింతె యజ్ఞానివై?

నిరంతర శ్రీరామచరణసరసీరుహ ధ్యానాసక్తచిత్తుఁడ వగు నీ విట్లు చింతింపఁదగునా? ఈకుమారుని నీకుఁ బ్రసాదించినదెవ్వరు? రాముఁడు—ఇప్పుడు తోడ్కొనిపోయిన దెవ్వరు? రాముడు. కావున నమ్మహాత్మునే ప్రార్థింపుము. శోకమువలనఁ బ్రయోజన మేమియున్నది?

ఉ. సారససంభవుం డెవఁడు శౌరి యెవండు హరుం డెవండు బృం
దారకనాయకుం డెవఁ డనాథులకుం గతి యెవ్వఁడో జగ
త్కారణభూతుఁ డెవ్వఁడు మొదల్ తుదిలేనిమహాత్ముఁ డెవ్వఁడో
యారయ నట్టిరామునిపదాంబుజముల్ శరణంబు నందుమా.

గోప— (చింతవిడిచి) గురువర్యా ! ఇంతవఱకును నజ్ఞానాబ్ధిలోఁ బడి యుంటిని. వేదవాక్యములఁ బోలు మీయనుడులు నన్ను జ్ఞానసమన్వితునిగాఁ జేసినవి (భార్యంజూచి) నారీమణీ! వగవక ధైర్యం బవలంబింపుము. సమస్తము భగవదధీనమై యున్నది. మనచే సౌఖ్యనాటక మాడించినను, దుఃఖనాటక మాడించినను—శ్రీరామచంద్రునిదే భారము. అజ్ఞానాబ్ధిలో మునిఁగి పుత్రశోకాతురుల మగుటచే నిట్లు విలపించుచుంటిమి. శ్రీరామచంద్రమూర్తి కరుణాసాగరుఁడు, యెన్నమ్మహనీయునిరాజ్యపరిపాలనమున నొకవిప్రుని సుతుండు మరణింపఁగా, నావిప్రుఁడు, మృతుఁడైన తనకుమారుని శవము నెత్తుకొనిపోయి రామచంద్రుని యాస్థానమంటపముముందుఁ బడవైచి, రామభద్రా! రక్షింపుమని వేఁడినంతనే బాలుని బ్రదికించిన యద్దేవదేవుఁడు మనకుమారునిమాత్ర మేల రక్షింపకయుండును. ఈసమయమున మన శాలోకరక్షకుఁ డగురామమూర్తియే శరణ్య మగుఁగాక! (శ్రీరాముని నుద్దేశించి)

మ. తనయుం డీతఁ డకాలమృత్యువును బొందన్ గాంచియిక్కాంతతో
ఘనదుఃఖాబ్ధిని మున్గినాఁడను వివేకజ్ఞానశూన్యుండనై
నను రక్షింపఁగ నేఁగుదెమ్ము కరుణన్ నాగోడు నాలించుచున్
వనజాతప్రముఖాదిదేవవినుతా! భద్రాద్రిరామప్రభూ.

శా. శ్రీరామా! రిపుభీమ! కల్పితబుధక్షేమా! ఘనశ్యామ! శృం
గారాకారవిధూతకామ! నయసంగ్రామా! యశోధామ! స
త్కారుణ్యామృతసీమ! దీనుఁడ నను౯ గాపాడరావే భవ
త్కారుణ్యంబున భద్రశైలపుర సీతారామచంద్రప్రభూ!

శా. దారాపత్యధనాదిసంపదలు తథ్యంబంచు భావించి సం
సారాంభోధి మునింగి యాఁకరణి లేశంబైన సౌఖ్యంబు నే
దారింగాంచకయుంటిఁ; బ్రోవు మిఁక నీదాసుండ సుమ్మాలస
త్కారుణ్యాకర; భద్రశైలపురసీతారామచంచంద్రప్రభూ !

(అంత గోపన్నగారికుమారుఁడు నిద్రనుండి లేచినవిధమున లేచును.)

సుశీల—(సంతోషముతో కుమారునెత్తుకొని) రామచంద్రదేవునకు మాయందుఁ బరిపూర్ణానుగ్రహము వచ్చినది.

గోప—(శ్రీరాముని నుద్దేశించి) రామచంద్రా! నీమహిమ యద్భుతమైనది.

సీ॥ జగ మనునాటకస్థలమందు సకలజీ
వులముదంబుతోడ బొమ్మలుగఁ జేసి
గారడీఁడునుబోలె కనుఁగట్టి యాడింపు
చుండెద వొకచో సుఖముఁ గూర్తు
వింకొకచో దుఃఖ మెంతయో గల్పింతు
వింకొకచో రెండు నేకరీతి
నుంచు విధముజూతు వొకచోట నిట్టిదుః
ఖముగూర్చి యట్టి సౌఖ్యంబు నిచ్చి

తే. గీ. భళిర! నవ్వింపుచుందువు భారతీమ
నోహరహరాదులైన నిన్ను నెఱుఁగంగఁ

జాల లేనెంతవాఁడను జలజమిత్ర
వంశపావన ! శ్రీరామ! భవవిరామ !

దేవా ! ఈదాసునియందు నీవు సంపూర్ణమైన కరుణవహించి మృతుం డైనసుతుని బ్రదికించి మాకు గర్భశోకము లేకుండ రక్షించితివి. (కబీరునుఁజూచి) గురువరా! పుత్రమోహమున నజ్ఞానాబ్ధిలోఁ గూలి పరితపించుచున్న సమయమున నీయొద్దకు విచ్చేసినాయందుఁ గరుణాంతరంగుఁడవై యజ్ఞానమును బాపి చిత్తమును శ్రీరామ చింతనముపై నిలుపునట్లు గావించి, యయోధ్యాదిదేవుని కృపకుఁ బాత్రునిగఁ జేసి మృతుండైనకుమారుని బ్రదికించితివి. మహాత్మా! నీయుపకారము నేనెన్నిజన్మము లెత్తుచుండినను మఱవను.

కబీ— గోపన్నా! ఇందు నేనునర్చిన దేమియు లేదు. రక్షించుటకును, శిక్షించుటకును శ్రీరామమూర్తియే కర్త. ఆతఁడు నీయందుఁ గరుణవహించినాఁడు. నీ నిశ్చలభక్తికి సంతసించి మృతుఁడైనకుమారుని మరల నొసంగినాఁడు. శ్రీరామానుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడవైన నీవు నేఁటినుండి "రామదాస" ను పేరఁ బరగుదువుగాక !

గోప— (సుశీలంజూచి) రమణీ ! స్వామియనుగ్రహమున మనకు దుఃఖము లేకుండఁ బోయినది. ఇఁక నీవు కుమారునిఁ దోడ్కొని లోనికేగుము. నేనును మా గురుమూర్తులును దేవాలయమున కేగివత్తుము. (అచ్చటనున్న బ్రాహ్మణులఁ జూచి) సోమయాజులుగారూ ! వీరు కబీరుగారు. మాగురువులు. రామసేవకులు. విజ్ఞానసంపన్నులు. వీరితో నేను శ్రీరామాలయమున కేగి వచ్చెదను. సెలవిచ్చెదరా ?

సోమ—గోపన్నగారూ !

కబీరు—అట్లుగాదు, రామదాసని పిలువుఁడు.

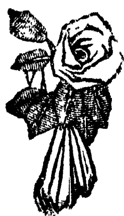
సోమ—రామదాసుగారూ! నేడు మిమ్ము మీ శ్రీరామభక్తియు, గురువర్యుల యాగమనంబును గాపాడినవి. తొలిజన్మమున మీ దంపతు లిరువురు మహాపుణ్యమును జేసికొని యున్నారు.

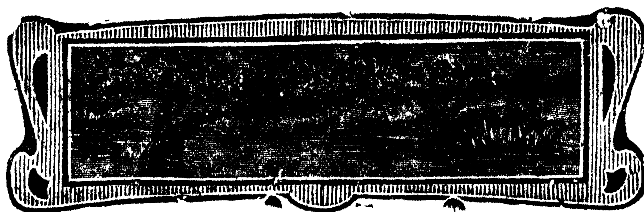
గోప—(కబీరును జూచి) గురువర్యా! దయసేయుఁడు.

దీక్షి—మేము కూడ స్వామిసందర్శనమునకు మీతో నరుదెంతుము.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

ద్వితీయాంకము.

శ్రీ

రామదాసు.

తృతీయాంకము,

రంగము: రామదాసుగారి మందిరమున కచేరీ చావడి.

[రామదాసుగారు, గుమాస్తాయగు ముకుందరావు ప్రవేశము]

రామ—ముకుందరావుగారూ! ఇంకను నేను చూడవలసిన కాగితము లేమయిన నున్నవా ?

ముకుం—ఇఁక నొక్కటిమాత్రమే యున్నది.

రామ—ఏమది ?

ముకుం—అయ్యా! దుమ్ముగూడెము కాపురస్థుఁడగు వెంకటరెడ్డియను నతఁడు తనకున్న యొకయకరముపొలము మిగులఁబల్లమైయుం డుటచేఁ దక్కినపొలములనుండి వచ్చిననీరంతయుఁ దనపొలము లోఁబడి మురుగెత్తిపోవుటచేఁ బంట పాడయినకారణమున నీ సాలుకు శిస్తు నీయలేను. కావునఁ గటాక్షించి రద్దుచేయింపుఁ డని విన్నవించుకొనుచున్నాఁడు.

రామ—రామ రామ! సర్కారునకీయవలసిన శిస్తుమాట కేమిగాని, పంటపండక పోవుటచేతను, బీదసంసారియగుటచేతను, నీసంవత్సర మాతఁడు జీవయాత్ర యెట్లు వెడలఁదీయునోగదా! ఇట్టి వారి నాజగద్రక్షకుఁ డగురామచంద్రమూర్తియే రక్షింపవల

యును. (ఇంచుకయూరకుండి) ఏదీ ! కాగితము కిస్తురద్దుచేయ దమైనదని వ్రాసెదను. (కాగితము పుచ్చుకొని వ్రాసి మరల నిచ్చి) గ్రామాధికారియగు భద్రారెడ్డికి పౌరముఖ్యులను దోడ్కొనిరమ్మని వార్త బంపితిని. అతఁ డింకను రాలేదేమో !

ముకుం—(ఎదుటఁజూచి అదుగో ! అతఁడును, బాపినీడును వచ్చుచు న్నారు.

[భద్రారెడ్డి, బాపినీడు ప్రవేశింతురు.]

భద్రి
బాపి } దండాలండి.

రామ—భద్రారెడ్డీ ! వచ్చితివా! ఇదిగో! బాపినీడునుగూడఁ దోడ్కొనివచ్చితివే. అటుగూర్చుండుఁడు.

(ఇరువురును గూర్చుండురు.)

రామ—నే నిచ్చటకుఁ దహసీలుదారుగా వచ్చినప్పటనుండియు నాయందు మీరు మిగుల భక్తిబూని చరించుచుండుటయేగాక, నేనొనర్చుచున్న భగవత్కార్యములం దనేకవిధములఁ దోడ్పడు చున్నారు. నాయందుదయయుంచి ప్రతిగ్రామములో రైతులు రెండు మూడు సంవత్సరములనుంచి సర్కారున కీయవలసిన పాతకిస్తులన్నియు నిచ్చివేసి పాదుషాగారు నన్నుఁ గొనియాడునట్లు చేసినారు.

భద్రి—స్వామీ ! మీరు తండ్రిలు. మేముబిడ్డలము. అల్లాటప్పుడు మాకు మాటొస్తే ఒకటీ, మీకు మాటొస్తే ఒకటీనా? మొత్తానికిమీరిక్కడికొచ్చాకా బకాయికిస్తు అంతవసూలయింది. బాబూ! ఇదియంతా తమమంచితనంచేత తమరుచేసే సత్కార్యాలచేత తండ్రి! వెయ్యేండ్లకీ మీరుమాకు తాసిల్దారుగా ఉండండి.

బ·శి—బాబూ! మీరొచ్చినతరువాత యెంతమంది బీదబ్రాహ్మలు కడుపునిండా కూడుతింటున్నారు. బ్రాహ్మలన్నమాటేమిటి. శూద్రుల్లో యవసాయంలేక తిండికి తిప్పలుపడే వాళ్ళకి దరఖాస్తులమీఁద పొలములిచ్చి వాళ్ళను నిలబెట్టినారు. ఇంకేం కావాలి.

రామ—భద్రిరెడ్డీ! నేను మిమ్ముల నొక్కవిషయమును గూర్చి మాటలాడుటకు రావించితిని. ఆకార్యమున మీరు నాకు సంపూర్తిగఁ దోడ్పడవలయును.

భద్రి—మీరు మాపాలిటికి రామమూర్తులు. మీ రేమిసెలవిస్తే అది చెయ్యడానికి మేము చేతులు కట్టుకొని నిలబడుతాము. మావిషయంలో మీ రేమీ సందేహించవద్దు.

రామ—మన గ్రామమున వెలసియున్న శ్రీరామచంద్రమూర్తివారి యాలయము మిగుల జీర్ణదశలో నున్నది. ఆయాలయనిర్మాణమున కెవ్వరును నింతవఱకుఁ గడంగకుండుట మిగుల విచారకరముగ నున్నది! మున్ను తమ్మలదమ్మక్కయను శూద్రాంగన యాస్వామివారిని దనశక్తికొలఁది పూజసేయుచు, గ్రామస్థుల సహాయమునఁ జిన్నగుడి యేర్పాటుచేసిన విషయ మెల్లరకును దెలిసియేయున్నది. అయ్యది యిప్పుడు జీర్ణదశలోనున్నది. కావున నిప్పు డాస్వామివారికి దివ్యమైన యాలయ మొండుగట్టి గర్భగృహప్రాకారమండపధ్వజస్తంభరథాదులునిర్మాణము సేయించవలెనని నాకభిలాష కలిగినది. ఇది నాకు రామదేవునియాజ్ఞగనే మీరు భావింపుఁడు. (ఇంచుక యూరకుండి) మనది నాలుగువాళ్ల బ్రదుకు. ఈభాగ్యభోగములను మనము వచ్చినప్పుడు తీసికొనిరాలేదు. పోవునప్పుడు తీసికొనిపోము, మన శరీరమున దార్ఢ్యం బున్నప్పుడే భగవత్కైంకర్యములఁ జేసి

కృతార్థులము గావలయును. భగవంతునికంటె మనకుఁ గావల
సిన దేమున్నది ? ఆసీతాకళత్రుని కృపకు మనమందఱమును
పాత్రులము కావలసిన దే.

భద్రి—బాబూ! అంతకంటెఁ గావలసిన దేమున్నది. దేవుని కార్యానికి
సాయం చెయ్యనివా రెవరుంటారు. ఇందుల మమ్మేమి చేయ
మన్నారు. మీయాజ్ఞ శ్రీరామాజ్ఞగా చేస్తాము.

రామ—మన మేళ్రమవడియైనను, శ్రీరామునకు దివ్యమైన యాల
యముఁ గట్టించవలెను. ఈవిషయమున మీరు నాకుసంపూర్ణ
మైన సహాయము చేయవలెను.

పాపి—మీ రేమీ సందేహించవద్దు. మీరుతలపెట్టిన కార్యంజయంగా
సాగుతుంది,

రామ—ఇఁక నేను శిల్పులను బిలిపించి, మాట్లాడి, మంచిముహూర్త
మునఁ దత్కార్యమున కుపక్రమించెదను.

భద్రి—చిత్తము. మాకు సెలవిప్పించండి వెళ్ళివస్తాము.

రామ—మంచిది.

(భద్రారెడ్డి, పాపినీడు నిష్క్రమింతురు.)

రామ—ముకుందరావుగారూ ! మీరు మధ్యాహ్నము నేర్పరులగు
శిల్పులు మనగృహమునకు వచ్చునట్లు చేయవలయును, ఆలయ
నిర్మాణక్రమ మేరీతినుండవలయునో వారితో నాలోచింపవల
యును. ఈ కార్యము మనము త్వరలో నే చేసి, శ్రీరామచంద్రుని
యనుగ్రహమునకుఁ బాత్రులము కావలయును.

ముకుం—అయ్యా! నే నడుగుచుంటినని మీ రాగ్రహింపవలదు. మీరు
చెప్పిన దేవతాభవననిర్మాణకార్యము సామాన్యమైనది కాదు.
ఇందులకుఁ గావలసినద్రవ్యము మనకెంతలో నొనఁగూడునా ?

రామ—ధనమువిషయమై మనము సంశయింపఁ బనిలేదు. నా కీబుద్ధి

పుట్టించిన శ్రీరామమూర్తియే యందులకుఁగూడఁ దోడ్పడును. అదియుంగాక, యీవిషయమునఁ దాలూకా గ్రామములో నున్న జనులు నెమ్మదిగాఁ దోడ్పడకమానరు. ఈలోపుగ గత సంవత్సరములతాలూకు వసూలైనశిస్తుఆఱులక్షలు మనయొద్ద నిలువయున్నది. ప్రస్తుతము దానిని వినియోగపఱతును. పిమ్మట భగవంతుఁ డున్నాఁడు.

ముకుం—రామదాసుగారూ! తమమాట కడ్డము చెప్పుచున్నందులకు మన్నింపఁగోరెదను.

తే. గీ. లేఁడు చూడంగ మ్లేచ్ఛుండు రేపు మీరు
ధనముచెల్లించుమాట నతండు విన్న
నెట్టిహాని మీ కొనఁగూర్ప నెంచువాఁడొ
సందియం బగుచున్నది డెందమందు.

మహానుభావా! సర్కారుపైకము తమరు ప్రయోగపఱచినచో నెట్టియనర్థకములు వచ్చునో. ఒకవేళ తమ రాసొమ్మును మరలలెక్కల పరీక్షవేళ కేదోతీరునఁ బూర్తిచేయవచ్చునని తలంతురేమో! ఆరులక్షలపైక మింతత్వరలో నాలయనిర్మాణమునకై ప్రజల వలన మనకువచ్చుట కష్ట మని నాయభిప్రాయము.

రామ—ముకుందరావుగారూ! మీ రీవిషయమున సంశయముగాని భయముగాని పొందనవసరములేదు. అయ్యది సర్కారు పైకమనుటకు సందియములేదు. కాని దానిని మనము భగవంతుని గూర్చి ప్రయోగపఱచుచుంటిమి. శ్రీరామసేవకుఁడ నగునాకుఁ దానీపావలన భయ మావంతయుఁ గలుగదు. "తండ్రీ! శ్రీరామచంద్రా! నిన్ను నమ్మి నేనీకార్యము జేయుచున్నాను. నన్ను రక్షించు భారము నీయది" అని పరమాత్మునిం దగురాముని వేఁడుకొని కార్యమున కుపక్రమించు మనకు సంశయమేల?

భగవంతుఁ డగు వారలనిని నమ్మినవారి కెవ్వుడును నాపదలు కలుగవు.

ఉ. వాలిని దాటకిం దునిమియాగము గాచి యహల్యఁ బ్రోచి, సీ
తాలలనన్ వరించి రణదర్పితరావణకుంభకర్ణము
ఖ్యాలి వధించి, రాజ్యము జయంబుగ నేలినరామచంద్రభూ
పాలుఁడు రంగశాయి మనపాలఁ గలండు విచారమేటికిన్,

కావున నిట్టిశంకలతోఁ బనిలేదు. నేను చెప్పినట్లు మీరుచేయఁగోరెదను ముకుం—చిత్తము. సేవ సెలవుతీసికొందును (నిష్క్రమించును)

రామ—(శ్రీరాము నుద్దేశించి) తండ్రీ! రామచంద్రా!

మ, నిను నశ్రాంతమునమ్మి, నీకు గుడినిన్ నిర్మింపఁగాఁ బాదుపా
ధనమిక్కట్టున వచ్చిపెట్టఁగను జిత్తంబందు భావించినాఁ
డను గాన౯ గృతకృత్యుఁ జేసి నను వేడ్కంజూచి, యోహానియున్
గనకుండన్ బొనరింపుమీ నుజనరక్షాదక్షు! సీతాపతీ!

(నిష్క్రమించును)

[బ్రాహ్మణులు, రామదాసు ప్రవేశము]

రామ—విప్రోత్తములారా! మీయాశీర్వచనమహిమచే నింతవఱకు నిర్విఘ్నముగ శ్రీరామాలయమునిర్మింపఁగలిగితిని,శ్రీరామచంద్రమూర్తి నాకు దర్శన మొసంగఁడయ్యెనని మిగులఁజింతాపడుచుంటిని. మద్గురువర్యుఁ డగుకబీరు ననుగ్రహంబున నేఁడు నాకు శ్రీరామచంద్రుల దర్శనం బగును. నవరత్నఖచితంబగు నీదివ్యాసనము, నీసుగంధద్రవ్యములు, నీనహాపుష్ప మాలికలు, నీపూజోపహారములు—సర్వమునుశ్రీరామచంద్ర కైంకర్యమునకై జాగ్రత్తపఱిచితిని. మీరందఱును బుణ్యాత్ములు గావున నిందే వేచియుండి మనలఁ గన్నతండ్రియగు రామచంద్రమూర్తి దర్శనము గావించు కొనవలయును. ఆహా!

సువర్ణ హారహారాలంకృతకమనీయలక్ష్మీనివాస కౌస్తుభమాలాలంకృతదివ్యవక్షస్థలుండును, వనమాలికాబంధురనీలనీరదశ్యామలకోమలాంగుండును, సహస్రమయూఖదేదీప్యమాన దివ్యప్రభామయుండును, సుందరమందస్మితనిందితేందుసౌందర్యాతుభాలంకారచిన్మయవదనకమలుండును. మానిబృందసందోహసమర్పితసమంచితదివ్యపాదకమలయుగళుండును, బృందారకాసీకచికురభ్రమరసమాకాంతి సంఫుల్లపాదపద్మండును, దేవేంద్రాదిసమస్త దేవతాకోటికోటీరకిరీటవిభాజమానపరత్నసీరాజితసుందరచరణతలుండును, చిదానందకందళితహృదయారవిందుండును, బ్రహ్మరుద్రేంద్రాదిలోకపాలకనికరజననహేతుభూతుండును, పిపీలికాదిబ్రహ్మపర్యంతసమస్తజీవలోకాంతర్యామితుండును, ప్రకృతికారణుండును, ప్రకృతిపరుండును పరాత్పరుండును నగు నా శ్రీరామచంద్రుని—సీతానందకేందీవరాక్షిహృదయమందిరుని—భక్తజనమందారున—నీభౌతికదేహంబుతోడనర్చించి తరింపఁగలమహాభాగ్యంబు నాకుఁ గాక—నే కాలంబునఁ గాని యెవ్వరికిఁగాని లభియించునే? మహాత్ములారా! ఇదియంతయుఁ దమ యాశీర్వచనఫలముగాని వేఱొండు కాదు.

బ్రాహ్మ—రామదాసుగారూ! దివ్యప్రభావసంపన్నుల రగుతమ రెదుట మేమెంతటివారము? మమ్ముఁ బెద్దఁజేసెద రేమి?

రామ—కాదు—కాదు—మహాత్ములారా! ఇదియంతయు బ్రాహ్మణమహాత్మ్యమే।

శ్లో॥ దైవాధీనం జగత్సర్వం
మంత్రాధీనం తు దైవతం

తన్మంత్రం బ్రాహ్మణాధీనం
బ్రాహ్మణో మమ దేవతా॥

అనిగదా పరమేశ్వర వాక్యము!

[రామదాసు భార్యయు, కుమారుడును పుష్పమాలికలతోఁ బ్రవేశింతురు.]

రామ—బ్రాహ్మణోత్తములారా! నేను మానవజన్మము నంది చేయఁ దగిన యుత్తమకార్యము—శ్రీరామాలయనిర్మాణము పరిపూర్ణంబయ్యె. ఇంక నేఁడు శ్రీరామసందర్శనంబైనవెంటనే మత్సతీసుతులతోడ భగవత్పాదసన్నిధానమున దేహము చాలించి నిత్యమై—నిర్వ్యాజమై—నిరుపమానమై నిరంజనమై నెగడు నేదివ్యపదవిగలదో దానినాకాంక్షించి యనుభవింతునుదయాస్వాంతమున పూజ్యులగు మీరందఱును మాకుటుంబము నాశీర్వదించి యనన్యలభ్యమైకైవల్యసామ్రాజ్యమునకుఁ బంపవలయును. ఇదియే తుదికోరిక.

(నమస్కరించును.)

బ్రాహ్మ—రామదాసుగారూ! శ్రీరామచంద్రదర్శనానంతరమున మేముమాత్రమీ మొండిశరీరములు గాపాడుకొనుచు భూమిపైనుందుమా? మేమందఱమును మీతోడివారమే! అనుగ్రహించి మమ్మునయితము తమవెంటఁగొనిపొండు.

రామ—మిత్రులారా! మిగుల నానందమయ్యె! రామచంద్రమహాత్తేజ మేవంకనుండివచ్చునో—మనల నెట్లనుగ్రహించునో తెలియరాదయ్యె! కావున మనమందరము నైక్యకంఠ్యమున శ్రీరామచంద్రసంకీర్తనము గావించుచు భగవత్కటాక్షమున కెదురుచూచుచుందము.

(అందఱును పాడుచుందురు.)

కళ్యాణి—ఆది.

జానకీనాయక । సత్యప్రదాయక ।
సామజపాలన । సత్త్వగుణా॥ జా॥
దీనజనావన । దివ్యకృపాఘన ।
మానవపావన । మామవ రామా॥ జా॥
శ్రీరమానాయక । సితకలసాయక ।
పారవారనిబంధన రామా॥ జా॥

(బురదలో పొరలిన దున్నపోతొకటి వచ్చి పుష్పమాలలను కొమ్ములకుఁ దగిలించుకొని యుపహారములందిని సుగంధద్రవ్యముల నొలుకబోసి యందుపొరలి శుభ్రమగు శయ్యపైఁబడి దొరలుచున్నది.)

బ్రాహ్మ—(తత్తరము తో లేచి) అయ్యోయ్యో! రామదాసుగారూ! రామదాసుగారూ! భగవదపచారము; భగవదపచారము-బురదలో పొరలిన దున్నమహిష మొకటివచ్చి పూజాద్రవ్యముల నల్లకల్లోలముచేసి శ్రీరామచంద్రమూర్తికై నిర్మింపఁబడినశయ్యాతలమున ×శంకను చేయుచు పొరలుచున్నది. లెండు- లెండు- కన్నులు తెరవుఁడు.

రామ—(లేచి ఆగ్రహముతో) ఆఁ! ఆఁ! ఎంతపనిజరిగినది! నా శ్రీరామచంద్రపూజాప్రయత్నమును విఘ్నము గావింప నీదుష్టమహిష మెక్కడదాపురించెను! ఓపాపస్వరూపిణీ! మత్సంకల్పవిఘ్నకారిణీ! దేవపూజావిధ్వంసినీ! లెమ్ము- లెమ్ము! నాతండ్రికై నిర్మించిన సుఖాసనము నెట్లుకళంకపఱచితివి; పోవకుంటివా నిన్నిదే ప్రహరింతును.

(కొట్టుచున్నాఁడు మహిషముఅఱచుచు పాఱిపోవుచున్నది.)

రామ—(విచారముతో) విప్రోత్తములారా! నాదేవదేవునకు నను గన్నతండ్రికి నే డెంతయాగ్రహము గలిగినదోకదా! సమయమున కీదుష్టమహిమ యెక్కడనుండివచ్చెను ? సతీమణీ! ఇంక మాటల కెడములేదు. భగవంతుడు ప్రసన్నుడగుసమయము కావచ్చినది. కళంకములగు నీపదార్థములను తీసివేసి నూతన పదార్థములచే యథాప్రకారముగా నలంకరింపుము.

[తెరలో]

రామదాసూ! అవి కళంకములుకావు. వానిని తీయవలదు.తీయవలదు.

రామ—ఎవరీమాటలాడునది !

[కబీరు ప్రవేశము]

కబీ—గీ. వలదు; వల దాపదార్థంబు మలినమంచు
నవలఁ ద్రోయఁగఁబోకు; రామాంఘ్రిపద్మ
మలినలేశంబు గాని, దుర్మహిమదేహ
పంకమాత్రంబు గాదు; దుశ్శంక యేల ?

రామ—గురువర్యా! సమయమునకు వచ్చితిరి. నమస్కారము! చూచితిరా నాప్రయత్నం బెట్లైనదో?

కబీ—నీప్రయత్నంబు సఫలంబైనది, కాని, సాక్షాత్కరించినశ్రీరామచంద్రమూర్తిని గ్రహింపఁజాలక, మందుఁడ వైతివి.

రామ—ఆఁ ! ఆఁ—అదియెట్టులు ? శ్రీరామచంద్రమూర్తి నాకెప్పుడు ప్రత్యక్షమయ్యెను ?

కబీ—వెఱ్ఱివాఁడా! నీభక్తియింకను బరిపక్వంబుగానికారణమున, నీవు మనలఁ గన్నతండ్రి నెఱుఁగఁజాలకపోతివి?

సీ. క్షుద్రాత్ము సోమకాసురుఁ ద్రుంప నెవ్వాఁడు
జలచరరూపమై జననమందె

వాదిత్యులను గావ నలకూర్మరూపమై
యుదధిలో నే దేవుఁ డుద్భవించె
వసుమతీరమణిఁ గాపాడ నెవ్వాఁడు, వ
రాహరూపం బయి ప్రభవమందె
బాలకుఁ బ్రహ్లాదుఁ బాలింప నెవఁడు పం
చాననాకృతితోడ నవతరించె
నణువు మొదలుగాఁగ నజుని పర్యంతచ
రాచరముల నెవని ప్రకృతి నిలచు,
నతఁడె నేఁడు మహిమమై నీకుఁ గాన్పించె
నరయఁజాలవైతి వా మహాత్ము.

రామ—హా! శ్రీరామచంద్ర! శ్రీరామచంద్ర! (మూర్ఛిల్లును.)

కబీ—

సీ. ముజ్జగంబుల కాదిముని యైననారదు
నఱువదిబిడ్డలతరుణిఁ జేసె
నీలకంధరు మోహినీదేవి వెనువెంట
నోడ లెఱుంగకఁ బరువిడఁగఁ జేసె
రాయబారసభాంతరంబునఁ గురువంశ
భూపుల నప్రతిభులను జేసె
రాముని గాంచి విభ్రములైన మునుల యా
దవపద్మగంధీకృతంబుఁ జేసె
నట్టివిష్ణుమాయ నజరుద్రవాసవు
లైన నెఱుఁగఁజాల రనిన నింకఁ
బ్రకృతిమాయచేత బంధింపఁబడిన యీ
రామదాసుఁ డెంత రాము నెఱుఁగ.

రామ—(లేచి దుఃఖముతో) హా! హా! నా రామచంద్రుని—నా రఘువంశోద్ధారకుని— నా తండ్రిని—నా దేవదేవుని—నా సుందరశ్యామలాంగుని— నా తోయదశ్యాముని—నా భద్రగిరినిలయుని—నా విపద్రక్షకుని—నా స్వామిని—నా పాడుచేతులతోఁ బ్రహరించితినా ? కుసుమసుకుమారమైన స్వామి మృదుశరీరము ప్రహారముల పాలయ్యెనా? రామచంద్రా! నన్ను రక్షింపుమని దీనత్వంబున వేడుకొనఁదగిన నానోటితోఁడ దీవ్రనిందాభాషణముల నాడితినా? విస్ఫారితశతపత్రసమానసుందరములగు నీ విశాలనేత్రముల నుండి కన్నీరు మున్నీరుగాఁ గార్పించితినా ? గురువర్యా! గురువర్యా! నాకింక నేదిదారి? రామచంద్రునిఁ జూచుకోరిక నా కేటికిగలిగె—బ్రహ్మఘాతుకుఁడు—శిశుఘాతుకుఁడు—పితృఘాతుకుఁడు- నాకన్నఁ బుణ్యాత్ములగుదురుగదా! రామచంద్రునకు నాపై నెట్లు కృపగలుగును—నాతండ్రీ ! రామచంద్రా ! రామచంద్రా ! నినుఁ బ్రహరించితినయ్యా ! రామా ! నిను దండించితినయ్యా ! రామా !—ఇట్టి నన్నేల నింక జీవింపఁజేసెదవు రామా ! శ్రీరామా! నా కల్యాణరామా! నీ కట్టభంగము చేయ సంకల్పించిన వారినందఱి నొక్కపెట్టున హతమార్చునని బయలుదేఱిన యుగ్రస్వభావుఁడగు సీతమ్ముఁడు లక్ష్మణుఁడు నేఁ డింద్రజిత్తును సంహరించిన బాణములతోఁడ నాపైఁబడి శిరఃకర్తన మాచరించును గాఁబోలును ! అట్లా మహాభాగుని చేతిమరణమైన కైవల్యమగునే. రామా! నాపైకి సీతమ్ము నేలబంపవు రామా ! నీకపకారమొనరించిన రావణాదిక్రూరదానవసమూహములలో నొకండనైతినే రామచంద్రా ! తల్లీ ! జానకీదేవీ ! నాజననీ ! నీపతిని—జగత్పతినిఁ బ్రహరించితిని. నీతీవ్రశాపాహాలతుచే

నన్నేల భస్మీభూతముగావింపవు? రామా! రామా! దొంగతనముగవచ్చి నన్ను మోసగించి నాచే నపచారముచేయించితివా రామచంద్రా! శ్రీరామచంద్రా! నీయనంతకోట్యవతారముల నెఱుంగ నాసాధ్యమగునా? అల్పజ్ఞుండనగు నాలోద నా పరిహాసము! రామా! రామా! నిన్నుఁ బ్రహరించి పాపంబుఁ గట్టుకొంటిని. రఘురామా! నేనిఁక బ్రదుకలేను. రామచంద్రా! రామచంద్రా! గురువర్యా! నాకిందుల కేదేని తరుణోపాయ ముపదేశింపకున్న నేను నీపాదపద్మంబులను విడువను—విడువను. (పాదములపైఁబడును.)

కబీ—వత్సా! రామదాసూ! లెమ్ము—కన్నీరు దుడుచుకొనుము. దుఃఖింపకుము. తండ్రియెడ కుమారుఁడపచారంబు సలిపిన నది తండ్రి గణించునా? భక్తవత్సలుం డగుశ్రీరామచంద్రమూర్తి నీభక్తిం బరీక్షింపఁదలఁచి యిట్లొనరించెనే కాని వేఱుగాదు; అదిగాక రామదాసూ! వాంఛారహితం బగుభక్తియే పరమోత్కృష్టంబనం బఱఁగు-ప్రతిఫలాపేక్షాశూన్యం బగుభక్తిభావంబున నాపరంధాముని గొల్చుటయే మనకర్తవ్యంబు గాని—యనంతరభారంబంతయు నాతనిదే! ప్రతిఫలాశాపరిపూరితం బగుభక్తిభావం బోకవర్తకమువంటిది; దానినటులుండ నిమ్ము. మహిమావతారంబున నేఁడు నిన్ననుగ్రహించిన దేవదేవుని మహిమం బించుక నీకుఁ జవిఁజూపించెదను-చూడుము.

(శయ్యపైనున్న మన్ను వాసనచూపి)

సీ. శ్రీరామచంద్రశరీరసంగత మైన
మృత్తిక గా దిది మృగమదంబు;

రామ—(కన్నుల కద్దుకొనును)

కబీ—(పాదచిహ్నములంజూపి)

మహిమ పాదాంకరమ్యము లైనశంఖచ
క్రాదిచిహ్నముల నందందుఁ గనుము;

రామ—హా ! రామచంద్రా ! రామచంద్రా!
(కన్నుల కద్దుకొనును)

కబీ—మలినంబులా యివ్వి మహిజాపతిని వేది
తంబులో పదుపహారంబు లివ్వి;

రామ—(కన్నుల కద్దుకొనును.)

కబీ—(శ్రీరామ విగ్రహముం జూపి)
కాంచుము నీవ్రహరించినదద్దు లీ
రామచంద్రుని శరీరమునఁ గలవు;

రామ—(దుఃఖావేశముతో)

గీ. మారసుకుమార ! నాదు ప్రేమంపుస్వామి!
రఘుకులాంభోధిచంద్ర! నా రామచంద్ర!
తెలివిలేమిని నిన్ను బాధించినాఁడ !
రామ ! నీపాదములె గతి రామ రామ !

కబీ—నీమనోవైకల్యము భగవద్భజనచేఁగాని మానదు. మనమంద ఱ మిప్పుడుభక్తులతోఁగలసిశ్రీరామాలయమునకరుగుదమురండు.
(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

రంగము:—శ్రీరాముని యాలయము.

[ప్రవేశము:—సోమరాజులు, దీక్షితులు.]

సోమ—దీక్షితులూ! మొత్తముమీఁద రామదాసుగారు తలఁచుకొన్న కార్య మిట్లు చేసినారు. ఈశ్రీరామదేవుని కైంకర్యమున కెంతసొమ్మైనదోకదా?

దీక్షి—ఎంతగాకేమి? ఆరులక్షల వరహాలయిన వట! ఈ దేవాలయము-ఇందుగర్భగృహము—ముఖమంటపము—ధ్వజస్తంభము—ప్రాకారంబులు—రథము మొదలగునవి మన మేదేవాలయమునఁ జూచియుండలేదు! ఇవియన్నియు నట్లుండ శ్రీసీతారామలక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్నులకు వేలువేలుగ నవరత్నఖచితములగు హేమభూషణములను జేయించి యలంకరించినారు. నిజముగా భద్రాద్రిరామస్వామిని దర్శించినవారిదే పుణ్యము.

సోమ—నిజము-శ్రీరాముని విగ్రహముఁజూచుచు చేతులు జోడించి

శ్లో॥ హే రామభద్రాశ్రయ హేకృపాళో
హే భక్తలోకైకవరేణ్యమూర్తే
పునంతుమాం త్వచ్చరణారవిందం
జగత్పవిత్రం శరణంమమాస్తే,

దీక్షి—(ఎదుటజూచి) ఏమండోయి సోమరాజులుగారు! రామదాసుగారు స్వామిసందర్శనార్థమై వచ్చుచున్నారు; చూడుఁడు ఆమహానీయుఁ డెట్టితేజముతో నొప్పుచున్నాఁడో!

సోమ—పరమభాగవతాగ్రేసరు లట్లే యుందురు.

రామదాసు—(ప్రవేశించి)

నాదనామక్రియ—ఆదితాళము.

భజరేశ్రీరామం।హే మానస భజరేరఘురామం।
భజరేరఘురామం-ఖండనభీమం।రజనిచరాఘువిరామం రామం
వనరుహాళయనం-కనదహిళయనం-మనసిజ కోటిసమానం॥భ॥
తారకనామం-దశరథరామం-శ్రీతులసీదళ శ్రీకరదామం॥భజ॥
శ్యామలగాత్రం-సత్యచరిత్రం-రామదాసహృద్రాజీవమిత్రం॥భ

ఓమనసా! పెన్నిధానమును, మోక్షసంధానమును నగు శ్రీరామమంత్రమును నీవు మఱువవలదు. అశాశ్వతమగు సంసారఘోరా

టవిలోఁ జూచి రామభజన విడనాడకుము. దాశరథీకథామృతసారములోనిరుచి సమస్తపాపముల నిర్మూలనము చేయునని తెలియుంగుము. (శ్రీరామాదులవిగ్రహములఁ జూచి) భగవత్సందర్శన మెంతయుత్సాహమును గలుగఁజేయుచున్నది! ఆహా! శ్రీరామచంద్రుఁడు జన్మించినపుడు నేనుగూడ నయోధ్యయందుఁ బుట్టియున్నచో సీతారాములకు సేవలు జేసి కృతార్థుఁడనై యుందునుకదా! శివధనుర్భంగముఁ గావించి యమ్మహాత్ముఁడు జానకింగొనునప్పు డక్కల్యాణవైభవము నేనుకన్నులారఁ జూచి యానందించియుందును కదా! (ఇంచుకనడిచి) ఓహో! సోమయాజులుగారును, దీక్షితులుగారునా? స్వామిసందర్శనార్థమై యరుదెంచితిరా?

దీక్షి—చిత్తము.

సోమ—రామదాసుగారు! తమకీర్తిచంద్రికలు దశదిశలఁ గాయును. మీరు నిశ్చలచిత్తమున శ్రీరాముని మది నిల్పి సేవించుచుండువారగుటచే, నిట్టి యాలయనిర్మాణముఁ జేయించిరి. కాని సామాన్యుల కిది యలవియగు కార్యము కాదు.

రామ—అయ్యా! ఇందు నేను నిమిత్తమాత్రుఁడను. శ్రీరామమూర్తియే నాచేనిట్టికార్యముఁ జేయించినాఁడు. కాకున్నచో నల్పుఁడనగు నావలన నగు కార్యమేమున్నది. (ఎదుటఁ జూచుచు శ్రీరామునుద్దేశించి) రామచంద్రా! కరుణాసాంద్రా!

శా. నీపైనిల్పితి భారమెల్ల ననుచున్ జింతింపగా నాకునుఁ
బ్రాపై యీగుడిఁ గట్టఁజేసితివి వహ్వా! నీదుభక్తాళికిన్
దాపం బింతయుఁ గల్గునే! భువిని నీదాక్షిణ్యము యున్నచో
నాపద్బాంధవ! జానకీరమణ! రామా! భక్తకల్పద్రుమా!

రామా! శుభనామా! తులసీదళదామాభిరామా! జానకీకామా! నీ పీఠభద్రగిరియం దాచంద్రార్కతారావనీశరధిస్థాయిగ నెల

కానియుండి, భక్తుల సేవలంగొనుచు వారిని నిరంతరము రక్షించుచుందుము.

సీ. పావనం బైనగోదావరీవాహిని
భవ్యమౌ విరజానదిపంతి గాఁగ
నీకు నివాసమై నేఁడు రాజిలుభద్రి
గిరియె శ్రీవైకుంఠపురము గాఁగ
నిరతంబు నీదివ్యచరణసేవను సేయు
ధరణీసురాగ్రణుల్ సురులు గాఁగ
నిశ్చలచిత్తులౌ నిజభక్తతతమాన
సములు క్రీడాప్రదేశములు గాఁగఁ

తే. గీ. దలఁచి యిచ్చోటఁ గృపఁబూని ధరణిజాయు
తుండవై తమ్ముఁ డగులక్ష్మణుండు గొలువ
వెలసి రక్షింపుచుందుము పృథ్వినెల్ల
రమ్యకరుణాస్వభావ! శ్రీరామదేవ!

దీక్షి—రామదాసుగార్యా! తామిచ్చటకు వచ్చినపిదప, నందఱును శ్రీరామభక్తులయిరి. శ్రీరామనామచింతనాప్రభావము వర్ణనాతీతము.

రామ—లోకమంతయు శ్రీరామభక్తులై యుండవలయుననియే నాతలంపు. దీక్షితులుగారూ! ఈమానవజన్మ కెప్పటికిని సుఖము లేదు. నరుని రేతస్సువలన నారీగర్భమునఁ బడి శుక్లశోణిత మలమూత్రములలో దొర్లుచు, నెప్పుడు గర్భనరకమునుండి విముక్తిఁగాంతునా యని భగవంతుని వేఁడుకొనుచుఁ గొన్నాళ్ళును. జన్మించినపిదప బాల్యావస్థలఁ గొన్నాళ్ళును, మదమత్సరంబులఁ బూని మోహాబ్ధిని మునిఁగి కొన్నాళ్లును, దారా

పుత్రాదివివాహంబులఁ గలిగి వర్తించి కొన్నాళ్లును, వృద్ధత్వ మువాప్తించినంతనే యొకరిని బ్రతిమాలుకొనుచుఁ గాలంబు గడుపుచుఁ గొన్నాళ్లును, చరించి తుదకు దేహంబుల వాసి, చేసినపాపములకు యమునిచే శిక్షలు పొందుదురు. కావున నట్లుగాకుండఁ బ్రతిమానవుఁడును, నాలిబిడ్డలచే హేయముగఁ జూడఁబడకమున్నే-వృద్ధత్వమునఁ గూలి మంచమునెక్కి మల మూత్రములలో మునుఁగకమున్నే-కఫవాతపైత్యములు కంఠ మున కడ్డుపడి మాటాడనీయకమున్నే—భగవంతుఁడు-పురాణ పురుషుఁడు- సకలలోకైకచక్రవర్తి- ఆశ్రితజనరక్షాదక్షదీక్షా కరుఁడు- అఖిలమునిదేవతాహృదయసంచారి- నీరదాభవిమల శరీరుఁడు-నిర్వికారుఁడు-కౌస్తుభవనమాలుఁడు- దైత్యవిఫాలుఁడు మాయామానవదేహుఁడు నగు శ్రీరామచంద్రుని భజించి కృతార్థుఁడు కావలయును.

పరమాత్ముఁడు—(ప్రవేశించి)అయ్యా! తహసీల్ దారుగారూ! వంద నము లర్పించుచున్నాను.

రామ—ఓహో! పరమాత్ముఁడా! నీవు గోల్కొండనుండియేకదా! వచ్చుచున్నావు?

పర—చిత్తము.

రామ—

సీ. కుశలంబు గందురే! శశిమౌళిపాదాబ్జ
మకరందరసపానమత్తచిత్తు
లైనమామాము లాయక్కనమాదనల్;
సౌఖ్యామే కద! పాదుషాకు; నతని
బంధుమిత్రకళత్ర వర్గంబు సేమమే;
యోధానుయోధులై యొప్పునట్టి

జాఫర్ మొదలైన శౌర్యధనులకు భ
దృముగ, గోలుకొండ సామ్రాజ్యలక్ష్మి

తే. గీ. భూరిశాత్రవభీతిని బొందకుండ
సంతసంబుననుండును; వింత లేమి?
నీవు వచ్చినపని యేమి? నిజము దెలిపి
రాముసాక్షిగ మోదంబు రహిని గూర్పు.

వర—దేవా! నేను అక్కన్న మాదన్నల పంపున మీసన్నిధికి వచ్చితిని. అమ్మహనీయులు, భద్రాచలము తలూకాలెక్కలు తనిఖీచేయఁగా నాయులకుల పైకము నిల్వ యేర్పడినది గావునఁ దత్క్షణ మాపైకముఁ బంపుమనియు, మీరీవార్త తానీషాకుఁ దెలియకుండఁ బంపితిమనియు, నతఁడెఱిఁగెనేని మాటవచ్చు ననియు మీతోఁ జెప్పుమనిరి.

రామ—వరమాత్యుఁడా! మామామలు నాయందుదయాంతరంగులై పంపించిన వార్తకు సంతసించితిని. వారితో నావచనంబులుగా నిట్లు పలుకుము, "మామలారా! మీకటాక్షమున నేనిచ్చోట కరుదెంచి శ్రీసీతారామచంద్రమూర్తికి నాలయప్రాకారాదులఁ గట్టించి రామసేవకుఁడనై యొప్పుచున్నాను. శ్రీరామమూర్తియనుగ్రహ మున్నచో సర్కారుపైకము త్వరలోనే పంపెదను. భూమిజానాథునికృపయున్న మీభూమీశుఁడుగూడ నాయందుఁ గరుణవహించును, అది లేకున్న నిది యుండదు." (ఇంచుక యూరకుండి) ఓయీ! ఆలయనిర్మాణాది కార్యములఁ జూచితివా? స్వామివారిని దర్శించితివా?

వర—(శ్రీరామునకు నమస్కరించును.)

రామ—(శ్రీరాముని నుద్దేశించి.)

ఉ. పైకముఁబంపుమం చిపుడువార్తను బంపిరి మంత్రివర్యు లిం
కేకరణిన్ నవాబునకు నేనొసఁగం గలవాఁడ ద్రవ్యమున్
శ్రీకర! పంకజాక్ష! కృపఁ జేర్చి మనంబున నింద నావయిఁ
రాక తొలంగఁజేయఁగదె రామ! సుధీజన పారిజాతమా!

శా. వాలాయంబుగ నన్నుఁ గావుమనుచున్ భావంబులో నమ్మి నీ
పాల జ్జేరితి నయ్య! యిప్పుడు కృపాపాథోనిధీ! ధీనిధీ!
పాలన్ముంచిన నీటముంచిన న రే భారంబు నీదాట నా
కేలా వేఱొకచింత నందఁగను తండ్రీ! రామచంద్రప్రభూ!

(పరమాత్ముని జూచి) పరమాత్మా! రమ్ము గృహమునకుఁబోవుదము.
(నిష్క్రమింతురు.)

సోమ—దీక్షితులూ! మనముగూడఁ బోవుదము. రమ్ము.
(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.)

రంగము:—గృహమునందు రామదాసుగారు ప్రవేశము.

రామ—(తనలో) సర్కారుపైకము నేను శ్రీయవలచి శ్రీరామా లయనిర్మాణాదిభగవత్కార్యములఁ జేయించినానని తానీ షాకుఁ దెలిసినట్లు కర్ణాకర్ణికగా వినియున్నవాఁడ. ఒకవేళ తొందరగాఁ బైకమునిమ్మని గోల్కొండనుండి యాజ్ఞాపత్రము వచ్చెనేని, మామేనమామలచేత నైన నిప్పింతమన్న వారు కాశి యాత్ర కేగిరని వింటిని.ఇట్టిది తటస్థించునని యూహించియే. పరమాత్ముని నాకడకుఁ బుత్తెంచిరి. ఇప్పుడు నే నేమిసేయు దును. సర్కారునకుఁ బైకముఁ బంపుటయెట్లు ! (ఆలోచించి) ఏమిది? అజ్ఞానాబ్ధిలోఁ బడి యిట్లు చింతించుచున్నాను. భార మంతయు శ్రీరామునిపై నుంచితిని. రక్షించినను శిక్షించినను నాతఁడే కర్త. దీనికై విచారమంద నేల? భగవంతునియాజ్ఞ

యెట్లున్న నట్లగును. (ఎడమ కన్నదరుట నటించి) ఏమిది? ఎడమకన్నదరుచున్నది. నాకెట్టియశుభము కలుగనున్నదో!

ఉ. "నమ్మితి రామచంద్ర! మది నమ్మితి రాజకులేంద్ర! మేలుగా
నమ్మితిగిరిసాంద్ర! కడు నమ్మితి దాసచకోరచంద్ర! నా
నమ్మిక లేమిచేసెదవో నమ్మగ నర్హులుగానివారలన్
నమ్మిన యాదయాబ్ధి వని నమ్మితి నిన్నది జానకీపతీ!"

[యాకూబ్ హుస్సేన్ అను యిరువురుభటులు ఖడ్గపాణులై ప్రవేశించుచున్నారు.]

యాకూ—అరేహుస్సేన్! దేఖో. తాసీల్ దార్ యిదర్ బైఠే.

హుస్సే—(రామదాసుగారికి సమీపించి) తాసిల్ దార్ సాబ్ సలాం.

యాకూ—మహారాజ్! పాద్షాతానీషా ఏ హుకుం దియే దేఖో. (కాగితమును రామదాసుగారి కిచ్చును.)

హుస్సే—ఊఠోజీ! గోల్కొండాకు అవ్,

రామ—(హుకుము చదివి తనలో) ఆహా! "భద్రాచలముతాలూకాపై నిదివరకు నిలువయుండి, నీచేత వసూలుచేయఁబడినదని మాకుఁ దెలియవచ్చిన ఆఱులక్షల పైకము తత్క్షణముయీహార్కారులద్వారా పంపనియెడల నీవు మాచేఁగారాగృహంబున బంధింపఁబడుదు" వని యీహుకుమున వ్రాయఁబడియున్నది. అక్కటా! ఇప్పుడు నేనేమిసేయుదును (శ్రీరాముని నుద్దేశించి) దాసజనచకోరచంద్రా! శ్రీరామచంద్రా! నీచరణదాసుఁడనై యనవరతము నిన్నునమ్మి సర్కారుపైకమంతయు వెచ్చపెట్టితిని. నానెత్తిపై నిందపడకుండ, నలువురిలో నవమానము గలుగకుండ రక్షింపుము. భారమంతయు నీయదియే.

ఉ. ప్రోచిన, బ్రోవకున్న రఘుపుంగవ! నీచరణాబ్జసేవ సం
కోచములేక సల్పెద నకుంఠితభక్తిని, సంతతంబు న
య్యా! చతురాస్యవంద్య! మనమందున దేనికిఁ గుంద, భక్తర
క్షాచణ! నీదె భార మని చక్కగనమ్మితి జానకీపతీ!.

యాకూ—ఏమ్జీ! జవాబు చెప్పేదిలేక రాముడ్కితలుస్తారు. పాదుషా వారి హుకుం సూకార్ తాలూకామీ దామీకి వసూల్ చేసి వాఆరులచ్చల్ పైకం హిడ్కా యిఫ్డా పెట్టాండీ. అదిలేకపోతే గోల్కొండకు ఆవ్. తివాసీదిండు టుక్కా దిగూ సాబ్.

హుస్సే—హాడ్కకు అందర్ తాసిల్ దార్ల పైకం అంతా వచ్చింది. బాకీ మీరుఒక్కరే. నిమిషమయినా మీకీ నిల్వనీయడానికి మాకు హుకుంలేదు. పైకంయిచ్చేతో వర్వాలేదు. నైతో హంక్యాకర్తే! నవాబ్ కా హుకుం చెలాయిస్తాము. దేకే? దేతేనై? బోలో? దుసాిబాత్ జరూర్ నై.

రామ—హార్కారులారా! ఏలయీలీల మీరు నన్నుఁ దొందరపెట్టెదరు, ఈక్షణమునఁ బైకమంతయుఁ దెమ్మన్న నెట్లు తెచ్చెదను. శ్రీరామచంద్రమూర్తి కరుణ రావలయునుకదా,

హుస్సే—సర్కార్ పైకం అంతా నల్లగాఖర్చుపెట్టి ఫరాకత్ గాకూర్చుండావు. మీరామ్డు యిప్పుడు పైకం యిస్తాడేమీ మాకీ సూస్తాం.

యాకూబ్—(హుస్సేనునుజూచి) క్యారే! బేజరుగుర్ బాత్ కైకూ. ఫుస్కేపాస్ పైసానై, సర్కార్కా హుకుం అమల్ కరో.

హుస్సే—అచ్ఛా(రామదాసునుజూచి) గోపన్నగార్! మాకీ యేమీ సేస్తాము. మీకీ పాదుషాదగ్గిరకు రావాలి, పైకంలేదంటేమీ కీసంకెళ్ళు యేసి తెమ్మని హుకుం, మాకి యేస్తున్నాము. దేఖో.

(రామదాసుగారి చేతులకు సంకెళ్ళు వేయుదురు.)

[సుశీల, కుమారుఁడు: కొందఱుపౌరులు ప్రవేశింతురు.]

సుశీల—(తొందరగాఁ బ్రవేశించి రామదాసుగారిని జూచి) నాథా! ఇది యేమి?

రామ—నారీమణీ? శ్రీరామచంద్రుఁడు నాయందుఁ గరుణించి వీరిచే నాకు వేయించిన హేమకంకణములు.

సుశీల—అక్కటా! నేనేమిచేయుదును. శ్రీరామమూర్తి మిమ్ముఁ గరుణింపఁడా! సర్కారు పైకమునకై మిమ్ముఁ గారాగారబద్ధులుగఁ జేయుదురా? ఇఁక నేనెట్లు జీవింతును. వీరిప్పుడుమిమ్ము గోల్కొండకుఁ దీసికొనిపోవుదురా! అయ్యో! అక్కడ తురుష్కచక్రవర్తి యేమిసేయునోగదా? భగవత్కైంకర్యము నకై ధనము వెచ్చించిన మీకిట్టిపరాభవము రావలసినదా?

రామ—తరుణీ! దీనికై నీవు చింతింపవలదు. నాపైనున్న మోహముచే నట్లు పలికెదవుగాని మానవతత్వరహస్యమును సంపూర్తిగ గ్రహించినచో నీచింతయే యుండదు. అయినను నీవుగాని నేను గాని యిప్పు డధైర్యమంది చింతించుట కవసరములేదు. నా చేత నట్టిమహాత్కార్యములఁ జేయించిన కరుణాసాగరుఁ డగు రామదేవుఁడే నాకు సిలుగులఁ గల్పించునాకికల్పింపఁడు. నేను వీరివెంట గోల్కొండ కేగి పాదుషాను దర్శించి చెప్పవలసిన దంతయుఁ జెప్పెదను. రఘునందనుఁ డాతనిహృదయమునఁ బ్రవేశించి సద్బుద్ధిఁ బ్రసాదింపకయుండునా? నీవు ధైర్యచిత్తవై యుండుము. శ్రీరామసేవమాత్రము మఱువవలదు. కుమారుని జాగరూకతతో నరయుచుండుము. నేను లేకున్నను శ్రీరామపూజాదిసత్కృత్యములు యథాప్రకారము జరుపుచుండుము. లోనికిఁ బొమ్ము.

(అనుబంధము. 6)

సుశీ—మి మ్మా శ్రీరామచంద్రమూర్తియే రక్షించును.

(నిష్క్రమించును.)

యూకూ—సర్కార్ పైకం అంతా గల్లత్ సేసి రాముడూ వుండాడని భోత్ ధైర్యంగా మాటల్ సెప్తాగ్.

మున్సి—రండి-బేగనడ్వండి.

రామ—హర్కారులారా! మీరుమాత్రము నాకొకమహోపకారమును జేయవలయును. మనమేగునప్పుడు శ్రీరామాలయమార్గమునను గోదావరినదీమార్గమునను బోవుదము. దూరమునను(డి)యే మా రామచంద్రమూర్తిని దర్శించెద.

యూకూ—మీ దేవ్డు పైకం యిస్తాడేమిటి వోయ్?

రామ—ఇచ్చినను నీయకున్నను నన్ను రక్షించుభారమంతయు నమ్మహాత్మునిదే. అద్దేవాదిదేవుఁ డనుగ్రహించెనేని సర్కారుపైకమిచ్చుటకు నిమిషకాలము పట్టదు.

(మందిరమువిడిచి యావలకువత్తురు. తెర వ్రాలును)

రామ—(కొంచెము దూరమునడిచి) ఇదిగో! దేవాలయమును సమీపించినాము. దూరమునను(డి)యే భగవంతునిఁ బ్రార్థించివచ్చెదను. (శ్రీరామునుద్దేశించి) హేరామచంద్రా! భక్తరక్షణపారీణా!

శా. సర్కార్ పైక మొసంగలేదనుచుఁ బాద్షాయాజ్ఞపై నన్ను నీ
హర్కారుల్ గొనిపోవుచుండిరట కేయావత్తు ప్రార్థింతునో
తుర్కల్ నాని యొసర్తురేమొయని యెంతో భీతి గల్గెఁ సహ
స్రార్కప్రాభవతేజ! కావుము నను౯ సర్వేశ! సీతాపతీ!

ఓలోకనాయకా! నీభక్తుండనైన నాకు వంతలు ఘటింపకుము, నిరంతరము నీచరణసేవఁజేసికొనుచు జీవయాత్ర వెడలఁదీయఁదలఁ

చిన నాయుద్యమమున కంతరాయముగలిగింపకుము సర్కారు
పైకము హరించితి ననునింద నాకు రాకుండ రక్షింపుము.
నిన్నుదక్క గలన్నైన నేను పరదైవంబుల వేఁడను.

ఉ. కోరినకోర్కులెల్ల సమకూర్చెడి శ్రీవవిభుండు గల్గఁగా
స్వైరిణి వానివీడి పరవారలపొందును కోరునట్లు, నిం
పార శుభంబు లిచ్చెడి మహాత్ముని నిన్విడి యన్యదేవతా
వారము గొల్వనేమిటికి వారిజలోచన! జానకీపతీ!.

దేవా! నేను బంధితుఁడనై గోల్కొండకుఁ బోవుచున్నాను. భవదీయ
దివ్యమంగళవిగ్రహసందర్శనము మరల నాకుఁ ద్వరలో లభిం
పఁజేయుము. తండ్రీ! నేను నీకు దూరమైయున్నను నీమూర్తి
నాహృదయపీఠమునఁ బ్రతిష్ఠించి యహర్నిశములు సేవసే
యుచు నేయుందును.

మ. చిరకాలంబుననుండి నీచరణరాజీవద్వయంబున్ మహా
దరభావంబునఁ గొల్చుచుంటిఁ, బరమార్థంబంచు భావించి, సు
స్థిరసౌఖ్యంబు నొసంగుమంటి, నిఁక నీచిత్తంబు నాభాగ్య మే
దరిఁజూపింతువొ భద్రశైలపురసీతారామచంద్రప్రభూ!.

(భటులనుజూచి) హర్కారులారా! అల్లదే గోదావరీపావనస్రవంతి.
ఒకసారి దర్శించి పోవుదము,

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.

ఇది తృతీయాంకము.

శ్రీ

రామదాసు.

చతుర్థాంకము.

రంగము:—తానీషా దర్బారు.

[తానీషాయు, సహాయమంత్రి యగు జాఫర్ఖానుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

తానీ—క్యాహై జాఫర్ ఖాన్! గోపన్నాకు లకాయే. నై క్యాహర్కార్!

జాఫర్—అబిచ్ లాతే సర్కార్.

తానీ—జల్దీ లేకానాకువాస్తే దుస్రాజవాన్ భేజ్ దేవ్?

జాఫర్—(ఎదుట జూచి) జరుగుర్ నై సర్కార్! ఏదేఖో! భద్రాచలంకా తాసీల్దార్ గోపన్నా ఆతే.

[బంధింపఁబడిన రామదాసుగారు భటులతోఁ బ్రవేశించును.]

తానీ—(రామదాసుగారిని జూచి) గోపన్నగారూ! మీరు మా ముఖ్యమంత్రులగు నక్కన్నమాదన్నగార్లకు బాంధవులనియు, నింతకుమున్న మీతండ్రిగారు గోల్కొండసంస్థానమున నున్నవారనియుఁ దలఁచి మీకు భద్రాచలము తహసీల్దారు పని నొసంగినాము. కాని యిట్టివారగుదురని నే నెన్నఁడును తలఁచలేదు. సర్కారుపైకము వసూలుచేసినవెంటనే యిక్కడి

కేల పంపలేదు. మ్లేచ్ఛచక్రవర్తియగు నీతానీషామీకంటికి సామాన్యుఁడుగాఁ గనిపించెనుగా? ఏదీ మీరు వసూలుచేసిన ఆఱులక్షలపైకము మా యెదుట నుంచుఁడు?

రామ—పాదుషాగారూ! మీరు నాపై నాగ్రహముఁబూనక సావధానచిత్తులై నావాక్యము లాలింపుఁడు. నేను తాశీల్దారుగ నుండి సర్కారునకు వ్యతిరేకమైనకార్యముగాని, నష్టమువచ్చు కార్యముగాని చేసియుండలేదు. నేను వసూలుచేసినపైకము ఎన్నియోసంవత్సరముల నుండి తాలూకాగ్రామములలో నుండు రైతులవలన మనకు రావలసినదై యున్నది. ఇంతకు మున్నచ్చట తహసీల్దార్లుగనున్న బుద్ధిమంతు లెల్లరును నా పైకము వసూలుకాదని వదలివేసిరి. నే నరిగినపిమ్మట శ్రీరాముని యనుగ్రహమునఁ గతిపయదినములలోనె వసూలుచేయఁ గల్గితిని.

తానీ—తెలివి కలిగి వసూలుచేసినవాఁడవు వెంటనే మా కేల పంపలేదు?

రామ—దేవా! దానిని శ్రమకోఱకే వినియోగపఱచితినిగాని దుర్వ్యయ మేమియు చేయలేదు.

తానీ—ఏమీ! మాకోఱకే వినియోగపఱచితివా! ఎట్లు?

రామ—వినుఁడు.

సీ. నిండాఱఁ బాఱు నఖండగోదావరి
పావనదివ్యస్రవంతితోడ
స్నానమాడినయంత సకలాఘముల్ఁ బాపి
విలసిల్లు శ్రీకృష్ణవేణితోడ
కష్టంబులను దోలి కమనీయసౌఖ్యముల్
కొలుపుచు కావేరిజలముతోడ

రంగదుత్తుంగతరంగరాజిత యగుచుఁ
బరిఢవిల్లెడు తుంగభద్రితోడ

తే. గీ. రాణ దీపించు నియ్యాంధ్రరాజ్యలక్ష్మి
కాభరణముగా నొనరింప నాత్మఁ దలఁచి
భద్రిగిరియందు రామదేవాలయంబుఁ
గట్టినాఁడ మీసొమ్ముచే ఖానువర్య!

సీ. మల్లికార్జునునకు మందిరం బైపట్టి
శ్రీశైలపర్వతశ్రేణితోడ
పానశాల్ రాయని వాసస్థలం బౌచు
నలరినమంగళాచలముతోడ
వేంకటేశాభిఖ్య వెలసిన శ్రీహరి
కాలయం బైన శేషాద్రితోడ
శ్రీరమేశునకు విహారభద్రదేశమై
రాజిల్లు హరికుధరంబుతోడ

తే. గీ. సమముగానుండి యాంధ్రరాజ్యంబునందుఁ
బుణ్యభూమిగ భద్రాద్రి పొల్పెసంగ
స్వామికైంకర్యమును జేయఁజాలినాఁడ
నీధనముచేత జానకీనాథుకృపను.

తానీ—ఔరా! ఇదియంతయు స్వంతసొమ్మని తలంచియే ఖర్చుపెట్టితివి కాబోలు? గుండెబెదురు లేకపోయెనుగా? ఎంతధైర్యము! అందుకనే గోపన్నగారివంటి ధర్మపరుఁడును, రామభక్తుఁడును లేఁడని పేరువచ్చినది. పరధనముల హరించి యిట్టికార్యములు చేసినచో నిన్నుఁ బుణ్యము చెందునని తలంచితివా? మార్గములఁ గాచి పాంథులశిరముల బ్రద్దలుగొట్టిసంపాదించినధనమును

చోరుఁడొక్కింత ధర్మము చేసినంతమాత్రమున వానికిముక్తి
వచ్చునా ? ఛీ ! నీవిట్టిచోరుఁడవని నేనెఱుంగ లేకపోయితిని.

రామ—నవాబుగారూ ! నే నొనర్చిన చౌర్యకృత్య మేమియు లేదు. నేను శ్రీరామాలయనిర్మాణాదిసత్కార్యములకు వినియోగించిన ధనమంతయు మీదే యని లోకమున కెఱుంగఁజేసియే యుంటిని. ఈ ధర్మమంతయు మీయదే. దీనికి ఫలము భగవంతుఁడగు రామమూర్తి మీకే యొసంగును. మీవాఁడనై నే నొనర్చిన యీసత్కార్యముల కాగ్రహింపవలదు. మీ రాజ్యంబున గోదావరీతీరంబుననుండి శ్రీరామచంద్రునకునివాసమైన భద్రగిరి పుణ్యక్షేత్రమై యొప్పుట మీకుఁ గీర్తికరము కాదె. నేను వెచ్చించిన యీస్వల్పధనము మీనగరునకొక్క నాఁటి ఖర్చని తలంపుఁడు.

తానీ—(కోపముతో) నీవు బ్రాహ్మణుఁడవు గాన బ్రదికిపోయితివి, లేకున్న నిట్టియకార్యము జేసినందుకు, నా కరవాలంబునకు నీశిరము బలిగా నీయవలసినదే. రాముఁడనియు గీముఁడనియు వెఱ్ఱిపలుకులఁ బలుకుచు దొంగభక్తుఁడవై యందఱను వంచించుటయేగాక సర్కారుపైక మంతయు వెచ్చించిసిగ్గుచేఁ జావక యేల యీలీల నింకను బ్రదికియుంటివి? రాముఁడఁట దైవమఁట! ఇట్టివాక్యము లింకను నీవిచ్చట నాడుచుంటివేని మాతురుష్కులు నిన్ను ఖండించి ముక్కముక్కలుగాఁ జేసి గ్రద్దలకువైతురు.

రామ—ఖానువర్యా! నేను భగవత్ప్రీత్యర్థము మీ సొమ్మంతయు మీపేరున వినియోగించితిని గాని నాసంసారమునకై వ్రియపఱపలేదు. మీరు నన్ను దూషించినను సమ్మతమే. కాని జగన్నాయకుండును, లీలామానవదేహుఁడును, శరణాగత

కాని బిరుదాంకితుండును నగు మా రామదేవునిమాత్రము దూషింపవలదు. అయ్యది మీకు ధర్మముగాదు. ఇంతవఱకును మీరు హిందూమహమ్మదీయ సమ్మేళన మొనర్చి రాజ్యపరిపాలన మొనర్చుచు యశము గాంచుచుండిరి. తమ రాష్ట్రమున నెన్నియో మసీదులఁ గట్టించుట కెంతయో ధనము వెచ్చించిరి. మీరు వెచ్చించినదానిలో సహస్రాంశమైనను భద్రాద్రి శ్రీరామాలయనిర్మాణమునకు నేను వెచ్చించియుండను. కావున నాయందుఁ జలమువహింపక మన్నింపఁ బ్రార్థించుచున్నాను.

తానీ—ఇంతధనము వెచ్చించిన నిన్ను నేను మాటలతో విడిచిపెట్టుదునని తలంచుచుంటివా? ఇప్పుడు నీవుమాకు పైకమంతయుఁ జెల్లింతువా? లేక చెఱసాల కేఁగెదవా?

జాఫర్—సర్కార్. ఐసాపూఛో!

రామ—(తానీషాను జూచి)

శా. రామస్వామిపదాంబుజంబు లెద నారాధించుచున్ సర్వదా
రామాజ్ఞన్ దలఁదాల్చి వర్తిలుచు మీద్రవ్యంబు నార్జకులన్
రామస్వామికి యిచ్చి సేవకుఁడనై రాజిల్లుచున్నాఁడ నిం
కేమాడ్కిన్ ధన మీయనోపుదును మీకీవేళ మ్లేచ్ఛాగ్రణీ!

కాని భగవంతునికరుణ యున్నచో ధనము సర్వస్వముమీకు చేరునని చెప్పఁగలను. దానికిఁ గాలపరిమితిమాత్రము పెట్టఁజాలను. మా రామయ్యతండ్రి కేనాఁటికి దయవచ్చునో!

తానీ—నాకిదియంతయుఁ దెలియదు. నీవు మాకుఁ బైక మిచ్చువఱకును బందిగంబున నుండుము.

రామ—సీ. తనజయధ్వజసముద్యద్భూరివాతంబు
పరిపంథిదీపంబు లార్పఁ

దనశౌర్యభాస్కరోదయ కాంతి శత్రుగ
ర్వాంధకారంబును నడఁచివేయఁ
దనభేరిభాంకరణ నిఖిలారినృపాల
మండలిగుండెలు పిండిసేయఁ
దనసైన్యధాటికోద్ధతధూళి రిపుసేన
నుప్పసమును వేగ నూదివేయఁ

తే. గీ. అఖిలగోల్కొండవిమలసామ్రాజ్యలక్ష్మిఁ
బాలనము సేయుచున్న నీవంటిప్రభుఁడు
రామభక్తుని నన్నుఁ గారాగృహమున
నుంచుటది ధర్మమందువే యుర్వీపాల?

పిచ్చుకపైన బ్రహ్మాస్త్ర మన్నట్లు నన్నా నీవు సాధింపఁదలఁచితివి? నా యందేదైన దోషముగలదా? (ఇంచుక యూరకుండి) తురుష్కాగ్రగణ్యా! నే నీరీతి వచించుచుండుట చెఱసాలకు భయమంది యని తలంపవలదు. ఇదిధర్మముకాదని విన్నవించుకొనుచుంటిని. శ్రీరామచరణపద్మారాధకుండనైన నే నా మహనీయునికొఱకెన్ని కష్టములయినను బొందుదును. పరమేశ్వరునిప్రీతికయి నే నందుకష్టములన్నియు నాకు సౌఖ్యములుగనే పరిణమించును. నిశ్చలానందచిత్తుఁడై శ్రీరాముని సేవించువానికి ప్రపంచసుఖములతోఁ బనిలేదు. అట్టివాఁడు నగరంబున నుండిననేమి! అరణ్యంబున నుండిననేమి! హంసతూలికాతల్పమునఁ బండిననేమి! కటికనేలను బండిననేమి! (ఇంచుక యూరకుండి) స్వామీ! మీచిత్తము. కారాగృహమున నుంచినను సరే—నన్ను ఖండించినను సరే.

ఉ. శ్రీలలనామనోహరుఁ డశేషగుణాకరుఁ డవ్యయుండు ది
క్పాలకిరీటదివ్యమణి కాంతివిరాజితపాదపద్ముఁడా

నీలగళార్చితుండు ఘననిర్మలతేజుఁడు రామమూర్తి నా
పాలిఁట నిల్చియుండఁగను భావమునందు విచార మేటికిన్.

తాసీ—(ఎదుటఁ జూచి) అరే యాకూబ్! గోపన్నాకు జైల్కు లేక్ జావ్
(సింహాసనమునుండి లేచి యీవలకువచ్చి) జాఫర్ ఖాన్! అవ్.
(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

యాకూబ్—అరే గోపన్న గారూ! రండి. ఖైద్మేవుండాలి. బడాపకా పనిచేశావు నీవు. సర్కార్ పైకంత్వరగాయిచ్చేతో తంటానహిం-నైతో పాదుషా సర్కార్ మీకు శిక్షలేజాతింటార్. ముసల్మాన్కా తడాఖా తుంకు మాలుంనై. అవ్. జల్దీఆవ్. దుసరీబాత్ చెప్పినావంటే దేఖో! హాత్ మేక్యాహై? తల్వార్ హై; మాలుం?

రామ—(తనలో) రామచంద్రా! నీవేతప్ప నితరదైవము లేదనినిన్నే నమ్మి, నీకై యెంతయో సర్కారుధనము వెచ్చించి, యాలయ ప్రాకారాదుల నిర్మించిన నీభక్తుఁడనగు నాకీకారాగృహవాసము వ్రాసిపెట్టితివా! నీసంకల్ప మెట్లున్నదో కనుఁగొనఁజాలనుకదా ?

సీ. ఒరుల కెప్పుడుఁ గీడు నొనరింపఁగాఁబోను
పరయువతులపైన భ్రాంతిఁగొనను.
స్వప్నంబునందైన సత్యంబు దప్పను
న్యాయమార్గంబు నెన్నండు విడను
విమలమౌ నీసేవ విడనాడి యెఱుఁగను
జనుల కెప్పుడు మేలె కనుచునుందు
సాంగత్య మేవేళ సజ్జనావళితోడ
నితరులసంపద కీర్ష్యఁ జెంద

తే. గీ. నట్టినిర్మలచరితుండ నైన నాకు
నిట్టిశిక్షను విధియించి తేల నకట!

భవ్యకారుణ్యగుణధామ ! భవవిరామ!
రవికులాంభోధిసోమ ! శ్రీరామ! రామ!

తండ్రి! నే నేదియో పూర్వజన్మమునఁ గొంచెముపాపము జేసికొని యుండుటచే నాకిట్టికష్టముఁ గూర్చితివి. కాకున్నచో, నన్ను రక్షింపవలయునని యుద్దేశమున్న రక్షింపఁజాలక యుందువా?

"ఉ. దీక్షవహించి నాకొలఁదిదీనుల నెందఱఁ గాచితో జగ
ద్రక్షక ! మున్ను నాదుపదరాజతనూజ తలంచినంతనే
యక్షయమైనవల్వ లిడి తక్కట! నాతొలుబాలకించి వ
త్యక్షము గా వదేమిటికి దాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ!"

యాక్షూ—రోతేకైకరూ! సర్కార్‌పైకం గల్లంత్ కరే, అవ్!

రామ—రామా! చెఱకేగుటకు సెలవిచ్చెదవా?

కీర్తన. నాదనామక్రియ—ఏకతాళము!

సెలవా మాకు- సెలవా యీచెఱ కేగ" ॥సెల॥
సెలవా మాకిఁక - జలజసంభవనుత
జలజాతనేత్ర - సజ్జనమిత్ర శ్రీరామా! సెల॥
నివాఁడ నన్నేలుకోవా - యిటువేగరావా-
సమయముకాన - రామయ్యా! సెల॥
వాసిగ భద్రాద్రివాసా -వరరామ-
దాసహృదయనివాసా - రామయ్యా! సెల॥

(అని పాడుచు భటునితో నిష్క్రమించును)

రంగము:—చెఱసాల.

[రామదాసుగారు విచారముతోఁ బ్రవేశము]

రామ—(తనలో శ్రీరాముని నుద్దేశించి) దేవా! రామచంద్రా! నా యం దేమి యపరాధముఁ గనిపెట్టి నన్నీచెఱసాల ననుభవిం

మఁ జేసితివి! చతురోగ్రవలయితసంవృతంబును, సాంద్రాంధకా
రచ్ఛటాన్వితంబును, ఘోరకృపాణపాణిభటనిర్భిద్రపరిచారం
బును నగు నీకారాగృహమే నాకు నీపాదారవిందభజనమందిర
ముగాఁ జేసితివా?

సీ. శబరి యిచ్చినపండ్లు చవిఁజూచి మాత్రంబు
నిను నల్పసంతోషి వీవు గాదె
యెట్టిచో నీచరణారవిందములనే
భావంబులో వలఁ బాదుకొల్పి
భజనసేయుచు నీకుఁ బాదుపాద్యంబు
చేతఁ గైకర్యంబుఁ జేసినందు
కా! తండ్రి! యీరీతిఁ గారాగృహంబందు
నన్నుంచగాఁ జేసినావు; భళిర!

తే. గీ. యార్తరక్షణదక్షుఁడ వన్నమాట
నిలుపుకొనుటన్న నిదియేనా నిర్మలాత్మ?
దాసుఁడను వేఁడుకొనుచుండ దయను బ్రోవ
వేల? రావేల? జానకీలోల! రామ!.

మాటిమాటికిని కైకము నొసంగుమని యహంకారమును నాయె
డల ననేకక్రూరకృత్యములఁ జేయుచున్న యీతురుష్కభటుల
ముందు నిలువఁజాలకయున్నాను. రామచంద్రప్రభో! ఆర్తుఁ
డనై నీశరణుఁ జొందిన నన్నేల రక్షింపవు? నీవు కృపాసాగ
రుండవే!

మ. అతసీపుష్పసమప్రకాశ! పరిపూర్ణానందసందోహ! సం
తతసీతాహృదయానివాస! జలజాతప్రోద్భవాధీశ! యా
యతపాపౌఘవినాశ! భాసురకటాక్షావేశ! సర్వేశ! నా
మతియం దెప్పుడు నిల్వుమీ కృపను రామా! భక్తకల్పద్రుమా!.

మహానుభావా! యమకింకరసన్నిభు లగునీతురుష్కుల దండనలకుఁ దాళఁజాలకయున్నాను.

సీ. "సర్కారుపైకంబు ఝూడగా దేవురే"
యంచుఁ గోపమున దూషించినారు
"దేవురే పైస పై దేఖో తమాషా"యంచు
మోటులాటీలచే మోదినారు
"రామ్డుకైసా తుమారకయిసా దేతహం
దేత్తా" యనుచుఁ బడదిట్టినారు
"సిల్వా జీ బేకూబ్ నిల్చిమాటాడు జీ"
యంచు మించి కరాఘవించినారు

తే. గీ. క్రూరమతులై తురుష్కులు కొంటెలగుచు
నింక రక్షింపరాకున్న నేమిసేతు
సకల సజ్జనమందార! యఘవిదూర!
రమ్య గుణహార! శ్రీదశరథకుమార!

మహానుభావా! చతుర్దశభువనపరిపాలా! నీనిమిత్తము నేను వెచ్చించి నపైక మొసంగునందాక, బందిగంబునందే యుండు మనితురుష్కచక్రవర్తి యాజ్ఞ. నే నాపైక మెట్లు చెల్లింతును, ఎట్లు చెఱనుండి విముక్తుఁడ నగుదును.

భటుఁడు—రామదాసుగారిని జూచి) వట్టావోయ్! మాకే రాత్రి పగల్ పాణాల్ కొఱుకేస్తుండావ్. నోరుమూసుకొనివుండుకొనేది లేదూ. రామ్డూ! రామ్డూ! యని యేడ్సేతో ఫాయిదా క్యాహై. రామ్డూలేదు-దేమ్డూలేదు.

రామ—ఓ తురుష్కభటుఁడా! నేనుశ్రీరాముని భజించుకొనుటకూడ మీకే కష్టముగనున్నదా? నాయనా! నేను మహాకష్టములో నున్నవాఁడనుగాన, భగవంతుఁ డగుశ్రీరామచంద్రమూర్తి నన్నుద్ధరించునని వేడుచున్నాఁడ.

ఖటు—వేడుకొంటున్నావు. ఏడ్చుకుంటూన్నావు. రామ్డూకు మెహార్బా నినై. ఆఘూతో, జైల్ మే భోత్ కష్టం మీాకుయెందుకు, నీకీ మింగిన సర్కార్ పైకం రామ్డు యిస్తాడువోయ్, రామ్డూకో,

రామ—తలఁచుకొన్నచో రాముఁడు పైకమంతయు నొసంగి, నన్ను రక్షింపఁగలఁడు. అతనిని మీా రలఁతిగజూడవలదు. సకలసృష్టి స్థితిలయంబులకుఁగారణుఁడు- ఆదిమధ్యాంతరహితుఁడు- అవ్యయుఁడు- అప్రమేయుఁడు మోతుకర్త—

ఖటు—ఐసాబోల్తే క్యారే! రామ్డూ మనిస్సి కాడువోయ్. అట్లాచెప్పు. ఆనురాజ్, మాకీ మాలుంలే. బడాఆద్మీసీకువారి కాదు. మీాకీ ఆను రచ్చిస్తాడ్ వోయ్.

రామ—మాదైవమగు శ్రీరాముఁడు నిజమైనమానవుఁడని నీవుతలఁచవలదు. దుష్టులవధించి భూభారము దీర్పనిమిత్తము మానవుఁడై పుట్టినాఁడు. అతనిమహామహిమ నెఱుంగుటకు బ్రహ్మాదులకైనను దరము కాదు.

సీ. మనువంశతిలకుఁడై మహిమీాఁద జన్మించి
కౌశికమానియాగంబుఁ గాచి
శివువిల్లుఁ దున్మాడి సీతనుఁ బెండ్లాడి
జనకాజ్ఞఁ గైకొని వనుల కేగి
ఖరదూషణులఁ దోలి ఖరకరసుతు నేలి
వాలిని నొకకోలఁ గూలనేసి
మించి హన్మంతు మన్నించి జలధి దాఁటి
శంక యింతయు లేక లంక కేగి
తే. గీ. రావణాదుల ఘోరసంగ్రామమందుఁ
గూల్చి విమలయశంబుఁ గైకొన్న రాముఁ

ఆదినారాయణస్వామి యగుట నిజము
కేవలము మానవుం డౌట కెళిసుమ్మా.

భటు—ఎందుకా వూరికే గోల సేస్తావు మీ రాముడ్కి మారహాంతు లడాయి సేపిస్తావ్! ఎక్కా తక్కా మాకీదేక్తా!

రామ—(తనలో) ఈ యవివేకులు రాముఁడన నేమో! రహీం మన నేమో తెలుసుంగుదురా?

[యాకూబ్, హుస్సేన్ ప్రవేశింతురు]

యాకూ—(రామదాసుగారినిజూచి) క్యాజీ! గోపన్నసాబ్! పైసా సర్కార్కి యిస్తావు లేదూ. ఒక్కబాత్ బోలో. లేకపోతే మీకీ పర్మం తియ్యమని హుజూరు హుకుం. క్యాబోల్తే?

రామ—హా! ర్కారులారా! పలయీరీలమాటిమాటికిని నన్నుఁ బైకమి మ్మని బలవంతపఱచెదరు? శ్రీరాముఁడు నన్ను దయతోఁ జూచినప్పుడు గాని పైకముఁ జెల్లింపఁజాలనని యాథిగాఁ దెలిసికొనుఁడు.

భటు—రామ్డూ రామ్డూ అని మమ్మల్ని మర్గయా చేస్తుండావు బామ్మన్.

హు—మాకీ పైకంసంగతి అడిగేతో, ఖోత్ జబర్దస్తీగా మాట్లాడు తావు యేంవోయ్!

యాకూబ్—సర్కార్ నీకి సఫాయిసేయ్యాల అని మాకీ హుకుం యిచ్చి వుండార్. (భటునిజూచి) ఏ దర్వాజా ఖోలేరే!

భటు—(చెఱసాల తలుపు తీయును)

యాకూ—(రామదాసుని జూచి) దివానాలా నిల్చడుతావుయేం. ఇద రావు జల్దీ. (రెక్కబట్టుకొని యీవలకు యీడ్చుచున్నాఁడు.)

రామ—హా! రామచంద్రా! భక్తవరతంత్రా!

చ. కటకటా! రామచంద్ర! నన్నుఁ గావఁగదే యిటు వేగ రాఁగదే
కుటిలమనస్కులై రిపులు క్రూరభయంకరతర్జనంబులన్
పటుతరరోషభీషణత బాధలఁ బెట్టఁగఁ దాళఁజాల నీ
పటువిశిఖంబులం దునిమి పాఱఁగఁద్రోలవె జానకీపతీ!

యాకూ—ఏబొమ్మన్‌కు పకడోరే.

హుస్సే—(రామదాసును పట్టుకొనఁగా యాకూబు త్రాళ్ళతోఁ గట్టుచున్నాఁడు.

రామ—శ్రీరామమూర్తీ! నీ వెచ్చటనున్నావు?

శంకరాభరణము—రూపకతాళము.

రక్షింపు మిదియేమీ రాచకార్యముపుట్టె రామచంద్రా, నన్ను
రక్షింపకున్నను రక్షకు లెవరింక రామచంద్రా!
అప్పులవారిదే అరికట్టుకున్నారు రామచంద్రా, స్వామీ
చెప్పశక్యముకాదు చక్షుర్గోచరమాయె రామచంద్రా ॥ రక్షిం॥
కుక్షిలో మీమీద కోరిక పుట్టెను రామచంద్రా, స్వామీ
యిక్ష్వాకు కులతిలక యిఁకనైన గావవే రామచంద్రా॥ రక్షిం॥
పక్షివాహన నన్ను పాలించి దయజూడు రామచంద్రా, స్వామీ
అక్షయకటాక్ష అభిమానముంచవే రామచంద్రా॥ రక్షిం॥
అధికునిచేపట్టితి అడ్డమేమనుకొంటి రామచంద్రా, స్వామీ
అధములకన్నను అన్యాయమైపోతి రామచంద్రా॥ రక్షిం॥
భయమేమి నే రామదాసుఁడ ననుకొంటి రామచంద్రా, స్వామీ
భయముబాపి బ్రోవు భద్రాద్రిపురనిలయ రామచంద్రా॥ రక్షిం॥

హుస్సే—ఈ యేడ్పు యేడ్వకపోతే సర్కార్ పైకం యియ్యరాదా వోయ్; (కొట్టుచున్నాఁడు.)

రామ—హా! రామ! దైవతలలామా! శరణన్న వారిని కరుణించి రక్షించు మహానుభావుఁడవు నా మొఱ నాలింపవేల; ఈముష్క-

రక్షురుష్కులు పెట్టుబాధలకు నే నెట్లుతాళుదును. దీనులకు
దిక్కైన నీ విప్పుడు నాకు దిక్కుకావేల ?

చ. "కుక్షి నజాండపఙ్క్తు లొనఁగూర్చి చరాచరజంతుకోటి సం
రక్షణజేయుచుండియిది, పరంపరగాఁ దనయుండ నైన నా
పక్షము నీవు గాఁ దగవె పామరుఁడన్ గరుణించు మోజగ
ద్రక్షక! కర్త నీవెకద దాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ!"

ఉ, నను నొక యల్పజీవిగ మనంబున నెంచి దురాత్ము లక్కటా !
తనువున రక్త ముల్కునటు దండన సేయఁగసాగినారు; నీ
ఘనకృప నావయున్ బలిమి క్రొన్నన వీరిని బాఱఁదోలి నా
తనువును గావవే యింకను తామసవందిత! జానకీపతీ!.

ఈయపాదండనలనుండినన్ను శీఘ్రముగ విముక్తుఁజేయుము. ముప్పిరితాత్రి
కృను నన్నుఁగట్టి నా తేజంబెల్లఁదూల, దురుక్తులఁ బలుకుచు,
నర్కారుపైకముఁ జెల్లించుటకుఁ గొరడాలతో బాదుచున్న
వీరభటులకు నాయందు మంచిబుద్ధినిఁ బ్రసాదింపుము. ఈసమ
యంబున నీశరణాగతత్రాణబిరుదంబు దాఁచుకొనకుము.

శా. గంధేభేంద్రుఁడు వీరు దావఁగ మహాగ్రాహంబు తత్పాదముల్
బంధింపం ధృతిఁదూలి ముక్తి కితరోపాయంబు లేకన్ జగ
ద్బంధున్ నిన్నుఁ దలంపఁ జక్రమున నవ్వైరిన్ మహోదగ్ర గ
ర్వాంధుం ద్రుంచి జగంబుఁ గాచుగతి నన్ రక్షింపవే రాఘవా!

హుస్సే—(యాకూబునుజూచి)అరే—క్యా రే—గోవన్నాకు కొట్టితే
నాకు వొళ్ళ్యా మంటల్ పెట్తుండాయి. నాకీ కొట్టడానికిహానా
భయం వేస్తుంది.

యాకూ—హాఁకూబి హైసాహై—నీకంటె మాకీ నిండా మంటల్ గా
వుంది. (రామదాసుగారినిజూచి) అరేబాప్మ్! నీదివొళ్ళ్యకాదు
వోయ్ ఉక్కుగుండు. మాకీ దెబ్బల్ తగలలేదువోయ్.

రామ—భటులారా ! మీదెబ్బలు న మ్మెమి సేయును.

చ. దినకరవంశమందు ఘనదేవతలెల్లరు వేడఁ బుట్టి, యా
  మ్మునిమఖ మోమి, జానకిని బొందుగఁ బెండిలియాడి, తండ్రికై
  వనములకేగి, దేవపరివంథులఁ గూల్చినట్టి రా
  మునిమది నమ్మియుండఁగను బొందఁగనేల భయంబు నా కికన్.

యాకూబ్—అరేమాస్సేన్ ! ఈయనీకు కొట్టితే కుచ్ ఫాయిదాలేదు. గోల్కొండపైకం. వచ్చేదిలేదు. ఈసంగతి మనము తానీషా సర్కార్కు బోలేతో, వారి దిల్మెవున్నట్లు సేస్తార్. అబ్. జల్దీ జావుంగా.

మాస్సేన్—ఈబొమ్మనీకు మళ్ళీకైదుమే వుంచిపోదాము. (రామదాసును మరల కైదులో బెట్టి భటుని జూచి) అరే! ఈసంగతి మాకీ తానీషా పాదుషాకి బోల్నెకు జాతే! నీకీయిక్కడ జాగ్రత్తగా ఫారాయిస్తూవుండు.

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.)

భటు—(తనలో) ఇదిభోత్ ఆశ్చర్యంగా వుంది.గోవన్నాకి దేహంమే దెబ్బల్ తగ్లవు ! మాకీ జరా సోజా తే. (వందుకొనును,)

రామ—(తనలో) దేవా ! వైకుంఠవాసా ! నీవ్రభావ మతిచిత్రమైనది. దాని నెఱుంగుటకు బ్రహ్మాదులే శక్తులు గావప్పుడు మానవమాత్రుఁడ నగు నేనెంతవాఁడ !

మ. కొరడాలన్ గరసుందుఁ బూని యటు గొంకుం జంకు లేకుండ, దు
  ర్భరకోపంబున నన్ను దుర్మదులు దర్పంబేర్చి కొట్టఁగ, నీ
  వర కారుణ్యకటాక్షవీక్షణసుధన్ వర్షింపఁగాఁ జేసి నన్
  బరిరక్షింపఁగఁ జాలినావు ; వరదా ! భద్రాద్రిరామప్రభో !

తండ్రి ! ఇట్లే నాయందు నిరంతరమును దయఁబూని రక్షించు చుందువు.

అరే! క్యాబాత్ బోల్తేతూ! గోజన్నాకు దర్తేక్యా! ఫుసా్క మూర్ఖెకువాస్తే తుంజాతానైక్యా! తూ! బద్మాష్—దుసాహిరా్క్రీకు భేజ్ దాత్తే-చలో!

రామ—(ఎదుటఁజూచి) ఆహా! ఈయాగ్భాటము లేమి! (పరికించి) అదిగో! తానీషా దండతాడితమహోరగంబుకరణి మండిపడుచు, భుజాదండంబులు సాఁచి, పెటపెట మని పండ్లు కొఱుకుచు, నిజచరణ సంఘట్టనంబున శిలాతలంబు బ్రిద్దలువారనన్ను దండించుటకు తురుష్క భటులతో నిట్లువచ్చుచున్నాఁడు. ఓ దీనరక్షామణీ! రామచంద్రా!

మ. భటులన్ వెంటనుబెట్టుకొంచు నకటా! పాద్షాతురుష్కుండు దాఁ
కటులాహంకృతి వచ్చుచుండె నదిగో! స్వామీ! భయంబయ్యె నీ
పటు లింకన్ గృపతోడ నన్నరసెదో, యేభంగిఁ దానీసకున్
గుటిలత్వంబును బావఁగాఁ గలిగెదో? కోదండరామప్రభో!

[అంత తానీషా భటులతోఁ బ్రవేశించును.]

తానీ—వీరభటులారా! యాకాలంబున మాస్నేనమను గోపన్నను దండించుటకు భయంబందుచున్నారఁట! కారాగృహమునబంధింపఁబడినవానిని జూచి యింత భయంబాదిన యామహావీరు లెవ్వఁడయిన నవసరమువచ్చినప్పుడు రణరంగంబులయందేమి నిలువఁగలరు? (కారాగృహమందుఁ బంటుకొనియున్న భటుని జూచి) అరే! సోతే క్యారే!

భటు—(తొందరగా లేచి తనలో) అరే—మాకే ఎంతపనిచేశాము. పాదుషాసర్కారు వచ్చినారు. వీరు వస్తారని మాకె తెలిసింది లేదు—(ప్రకాశముగా) జీ! సర్కార్! సలామూ లేకుం.

తానీ—తుంహ్యూకు సోతేకువాస్తే ఆయేక్యా!

భటు—సైసైసర్కార్—రాత్రి మాకు నిండా నిద్రినైమహా రాజ్ !

గోవన్న రాంరాం మూకొంచ తీస్తూవుంది పానుషాసాబ్!

తానీ—(రామదానునుజూచి) గోవన్నా !

చ. వరధన మంచు నెమ్మదిని భావనసేయక మాధనంబు దు
శ్చరితుఁడవై హరించి జనసంఘము దిట్టఁగ సిగ్గు లేక, యీ
కరణిని బందిగంబునను గాసిల నేమిటి; కింకనైన న
త్వరితగతిన్ ధనం బిదుము తప్పకనిన్ జెఱముక్తుఁ జేసెదన్.

ఉ. భూసురవంశమందు మణిపూసవిధంబున జన్మమంది, య
భ్యాసముజేసి విద్యలను భవ్యతరం బగుపేరు గాంచి, నిన్
నీసరివారు నవ్వ నవనీపతిపైకము వెచ్చఁబెట్టియుం
గాసిలుచుంటి వీచెఱను గాఁగలకార్యముఁ జేమి తెల్పుమా ?

నీవు మాపైకమునిచ్చువఱకును విడువము. మాపైకమిచ్చెదవా లేదా?
ఇంక నాభటులు నిన్ను సైరరు—నీప్రాణంబులఁ దీయుదురు.
ప్రాణంబులపై నాస కలదేని సత్వరముగ నీవు వెచ్చఁబెట్టిన
యారులక్షలును నొసంగుము.

రామ—తానీషాగారూ! అనవసరముగ నన్ను దూషింపవలదు. నేను
మీధనంబును బుద్ధిపూర్వకముగ హరింపలేదు. నా యాలుబి
డ్డలకు వస్త్రములఁ జేయింపలేదు. గృహములఁ గట్టించుకొనలేదు
సర్వము శ్రీరామార్పణము జేసినాఁడను. నేనొనర్చిన యీపని
కార్యమునకై సంతసించుటకు మారుగాఁ గినుకవహించి
నన్ను బందిగంబునఁ బడవైచి బాధలను బెట్టినందువలన మీకుఁ
బ్రయోజన మేమియున్నది! శ్రీరామచరణసేవకుఁడనైన నేను
వెచ్చించిన యాధనము—భక్తవత్సలుండగు నాభగవం
తుఁడు నన్నుఁ గారాగృహ విముక్తునిఁగా జేయఁదలఁచెనేని—
మారుఁడే వారు మారుగ మీ కొసంగవలయును. కాని, నేను

మాత్రము మీకిప్పు డొసంగఁజాలను; ఇదియే నానిశ్చయము.

ఉ. కొట్టినఁగొట్టు మయ్య నృపకుంజర! యింకిట పెట్టిబాధలున్
బెట్టినఁబెట్టు మయ్య మది భీతిని బొంద నొకింతయైన ని
ష్పట్టున జానకీరమణుపాదసరోరుహచింతనంబునున్
గట్టిగఁ బట్టినాఁడ మదిఁగాంచఁగనేల భయంబు శిక్షకై!

మీరెట్టికష్టములు నాకు ఘటిల్లఁజేసినను కరుణాసాగరుఁడు ఆర్తావనుఁడు—నన్నుఁ గన్నతండ్రి—నాయిలవేల్పు—ప్రభాకరవంశరత్నాకరసంపూర్ణసుధాకరుఁడు—అగు శ్రీరామమూర్తి నన్ననుగ్రహింపక పోఁడు. అట్టియెడ నేను చింతింపనేల?

తానీ—ఏమి నీధైర్యము! నిన్ను రాముఁడు రక్షించునుగా? మాపైక మపహరించుమని శ్రీరాముఁడే బోధించెనా యేమి? ఇట్టివానినే నా నీవు భగవంతుఁ డనుచుంటివి. భక్తరక్షణపరాయణుఁడగు నాతఁడు నిన్ను మాభటులు బాధలుపెట్టుచుండఁగాఁ జూచి యూరకొనేనేమి? తులసీదళధారి కోర్వక మరల దండకారణ్యములప్రాంతములకుఁ బోయెనా యేమి?

రామ—దేవా! మా గామయ్యతండ్రిని వలఁతిగ వీక్షింపవలదు. భక్తుల కష్టములు తనకష్టముగ భావించుకొని రక్షించువాఁడని తలఁపుఁడు. అంతియేగాని, యాతనినొక సామాన్యనరపాలునిగాఁ దలఁపవలదు. ఆతని మహామహిమ మీకేమి తెలియును. సనకసనందనాదిమునులును, బరమేష్ఠిప్రముఖాదిదేవతలును వర్ణింప శక్తులుగారఁట!

శా. మీనంబై జలరాశిఁ జొచ్చియును బల్మిన్ సోమకున్ ద్రుంచి వే
దానీకంబును దెచ్చి యబ్జభవశక్రాదుల్ సుఖంబంది బ్ర
హ్మానందంబును బొందఁజేసిన జగన్మాన్యుండు లక్ష్మీశుఁ డా
శ్రీనారాయణుఁడే రఘూద్వహునిఁగాఁ జింతింపు మ్లేచ్ఛాగ్రణీ!

అమృతమునకై సురాసురులు పోరాడునప్పుడు మంధరపర్వతంబును
వీపునఁ దాల్చిన యాకూర్మమూర్తియే రాముఁడు.

మ. కనకాక్షుండు వధూటికోరికకునై తన్మాచక్రమున్ జాపఁజు
ట్టినచందంబునఁ జుట్టుచుండఁ గని కుంభీభూతచిత్తంబుతో
జనసంతాపనివారణంబునకునై సౌకర్యరూపంబునన్
దనుజున్ ద్రుంచు రమామనోహరుఁడె సీతానాథుఁగా నెంచుమా.

శా. గంభీరం బగురూపుతోడ నసురున్ ఖండింపఁగా నెంచి యా
య్యంభోజాసనరుద్రులెల్లరు ననూనాశ్చర్యమున్ బొందఁగా
స్తంభంబందున నుద్భవంబయి మహాదైత్యున్ సురల్ మెచ్చఁగా
దంభప్రక్రియఁ జంపె నాహరియె సీతాకాంతుఁగా నెంచుమా.

మ. వటుఁగా యాతెఁ డటంచు నెల్లజనముల్ వర్ణింప బ్రహ్మాదులున్
గడు మోదింపఁగఁ దానవేంద్రు బలినిన్ గానంగ నేతెంచి మూఁ
డడుగుల్ దానము వేఁడి పుచ్చుకొని భూమ్యాదిత్రిలోకంబులన్
గడు సొం పొందఁగ నింద్రు కిచ్చినరమాకాంతుండు శ్రీరాముఁడే.

తననిజకుఠారధారాహతిని యిరువదియొక్కమారులు సమస్తక్షత్రి
కాంతారమును బరిచ్ఛేదించి తదీయకళేబరములను నిర్జరలో
కంబునకు సోపానములుగఁ జేసి, తద్రుధిరముచేఁ బితృక్రియం
దీర్చిన పరశురాముఁడే శ్రీరామునిఁగ భావింపుము.

మ. యదువంశంబునఁ బుట్టి శైశవమునం దానందుమందన్ యశో
ద దయం బెంచి వినోదలీలలను మోదంబందఁగాఁ జేసి దు
ర్మదకంసాదులఁ ద్రుంచి యాదవుల సన్మానించుచున్ రుక్మిణీ
మదిరాక్షిం గొనినట్టి శ్రీహరిని రామస్వామిఁగా నెంచుమా.

శ్రీరాముఁ డవతారపురుషుఁడు ధరాభారము వాపుటకు దేవతలు
ప్రార్థింపఁగా రవివంశంబునఁ బ్రాదుర్భవించినాఁడు.

మ. అరవిందాప్తకులంబుఁ బావనము సేయన్ బఙ్క్తికంఠాది దు
ర్భరదైత్యాళిని గూల్ప దేవతలు సంప్రార్థింప విష్ణుండె యు
క్కరణిన్ రాముఁడుగా జనించి సురలోకద్వేషులం ద్రుంచి స
త్కరుణన్ గాచెను సర్వలోకముల నిక్కం బిద్ది మ్లేచ్ఛాగ్రణీ.

కాసీ— మీరాముని నుతించి యలసిపోయితివి. నేఁడు మాపైకము సంగెదవా? లేక నిన్ను మాయిచ్చవచ్చినయట్లు సేయుమందువా?

రామ— పాదుషాగారూ! మీ రేమి చేసినను సరే; నేనందులకు బద్ధుఁడను.

కాసీ— కానిమ్ము. నిన్ను బాధలు పెట్టినచో మీరాముఁ డడ్డమువచ్చి మాకాలూఁకుపైకము నిచ్చునేమో చూచెదను. (భటులను జూచి) భటులారా! ఈతని నాముండ్లకంచెలపై నడిపించుఁడు?

భటు— అవ్ - ఈయాలనీకు ఫాణాల్ తీస్తాం. (లాగుచున్నారు.)

రామ—

సీ. కాపాడఁగా రాడె కరిరాజు మొఱవిని
మకరిఁ దున్మాడినమహితగుణుఁడు
అడ్డపడఁగ రాడె యసురాధముని గూల్చి
ప్రహ్లాదు నేలుకృపాకరుండు
రక్షింపఁగా రాడె యక్షయవసనముల్
పాండుపత్నికి నిచ్చుభవ్యయశుఁడు
భయముఁ బాపఁగ రాడె నయచరితుండు వి
భీషణు నేలినవీరమూర్తి

తే. గీ. అక్కటా! నాదుప్రార్థన మాలకించి
భక్తరక్షణబిరుదంబు బయలుపెట్ట
రాకయుండునె నన్నుఁ బ్రోవఁ బ్రకటముగ
రమ్యగుణమూర్తి భద్రాద్రిరామమూర్తి.

ఓదేవాదిదేవా! సీతారామచంద్రప్రభో! నను రక్షించుపరమాత్ముఁడవు నీవే యని నమ్మియుంటిని. నీవు రక్షింపకున్న నాకెవ్వరు రక్షకులు. నీదాక్షిణ్యము నాపైఁజూపుట కిదియే సమయము. భక్తుఁడనైన నన్ను విడనాఁడవలదు. నే నేమియు నీయెడల నపరాధముఁ జేసియుండలేదు.

భటు...జల్దీ ఆవ్. నూస్తావేమి! ఈ ముళ్లకంచెల్ మీఁద యెక్కు.

(ముళ్ళకంచెలపై నెక్కించుచున్నారు)

రామ—(రాముని నుద్దేశించి)

సాకీ.

హే సచ్చిదానందపరాత్పరతారకబ్రహ్మస్వరూపా
హే బృందారకబృందవంద్యమాన సందీప్త చరణారవిందా
హే ప్రభాకరవంశరత్నాకరపరిపూర్ణసుధాకరా
హే భక్తజనసంరక్షణదీక్షాకటాక్షా
కడు గినుకవహించుచు మలకలు నాకిడు బాధల
వడి దోలుచు రక్షించుము నీపాదంబుల నెరనమ్మితి! హే॥

ముండ్లపై తొందరగా నడచుచున్నాఁడు.)

భటు—అరే! ఇదియేం తమాషా! (తానీషానుజూచి) జీ! సర్కార్! తమాషా కైసీహైదేఖో!

రామ—శ్రీరామదేవుని యనుగ్రహమున నా కీముండ్లు పూవులవలె మెత్తగ నున్నవి. (శ్రీరామునుద్దేశించి) మహానుభావా! ఇంత వఱకును నాశరీరమున కలసట గలుగకుండ రక్షించుచుంటివి. నన్నిప్పు డీచెఱనుండి విముక్తునిగాఁజేసి నీచరణదాస్య మొసంగదవు.

చ. అగణితజన్మజన్మదురితాంబుధిలో బహుదుఃఖవీచికల్
జగిపడ నీఁదలేక జగతీధవ! నీపదభక్తినావచేఁ

దగిలి తరింపఁ గోరితి పదంపడి నాదుభయంబుఁ దీర్పవే
తగ నగుదిక్కులన్నిడక దాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ!

ఈశిక్షలు నన్నుఁబొందకుండ నెట్లుకరుణించుచుంటివో యట్లేనీవు తలచినచో దెబ్బవిముక్తిఁగూడఁగల్పింతువు. కాని, యేకారణముచేతనోగాని యింతవఱకును నాయందుఁ గటాక్షము వహింపక యున్నావు. కానిమ్ము. పూర్వజన్మమున నేను జేసినపాపమెట్టిదో యనుభవించవలయునుగదా! రామా!

కాసీ—(భటులనుజూచి) ఈతనిని బాధించుట నేఁటి కాఁపుడు. రేపు మఱియొకవిధముగ శిక్షింతము. మరల నీతనిని బందిగంబునఁబడ వేయుఁడు.

(నిష్క్రమించును.)

భటు—అచ్ఛా! సర్కార్. (రామదాసునుజూచి) రేపుమళ్ళీ మాకీ వచ్చేటప్పట్కి పైకం యిచ్చేమార్గం చూడు. లేకపోతే నీకీ తర్వార్సె ముక్కల్ముక్కలు సేస్తాం. అవ్ బందిఖానాకు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

రంగము:—చెరసాల

(రామదాసుగారు ప్రవేశము)

రామ—(తనలో) హా! కౌసల్యానందనా! భక్తపారిజాతమా! నే నన్నాళ్ళీకష్టంబుల ననుభవింపవలయును తండ్రీ!

మ. పగలుఁ రాత్రియు నిద్రలేదు; తనువున్ బ్రాణంబులుఁ డస్సెహా!
పగసాధించుచునుంటివో యకట! నాప్రారబ్ధ మెట్లుండెనో?
జగమెల్లన్ గని నన్ను నవ్వఁగ నొనర్పన్ జూచినావేల? హా
ఖగరాడ్వాహన! సాధుదీనజనరక్షా! జానకీనాయకా!

అంధకారబంధురమై సమస్తసంతాపములకును నిలయమై యున్న

యీ కారాగారమే నాకుఁ జెఱసాలగఁ జేసితివా? నేను నిరంతరము నీ కొనర్చుచున్న పూజలకుఁ బ్రతిఫల మిదియా?

సీ. మకరంబును వారించి మత్తేభనాథునిఁ
బ్రోచినయట్టి సంపూర్ణకరుణ
ప్రహ్లాదు రక్షింప రహిభీకరాకృతి
నారసింహుండ వౌ నాటిప్రేమ
గుహుని సద్ధర్మహృద్గుహుని సంభావించి
రక్షించు భక్తానురాగగరిమ
పగవాఁడటంచును భావింపఁగాఁ బోక
యలవిభీషణుఁ బ్రోచు నలఘుప్రేమ

తే. గీ. పరమభక్తుఁడనైన నాపైన నేల
చూపకున్నావు నేఁ జేయుపాప మేమి?
నీరదాభఘనశరీర! నిర్వికార!
రఘుకులోద్ధార! గుణధీర! యఘవిదూర!

దేవా! భద్రాద్రిపురముననుండి యనుదినంబును బరమపావనమైన గోదావరీస్రవంతియందు స్నాన మొనర్చి, పరమభక్తినినీచరణసేవను జేసికొనుచు, నిరతిశయానందభావమునఁ జెలంగఁ దలచిన నన్ని మ్లేచ్ఛమధ్యమునఁ బడవేసితివా! అనవరతము నీసత్కథలనాలించు నాశ్రవణరంధ్రంబులయందు, మ్లేచ్ఛభటహుంకారంబులును, నుచ్చరింప నలవిగాని దూషణములును బడవేయుచుంటివా? రామచంద్రా! భద్రాచలపురమునకు తపశ్శీలుండా రుగాఁబోయి, నీపేరున బ్రాహ్మణసమారాధనఁ జేయునప్పుడు విధివశంబున పేడిగంజిగుంటయందుఁ బడిన నాతనూజాతుని పునర్జీవితునిఁ జేసి మాకానందముఁ గూర్చిన దాక్షిణ్యాంతరంగుండవైన నీవు నన్నేల కరుణింపరావు!

మ. చెలిఁ జిక్కఁగ బట్టి యుంచు లోవగచు రాజీవాక్షినై యేడ్తునా
నిరతంబుం గురిపింపు బాపురొ మరున్ జిత్తంబునం దెంతునా
కరుణన్ జూడవు నన్ను నీ పనిమదిం గాంక్షించి చింతింతునా
యరవిందాప్తకులాబ్ధిశీతకర! రామా! దైవచూడామణీ!

భటు—(తనలో) ఈబొమ్మన్ యెవ్వడూ రాముడ్కి మఱచేదిలేదు. బడామస్నీవున్నాఁడు. మాకీ మొదటా యీడ్కిటిట్టామ్ ఈ యన పర్యసూది గాభ్రిపడ్డాం. పొక్వతక్వ లేకుండా యీ యన్కి మాట సెప్పరాదు. తానీషాపాదుషా యీయన్కి యిడ్పిపెట్టేతో బాగావుంటాది. తిప్పల్ పెట్టేతో ఫాయిదా లేదు. ఈయన్కి సూస్తే మాకీ భయమేసి ఒకమూలరాంరాం సెప్తా మూలసోగయా. ఈయన మంచిమన్సి. భేమ్డుయీయాన దిర్మెవున్నాఁడు. (ప్రకాశముగా) అరే! గోపన్నగార్! మీకి సూస్తే మాకీ నిండా కుషిఅవుతాది. రాతిర్ మీకు తెలూకు త్తే యేద్వలేదు వోయ్. తుమారా పాస్ మే కూచ్ మంత్రిం తంత్రిం హైయేక్యా?

రామ—ఓయిభటుఁడా! నేను రామదాసుఁడను. ఆమహానుభావుఁడు నిరంతరము నాకు సహాయుఁడై రక్షించుచుండును. అట్టి నేను యమకింకరులకైన జంకను. యముఁనైన ధిక్కరించెదను. అమరేంద్రవైభవమునైన లక్ష్యము సేయను.

భటు—రాముఁడుపేరు సెప్పేతో అంత జబర్దస్తీ వస్తుంది ఓ! అది యేమి గొప్పది సాబ్.

రామ—శ్రీరామనామమునకుఁ దుల్యమైనది మఱియొకటి లేదు. అది మహారుచికరమైనది. ప్రహ్లాద నారద పరాశర పుండరీకాదులను గాచిన దదియే. ఆపతితపావననామము కదళీ ఖర్జూరాదిఫలములకంటెను, నవరస వరమాన్న నవనీతములకంటెను

వనస జంబూ ద్రాక్ష ఫలరసములకంటెను, రుచికరమైనది. సారములేని సంసార వారాశిం దరించుటకు నౌక. రామనామంబును సర్వకాలసర్వావస్థలయందు దృఢం బగుభక్తిని బాడిం స్తుతిసేయుచుం బూజించెడు భక్తబృందమునం కెట్టి కొఱంతయు నుండదు.

భటు—అచ్ఛా! గోపన్నాసాబ్! మాకీ రోజూ రాంరాం అంటాము. దానిమే యేమితమాషావుంది సూస్తాం. హరాక్కి సందేహం. మీరాముడికి మాకు చెప్పేటో మాకులంమే భోల్ తంటా ఆతేనా? దానికి యేమిచెప్తార్!

రామ—మూఢాత్ములట్లు తలంతురు. అందలి రహస్యముసుగుర్తెఱింగినవారికిసందేహ ముండదు. భగవంతుం డందఱికిని నొక్కండే. కాని; యాయామతసాంప్రదాయముల ననుసరించి వేలువేలు నామములతో భాసిల్లు నద్దేవాదిదేవుని ననేకవిధములం బూజించుచుందురు.

భటు—(ఎదుటంజూచుచు) క్యాజీ! గోపన్నా! మీకీ దేఖ్నాకువాస్తే హర్కారీ ఆతే. వీళ్ళుమళ్ళీ యేమీసేస్తారో మీకీ నాకీ నిండా భయంగావుంది. మాట్లాడకుండా హిక్డాకూర్చుంటాం మేం.

[తురుష్క హర్కారులు ప్రవేశింతురు.]

హర్కా—(చెఱసాలతాళముం దీసి రామదాసునిజూచి) క్యాహై గోపన్నా. పైకంతయారుచేసినావ్రా లేదూ! ఏ రోజ్ పైసా దేతానైతో మీకీ వుంది.

రామ—పైకమా! ఈరోజున నీయవలయునా! రామచంద్రమూర్తికిం కను దయలేదు.

హర్కా—అరే! క్యాబాత్ బోల్తే! తుం. భేముడ్కి దయవచ్చిపైసా యిస్తాడువోయ్. నీవు మాకీ సంపెష్తుండావు. హెప్పటికి హప్త

పాదుషాసాబ్ మాకీ బందికానాకు జావ్. గోవన్నాకూ పూ చోకర్కు హుకుం దేతే. తుం పైసా దేతానై. ఇప్డు యిస్తేది లేకపోతే నీకు నిండా బాధసెయ్యామని హుకుంఅయింది. ఏమి పెప్తావు!

రామ—హర్కారులారా!

శా. పైకం బేమియు లే దొసంగఁగను నాపాలిఁ బద్ధమిట్లుండె నీ

కాకాంతాధిపుఁడైన సత్కృపను జిత్తంబందుఁ బూనందు, మీ

కీకార్పణ్య మదేల ? కొట్టినను మీ కేమైనఁ బ్రాప్తించునే?

శ్రీకాంతుండు సహించునే యకట! దూషింపంగ మీ కేటికిన్ ?

హర్కా—అరే! ఏమీమాటసెప్తావు. మాకీ సర్కార్ హుకుం చలాయించవద్దూ! రా! (కావలకులాగి) ఈయెండలో యిస్కలో నిలుచుండు.

రామ—(శ్రీరాముని నుద్దేశించి) హా! రఘునందనా! నాయెడల నిట్టి దారుణకృత్యము లాచరించుచున్న యీదుర్మతులను సైరించదవేల? శరణుఁ బొందిన నన్ను రక్షింపకుండుట నీకు ధర్మమనితోఁచినదా! స్వామీ! నన్ను రక్షింపవేమి? కలనైన నీనామస్మరణంబు మఱువక నిన్నె నమ్మియున్న యీదీనుని నిట్లు సంకటములపాలు సేయుట తగునా? ఓపన్నగశయనా! సన్నుతించినవారినెల్ల దయతోఁ బ్రోతు వని వినియుంటినే. తండ్రీ! నేను నిన్నేమికోరితిని? ముత్యాలు చెక్కిన హారంబు లడిగితినా! కనకాంగుళీయంబులు గోరితినా! బంగారు సరిగంచుశాల్వ లడిగితినా! అనిశము నీదివ్యపాదసరోరుహసేవ నొసంగి నాకీకష్టములఁ దప్పింపుమని వేఁడుకొంటిని. (పైనఁ జూచి) అబ్బా! మార్తాండుఁడు నభోమండలమునఁ దన చండకిరణముల కాంతిని సంపూర్తిగఁ బ్రసరింపఁజేయుచున్నాఁడు.

హా రామా ! పైన నెత్తియుఁ గ్రింద నడుగులును మాడిపోవు

చున్నవి. శరీరమంతయుఁ జెమ్మటలు గ్రమ్ముచుండెను.

కీర్తన.

దీనబంధో ! సుగుణసింధో ! మొఱవిని నను గావవా॥

మానసమున నిన్నే యను ! మానమున లేకను నమ్మితి॥ దీన॥

వేడియెండలోన ! శిరము మాడుచుండె గా

పాదతలంపుబూని రావదేల॥ దీన॥

హార్కా—సరీగా నిల్చుండువోయ్ ! (గెంటుచున్నాడు.)

రామ—హా ! రామచంద్రా ! నా ప్రార్థనము వ్యర్థము సేయకుండ

రక్షింపుము.

మొదటిహార్కారు—అరే! క్యాజీ!బొమ్మనుక్కు కాళ్ళుకాలడం లేదు.

నెత్తిమాడడంలేదు. ఖోత్ హుషార్ గా నిలుసుండాడు.

రెండవ-హార్కారు—నాకీ అదేషూష్తుండాన్.

మొ-హ—ఇంక పీడ్కి-నఘాయి చెయ్యాలి.(రామదాసును యీవలకు

లాగి) క్యా ! పైసా యిస్తావు లేక చస్తావు. దేఖో ! మేరా

హాత్మే తర్వార్. (కత్తితోఁ బొడువఁబోవును.)

రామ—రాముని నుద్దేశించి)

సీ. ఇది కదా వేళ దుర్మదవరిపంథులా

హార్కార్లఁ దోలి న న్నరయుటకును

ఇదికదా సమయం బహీనకటాక్షంబు

పైఁ జిమ్మి నన్నుఁ గాపాడుటకును

ఇదికదా యదను మునీంద్రసన్నుతుఁడవౌ

నీవు ముదమున న న్నేలుటకును

ఇదికదా కాల మున్మదచిత్తులౌతురు

ష్కాలగర్వమెల్లను గ్రుంగుటకును

గీ. తండ్రి! యిదికదా సమయంబు ధరణియందు
రామదాసను పేరు సార్థకముఁ జేసి
కష్టములఁ దోలి నన్నును గాచుటకును
రామ! రాఘవా! రఘురామ! రామ! రామ!

ము-హ—పైకం మీరాముఁడు తెస్తాడ్, జూకీ చూస్తాం—
(కత్తితోఁ గొట్టుచున్నాఁడు.)

రామ—హా రామచంద్రా! నేనెంతపిలచినను నన్ను రక్షించుటకు రాకుంటివేమి! ఈదుష్కరతురుష్కులఖడ్గంబులకు నాదేహము బలి యొసంగవలసినదేనా! ఆర్తత్రాణపరాయణా! నీ వింతకుము న్నెందఱో భక్తులను రక్షించినావు.

ఉ. దాచినచుట్టమా శబరి దాని దయామతి నేలినావు; నీ
దాసుని దాసుఁడా గుహుఁడు తావకదాస్య మొసంగినావు; నేఁ
జేసినపాపమా వినుతిఁ జేసినఁ గావఁగరా వదేమి! నీ
దాసులలోన నేనొకఁడ దాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ!

రెం-హ—(మరల కత్తితోఁ బొడుచుచున్నాఁడు.)

రామ—శ్రీహరి రామచంద్రా! దయఁబూనవా! హే శ్రీమన్నారాయణపరిపూర్ణావతారా! భక్తపరాధీనా! భవబంధవిమోచనా! అహల్యాశాపవిమోచనా! సుజనరక్షణకుజనశిక్షణబద్ధకంకణా! నీభక్తరక్షణబిరుదంబు నెందు దాచితివి! పిలచినఁ బలుకకున్న నన్నెవ్వరు రక్షింతురు! నీవు నాయెడల గాఠిన్యము వహించితివేల? క్రూరతురుష్కుల ఖడ్గప్రహారములకు నాయొడలెల్ల ముక్కలగుచున్నది. రామా! ధరణీభారనివారణంబునకుఁ బెక్కండ్రు రక్కసుల నుక్కడఁగించి దేవతలకు హితము గలిగించి, తాపసగణంబును బ్రోచిన నీకు—నన్ను-ఈతురుష్కుల బాఱినుండి తప్పించుట కష్టమా?

సీ. స్తంభంబు వెల్వడి దానవేంద్రుని నర
మృగమవై చంపిన మేటిబలము
నరకాసురాదిబల్ నక్తంచరుల లీల
సంగరంబునఁ గూల్చు శౌర్యపటిమ
జవసత్వములయందు సాటిలేనట్టి య
వ్వాలిని గూల్చిన బాహుబలము
జగమెల్లఁ గంపింప నల్పినరావణు
దర్పం బడంచిన ధైర్యగరిమ
తే. గీ. నెచట దాచినాడవు తండ్రి! యెంత మొఱ్ఱ
పెట్టుకొన్నను రావు; నీవేదురాత్ము
లైనమ్లేచ్ఛులవను భయం బందియున్నఁ
జెప్పఁగా నేల మముబోంట్ల జలజనాభ!

నీవు మహామ్లేచ్ఛులకు భయంబంది, భక్తుఁడనగు నన్ను రక్షింపఁ
జాలక యుంటివేమో యని తలంచెదను. అట్లు కాదేని యేల
రక్షింపవు?

సీ. ఖలు హిరణ్యాక్షు వక్కలుగఁ జేసిన వాడి
గోళ్ళపటిమత గోలువడితె?
రక్కసిముక్కు మ జక్కుజేసిన మేటి
దారుణాసివదును తప్పెనేమో?
నొకకోల వాలిని సుగ్రీవుపైఁ గూల్చిన
మునిశితాస్త్రమునకు మొనటిలేదె?
నాహవక్రీడలో నమరారి రావణుఁ
జంపిన బాణాగ్ని చల్లఁబడెనె?
తే.గీ. కాకయుండిన రావేల, నాకు రక్ష
ణంబొసంగ వదేల! దునాడ వేల?

కార్యర్థైర్యముల్ వ్రీకటించి సాహసమున;
దర్పకారాతిభీమ! కోదండరామ!

ము-హా—ఈదెబ్బతో సఫాయిచేదామ్.

రెం-హా—నాకత్తిదెబ్బ దేఖో—నీకి యుద్ధం యెవ్వడు వస్తాడో హం దేఖ్తా!

(ఇరువ్వురును రామదాసుపైఁ గత్తులు విసరగాఁ గత్తులుకనఁబడ కుండ మాయమగును.)

రామ—రామచంద్రా!

మ. వరఖడ్గంబులఁ బూని తీసెదను నీప్రాణంబులన్ నేఁడు నీ
శరణం బెవ్వరొ చూచుకొమ్మనుచు రోషంబేర్చిఖడ్గంబులన్
బరవోనాపయిఁ బ్రేమఁబూని సరగ్ గ ప్రాణంబు రక్షించితీ
వరయుగా భక్తజనార్తిభంజన! మహాత్మా! దైవచూడామణీ!

మొ-హా-అరే-క్యారే! బొమ్మగా మీాద యేస్నికత్తుల్ మాయమై పోయినాయి ఈలాంటి సిత్రం మనకు సొడ్గనూడా లేదు. హీ ద్కా నంవడం మన్కా నేత కాదు. మన్కీ-ఫాణంమీాదకి వస్తాది. (రామదాసును జూచి) గోవన్నాసాబ్! మీాకీ ఫర్వాసై. మాకి మీాజోర్కీ-రాం—మీాకు రాంరాం సర్కార్ హు కుంకు మీారు కొతిడీమె వుండండి. ధేముడ్కా మీామీాదపానా దయవుండాది. ఇదర్ ఆవ్ మహారాజ్! జైలుకు జావ్—
(నెమ్మదిగాఁ జెఱసాలలోనికిఁ దీసికొని పొర్ళుదురు.)

రామ—(తనలో) ఆర్తత్రాణకళావ్రీణుఁడ వన నీకే చెల్లును. తురుష్కుని కత్తి వ్రేటులు నాశరీరమున కొకటియైనఁ దగులకుండ రక్షించి మించితివి. ఇఁక నన్నుఁ జెఱనుండి శీఘ్రముగ విముక్తునిఁజేసి యేలుము.

మొ-హ.—ఇంక మనం యీామంగతి పాదుషా వారికి సెప్పావాలి పైన ఆయన సెల్వ—ఆవ్.

(తెర వ్రాలును.)

రంగము:—చెఱసాల.

[రామదాసుగారు విచారముతోఁ బ్రవేశము,]

రామ—(తనలో) హా! రామచంద్రా! నేనెంత వేఁడికొన్నను నింత వఱకును నన్ను దయఁజూడకున్నాఁడవు గదా! నేనెంత కాల మీరీతిఁ దురుష్క భటులచే బాధింపఁబడుచుఁ గారాగృహమున వసింపవలయును. స్వామీ! ఆజన్మాంతమువఱకు నాకిది యే వ్రాసియుంచితివా తండ్రీ! అయ్యో! యమకింకరులఁ బోలిన భటులు నాకరచరణముల బంధించి గ్రుక్కిన సుక్కుగుం డొ కటి తెచ్చి నావీపునఁ బెట్టి పురంబెల్లఁ ద్రిప్పిరి. ఈకఠినశిక్షలకంటె వారాడు దుర్భాషణంబుల భరింపఁజాలక యున్నాను దేవా! నాధార మంతయు నీయదే యని నమ్మి ధైర్యముతో నుంటివి, భవదీయదివ్యనామస్మరణము నిఖలరోగముల నిర్మూలముఁ జేయుననియు, భవభయంబులనెల్లఁ బాఱదోలు ననియు, సమస్తవిధమైన యాపదలను నులిమివేయుననియు, శాత్రవవిజయంబుఁ జేకూర్చుననియు, సకలమంగళములఁ గూర్చుననియు మహనీయులు వచింతురు కదా! అట్టియెడఁ బ్రపంచమున నీపాదారవిందచింతనముకన్న నన్యచింతన మెఱుంగక నిన్నే యాశ్రయించియుండు నామీఁదఁ గరుణఁ జూపింపకయుండుట మిగుల వింతగ నున్నది. రామా! నీవాఁడు మహిపాకారంబునవచ్చిన నిన్నెఱుంగక బ్రహరించితి వని నాపై నీకలుకా!

సీ. అందమా యిది నీకు చందమా నన్నిట్లు
గుందఁజేయుట నేఁడు సుందరాస్య?
కోపమా లేక నాపాపమా ఘోరసం
తాపమునఁ గూర్పంగ భూపమౌళి?
నేరమా నాయందు భారమా నీకు వి
చారమ్ము గల్గింప సారసాక్ష?
ధర్మమా యిది నీకు మర్మమా లేక నా
కర్మమా యిటుచేయఁ గర్మసాక్షి?
తే.గీ. ఎంతపిలచిన నేఁడు రావేల? సుంత
మొనజూపింప వేల? నీయలఘుకరుణ
బాధలను మాపి యీచెఱఁ బాపవేల?
దాసజనహృద్విలాస! సీతానివేశ!

మహానుభావా! నాయం దేమయిన నేరము లున్న క్షమియింపుము. దాత వని నిన్ను నమ్మిన నాయెడలఁ బాతకము లెంచవలదు, ఒకవేళ నాయందు లోపము లున్నను నీపాదారవిందసంస్మరణముచే నవియన్నియు మాయమైపోవునుగదా! తండ్రీ! నీవు నన్ను రక్షింపఁదలంచితివేని నీకు శక్యముగాని దేమున్నది? అటయ మగుదవ్యముసంగఁదలంచితివేని నీశ్వేత భార్య యగు లక్ష్మీదేవి లేదా? ద్వితీయపతిమణి యగుభూదేవి రత్నగర్భ గాదా? కల్పతరువు, కామధేనువు, చింతామణియు నీయధీన మున లేవా? శ్రీరాముని వార మగు మాకేమివిచార మని తలంచి, నీవే యాధారమని నమ్మియుంటి ఘోరాంధకార మగు సంసారము నిస్సారమని యెంచితిని నిన్నుఁ జింతించుటే సారమని తెలిసికొంటిని. కాని నన్ను రక్షింపరాకుండుటకు మాత్రము గారణ మెఱయఁజాలకయుంటిని.

మ. కరి రక్షింపవా; దైత్యరాజతనయుం గాపాడవో ద్రౌపదిన్
వరవస్త్రంబుల నిచ్చి కావవొ, కృపావారాసివై పక్షికిం
ధరుతమ్ముం రిపుఁడంచు నెంచక రమా లంకారాజ్యమం దుంచవో!
శరణన్నన్ నను బ్రోవవేమి బుధరక్షా! జానకీనాయకా!

(ఇంచుక యూరకుండి) దేవా! ఇంక నీవు నన్నుఁ గృపఁజూడవు. ఈ కష్టములన్నియు నేను నీనిమిత్తముకదా పడుచుంటిని. సమస్త జగములను గుక్షియందు నిలిపికొని నీవు నాహృదయమున నిల్చి బాధలఁ బాపి, చెఱ విడిపించవేల? నాప్రార్థనములెల్ల వ్యర్థము సేయుచుంటివి కదా నీయందు నిరంతరముఁ జిత్తముఁ జేర్చి సర్వాధారుఁడవైక మంతయు నీకైంకర్యమునకై వెచ్చపెట్టి నే నీరీతిని వంతలమునింగి నిన్నుఁ బ్రార్థించుచుండఁగా నాయెడల నొక్కింత కరుణఁ జూపవేల! తండ్రీ! నీ వింతకఠిన హృదయుఁడవని యెఱుంగనైతిని నీసేవావిషయమై నే నొనర్చిన లోపమేమియున్నది? నాయిష్టదైవతమగు నీవుజీర్ణాలయంబుననుండుట మంచిదికాదని తదాలయోద్ధారణగావించి చుట్టునుఁ బ్రాకారములఁగట్టించితినే! భగవంతా! రామచంద్రా! ఆప్రాకారమునకుఁ బదివేలవరహాలు పట్టెఁగదా! ఎంతయో ధనము వెచ్చించి గోపురమంటపాదులనిర్మించితినే! నీతమ్ముఁడు భరతునకుఁ బదివేలవరహాలుపెట్టి పతకమును, లక్ష్మణునకు ముత్యాలహారమును, శత్రుఘ్నునకు మొలత్రాడును, జేయించితి గదా! దేవా! మాసీతమ్మతల్లికి, జగన్మాతకు, నీయర్ధాంగికి, సుగుణసంభూతకు, భువనవిఖ్యాతకుఁ జింతాకుపతకము జేయించితినే! మాతండ్రి వగు నీకు వాహనంబులు సేయించితినే!—ఇవి యన్నియు మీకుఁ జేయించినందుకే కదా నాకీ సంకెళ్ళు వేసిరి! రామా! కువలయదళశ్యామా! పరంధామా!

నేను పడుచున్న కష్టములన్నియుఁ జూచిన నీకు సంతోషముగ నుండెను గాఁబోలు! నేను నీకుఁ జేయించిన కలికితురాయి మొదలగునవి పెట్టుకొని కులుకుచుంటివి. ఇయ్యవి మీతండ్రి యగు దశరథుఁడుగాని మీమామ యగు జనకమహారాజుగాని పెట్టెనని తలంచుచుంటివా! ఇదియంతయు దాసుఁడు నీయం దున్నభక్తిచేఁ జేయించి ముదమందుచు, నీచెఱం బడెనని తలంచి రక్షింపక జాగుచేసిన, నేనిఁక నెవ్వరిమఱుఁగుఁజొత్తును (ఇంచుక యూరకుండి) హే! జగన్నియామకా! దశరథనందనా! నేను నీయెడల నింతకఠినముగాఁ బలుకుచుంటినని యాగ్రహింపవలదు. స్వామీ! తురుష్కులు నన్నుఁ బెట్టుచున్న కష్టంబుల కోర్వఁజాలక యిట్లు పలుకుచుంటిని.

కాంభోజి—ఆదితాళము.

ఇక్ష్వాకుకులతిలక - యిఁకనైన బలుకవె - రామచంద్రా, నన్ను
రక్షింపుమీవట్ల రఘుకులతిలకా శ్రీ .. రామచంద్రా॥ ఇ॥
చుట్టుప్రాకారములు - సొంపుతోఁగట్టిస్తి - రామచంద్రా, ఆ
ప్రాకారమునకుఁ బట్టె - పదివేల వరహాలు - రామచంద్రా॥ ఇ॥
గోపురమంటపా - లుకుదురుగా గట్టిస్తి - రామచంద్రా, నన్ను
కాత్రగ జూడక - నిత్తఱి బ్రోవుము - రామచంద్రా॥ ఇ॥
భరతునకు జేయిస్తి - పచ్చలపతకము - రామచంద్రా, ఆ
పతకమునకుబట్టె - పదివేల వరహాలు - రామచంద్రా॥ ఇ॥
శత్రుఘ్నునకు నేను - చేయిస్తి మొలత్రాడు - రామచంద్రా, ఆ
మొలత్రాటికిబట్టె - మొహరీలు పదివేలు - రామచంద్రా॥ ఇ॥
లక్ష్మణునకు జేయిస్తి - ముత్యాలపతకము - రామచంద్రా, ఆ
పతకమునకు బట్టె - పదివేల వరహాలు - రామచంద్రా॥ ఇ॥
సీతకు జేయిస్తి - చింతాకుపతకము - రామచంద్రా, ఆ
పతకమునకుఁబట్టె పదివేల వరహాలు-రామచంద్రా॥ ఇ॥

వాహనములు మీకు - వరుసతో జేయిస్తి - రామచంద్రా, జగ
న్మోహనపంకెళ్ళు - వేసిరి కాళ్ళకు - రామచంద్రా॥ ఇ॥
కలికితురాయి నీకు - పొలుపుగ చేయిస్తి - రామచంద్రా, నీవు
కులుకుచు తిరిగెద - వెవరబ్బ సొమ్మని - రామచంద్రా॥ ఇ॥
మీతండ్రి దశరథ - మహారాజు పెట్టెనా - రామచంద్రా, లేక, మీ
మామ జనక మహారాజు పంపెనా - రామచంద్రా॥ ఇ॥
అబ్బ తిట్టితినని - యాయాసడవద్దు - రామచంద్రా, ఆ
దెబ్బల కోర్వక - అబ్బ తిట్టితినయ్య - రామచంద్రా॥ ఇ॥
పటికిబల్లిన నీళ్ళాయె నా బ్రతుకు - రామచంద్రా, నేను
అధమునికంటె - నన్యాయమైతిని - రామచంద్రా॥ ఇ॥
సర్వాపరుపైకము - తృణముగ నెంచుకు - రామచంద్రా, ఈ
దెబ్బలనుగాచి - యప్పుదీర్పుమయ్య - రామచంద్రా॥ ఇ॥
కౌసల్యపుత్రుడ - దశరథ తనయుడా - రామచంద్రా, కావు
క్షేమముగ - భద్రాద్రిలో నెలకొన్న శ్రీరామచంద్రా॥ ఇ॥
భక్తులనందరినీ - పరిపాలించెడి శ్రీరామచంద్రా నీవు
క్షేమముగ శ్రీ - రామదాసుని నేలుము శ్రీ - రామచంద్రా॥ఇ॥

తండ్రీ! రామదేవా! నన్నేలరక్షింపవు. నేను పరులను వేడను. పైక
మిమ్మని నన్నీబంధిఖానాయందు తానీషా యుంచికట్టినాడు॥
దేవా! నీవు నాఋణముం దీర్చవేమి! నీచేత కాకున్నచో
మాతల్లి యగుసీతామహాదేవితోనైన మనవి జేసికొందును.
(ఇంచుక యూరకుండి) రామా! నన్ను రక్షింపకయున్నచో
నిన్ను విడువను. కట్టుచేసి నిన్నరికట్టుదును. నేనునీపదాంబుజం
బులనే గట్టిగఁ బట్టినాను, నిన్ను వేడినకాలఁదిని వెనుకకుఁబరు

గిడుచుంటివి. ఏమైననునరే! నీ సేవయొనర్చి నిన్ను రవ్వచేసె దను. మహాత్మా! ఇంక నేను తాళఁజాలను, నాకు బంధవిము క్తిఁగూర్చి నీదాతతనము చూచుకొమ్ము. రక్షించెద నని నా కభయ మీయకయుంటివేని యడుగుదాఁటి నిన్నవతలకుఁగదల నీయను. నీసేవ యొనర్చి విసిగిపోయితిని, కొంగబాటను విడిచి నీపదకమలములను నాహృదయమున బంధించివేయు దును. నీపతితపావనబిరుదముఁ గాచుకొమ్ము. ఇంకనన్ను రేప నియు, మాపనియుఁ, ద్రిప్పక రక్షించి నీమహాత్మ్యమును బ్రక టింపుము. (ఇంచుక యూరకుండి) ప్రణతార్తిభంజనా! పర మపురుషా! నన్ను రక్షించుటకు నీకు సామర్థ్యము లేకపోయి నచో సీతామహాదేవికైనఁ జెప్పి, నన్నుఁ గష్టరహితునిగాఁ జేయింపుము. హా సీతమ్మతల్లీ! శ్రీరామచంద్రమూర్తికి నా యం దింతవఱకుఁ గరుణ రాకయున్నది. అమ్మహనీయుఁడు నా యందు చలము వహించినాఁడు. దీనరక్షకుఁడని నమ్మి నేనొన ర్చిన సేవయంతయు నడవిఁగాచిన వెన్నెలభంగి వ్యర్థమైనది. అమ్మా! నీవైనను నాయందుఁ గరుణాంతరంగవై, నేను పడు చున్నకష్టము లన్నియు రామచంద్రమూర్తితో విన్నవించి నన్ను రక్షింపుము. నేను పడుచున్నశ్రమలఁ బాపుటకు రామ మూర్తి యిదెవచ్చునదె వచ్చునని యనుదినంబును నెదురుచూ చుచుంటిని. ఓజగజ్జననీ! ఇఁక నీవైనను దాసుని రక్షింపకయుం డుట ధర్మముగాదని బోధించి తానీషాకు నే నీయవలసిన పైకముతో రామయ్యతండ్రిని బంపుము. ఇంక మీరు నన్ను రక్షింపకయున్నచో శీఘ్రముగఁ బ్రాణముల బాసి మీచరణ సన్నిధిఁ జేరుకొందును.

మ. జననీ! రాముఁడు సత్యపారహితుఁడై చన్నేరఁ దయ్యెన్ ననున్
గని రక్షించుటకై; యిఁకేవిధిని వైరంబంతయున్ దీర్చి, దు
ర్జనులౌ మ్లేచ్ఛులబాధఁ దాఁటుదును; సంరక్షింపు మీవైననున్
ఘనకారుణ్యకటాక్ష వీక్షణసుధా కల్లోలవారాసివై.

మ. అమ్మా! రామపదారవిందయుగళ ధ్యానైకచిత్తుండ, నే
నిమ్మాడ్కిన్ జెఱఁ గుందుచుండుటను వీక్షించి సైరింప న్యా
యమ్మే! రాముఁడు బ్రోవకున్న, నిఁక నీవైనన్ ననుం గావ వే
రమ్మా! మ్రొక్కెద భక్తి నీ కిదె రమా రామామణీ! జానకీ!

[తురుష్క భటుఁడు ప్రవేశించును]

తు॥భ—(రామదాసుని జూచి) అరే! మియ్యా! భోల్ గల్లంతా సే స్తావు. క్యాకు నిద్దర్ పోతేదిలేదూ! రాముడ్కి నలిపిసంపుతుండావ్. అదువచ్చేదిలేదు. నీకీ పైకం ఘిల్లించేదిలేదూ. ఖైద్ విడిసేదిలేదు. జరా సోజావ్ బామ్మన్. మీకీ సలాం చేస్తామ్. మాకీ నిద్దరనైతో మా దేహాంకి భోల్ బేమారి వస్తాది.

రామ—(తనలో) దీనబంధూ! రామచంద్రా! ఇఁక నీవు నన్ను రక్షింప సమర్థుఁడవు కావు గావున సీతమ్మతల్లి శరణుఁ జొందినాను. (సీతాదేవి నుద్దేశించి) ఓతల్లీ! జానకీమహాదేవీ!

మ. ఇఁకనైనన్ నను సత్కృపం గనఁగ మీ రేతెంచకున్నన్ బుధ
ప్రకరంబున్ సతతంబుఁ బ్రోచెడు భవత్ప్రాణేశ దివ్యాంఘ్రిల
త్యకలంకస్థితి నాత్మఁ జేర్చి రఘునాథా యంచుఁ బ్రార్థించి మా
మక జీవంబుల వీడి చేరుదు మదంబా! మిమ్ము భూపుత్రికా!

(భటుని జూచి) ఓయీ! భటుఁడా! నామూలమున మీకుఁగూడ నిద్ర లేకయున్నది కదా! ఇఁక మీశ్రమలును నాశ్రమలును గూడఁ బోవును. ఇఁక మా రామయ్యతండ్రి కాని, మా సీతమ్మ

తల్లికాని, పాదుషాకు నేనొసంగవలసిన పైకమిచ్చినన్ను రక్షిం
చరేని నేను ప్రాణములు, బాసి సుఖించెదను.

తు॥ ఖ—అరే! బొమ్మర్ బలవంతముగా ఫాణాల్ విడిసేలో మాకీ
తంటావస్తుంది. మమ్మల్ని నంచకూ జరా వందుకో.

రామ—హా! రామభద్రా!

(తెర వ్రాలును)

రంగము:—శయనగృహము.

[శ్రీరాముఁడు, సీత, వేఱువేఱు తల్పములయందు నిద్రించుచుందురు]

సీత—(త్రుళ్ళిపడి లేచి) హా! ఎవరు? ఆర్తుఁడై నన్నీరీతినిఁ బ్రార్థిం
చుచున్నాఁడు?

శ్రీరా—(హఠాత్తుగ లేచి) రమణీ! ఏమది! కలవరించుచుంటివా?

సీత—నాథా! కలవరించుటలేదు. నిశ్చయముగా నన్నెవ్వరో తన్ను
రక్షింపుమని కోరుచున్నారు (ధ్యానము నటించి, సరే! తెలిసి
నది. మీచరణభక్తుఁడగు రామదాసనామమునఁ దనరుచున్న
గోపన్నయే (శ్రీరామునితో) ప్రాణేశ్వరా! ఇంతవఱకును
మీకు వినఁబడుచుండుటయే లేదా?

ను. చెఱలోఁ జిక్కితి, బాదుషాకు ధనముల్ చెల్లింపలేదంచు దు
ర్గరువంబేర్చి తురుష్క సేవకులు నన్ గారింపుచున్నారు, నీ
చరణంబుల్ మది నమ్మినాఁడ జగదీశా! బ్రోవవే యంచు,నీ
వరభక్తుండగు రామదాసు నిను సంప్రార్థించుటల్ గాంచవో.

ఆ రామదాసు మీకుఁ బరమభక్తుఁడుకదా! అతఁడు వెచ్చించిన ధన
మంతయు మనకొఱకే కదా! ఆర్తత్రాణపరాయణులగు మీ
రతని మొఱ వినియు నూరకుండుటకుఁ గారణమేమి?

చ, దినకరవంశదీపకులు దీనజనావను లంచు లోకముల్
ఘనముగఁ జాటుమాటలను గాంచవె! నీపదనీరజంబులే
మనమున నమ్మి యెప్పుడు సమంచితభక్తినిఁ గొల్చు రామదా
సుని కృపఁ బ్రోవఁజూడ విది చోద్యము గాదె! విపక్షశిక్షణా!
దాసపోషణ బిరుదమునకు భంగము గల్గించుకొందురా?

శ్రీరా—

మ. రమణీ! భక్తుఁడు రామదాసు చెఱ సంతాపంబునుం బొందుటఁ
బరిశీలించుచునుంటి; నాకునయి ద్రవ్యం బెంతో వెచ్చించి యా
కరణిఁ బాల్పడెనం జెఱంగుడును; వేగ వాని రక్షింపఁగాఁ
దెరు వూహించుచు నుంటిఁ, బ్రోతు నిఁక సందేహంబునీకేటికిఁ।

ఆగోపన్న దీనాలాపములన్నియు నాచెవులఁ బడుచునేయున్నవి,

సీత—అట్లయిన జాగుసేయనేల? ఈయాలోచన యెందుకు? అన
దోద్ధారకుండ వనుబిరుదము గాపాడుకొనఁదలంచితివేని రామ
దాసును నేఁడు రక్షింపుము. ధ్రువప్రహ్లాదాదిభక్తులను ధ్రువ
ముగఁ గాపాడిన మహనీయుఁడవేని, యాతనినిఁ గాపాడుము.
(ఇంచుక యూరకుండి) మనోహరా! ఇంక నాలోచనతోఁ
బని లేదు.

బేహాగ్.

మనవి విని సరగున - రామదాసునేలఁగఁ జనుమా।
ఘనచెఱ బాపుము - మనదాసునిమొఱ - వినుమా। మన॥
సర్కార్ పైకమెసఁగుమని - హర్కారు లతిక్రూరులై
తుర్కవజీర్ యనుమతిఁగొని-తర్కించుచునుండిరి నాథా॥ మన
వాసిగదాసుని నీవిపు డేలకయున్న
భూసురుఁ డాతఁడు మనకై - ప్రాణము వాయును॥ మనవి॥

శ్రీరా—రమణీ! అతఁడు భక్తాగ్రేసరుఁ డనుమాట నాకు సంపూర్తిగఁ దెలియును. కాని యింతవఱకును గొండొక కారణముచేత నతని రక్షించుట కాలస్యము గావించితిని. లేకున్నచోఁ బరమభక్తుఁడగు నాతఁడింతవఱకు బందిగమునఁ గృశింపనవసరము లేక నేయుండును.

సీత—దేవా! కారణ మెఱుంగవచ్చునా?

శ్రీరా—రూపామణీ! ఈతఁడు పూర్వజన్మమున దేవలుండను మునియై నన్నుఁ బరిహరించుట నీవెఱింగిన దేకదా! అదిగాక యీతఁ డొకకీరమును దెచ్చి పంజరమునఁ బెట్టి, దానికి "రామ" యనుశబ్దము నేర్పి ముద్దుగాఁ బెంచెను, దానికి రామ నామస్మరణము నేర్పినకారణమున నీతఁ డీజన్మమున నాకుఁ బరమభక్తుండై విలసిల్లెను. శుకమును బంధించిన కారణమున నిప్పుడు చెఱఁ బడవలసివచ్చెను. ఆపాపము నశించినది. ఇఁక నతనికిఁ గారాగృహ విముక్తి గూర్చెద.

సీత—నాథా! అతనికిఁ గారాగారవిముక్తి యెట్లుగూర్చెదరు?

శ్రీరా—రామదాసు తానీషా కీయవలసిన పైకమును నేను చెల్లించుదును, నేను లక్ష్మణసమేతంబుగా నీక్షణంబునఁ దానీషాకడకరిగెదను.

సీత—అతిపాపాత్ముఁడును, తురుష్కకులసంభూతుఁడును నగు తానీషాకు మీదివ్యదర్శన మొసంగెదరా?

శ్రీరా—చకితాక్షీ. తానీషాను మన మలఁతిగఁ జూడవలదు. నీవక నైవ్యసంబంధమును బట్టి యాతఁడు రామదాసు నట్లు బంధించినాఁడు. అదియుంగాక, రామదాసుఁ శిక్షింపక విడిచినచోఁ దక్కినవారుకూడ నట్లే సేయుదు రని సంశయించి, యితరులకుఁ గొంతభయము గల్గించుట కట్లుచేసియుండును. అతఁ

మదీయసందర్శనము చేసికొనుటకు మఱియొక విశేషమున్నది. ఈతానీషా పూర్వజన్మమున శివానందుఁడను నొకబ్రాహ్మణుండై యుండి, గంగానదీతీరమున వసించుచుఁ బరమేశ్వరునిఁ గూర్చి తపము సేయుచుండెను. ఎన్నాళ్ళకును నమ్మహనీయుండు దర్శన మొసంగనందుకు విసిగి క్షీరఘటము నొండుచంద్రమౌళిశిరముపైఁ బడవేయ, వాఁడు సాక్షాత్కరించి "నీవు బ్రాహ్మణుఁడ వయ్యును తామసుండవై తివి. ఆకారణమున ముందుజన్మమున మ్లేచ్ఛుఁడవై రాజ్యాధిపతివై శ్రీహరిసందర్శనమున సమస్తకలుషములఁ బాయుదు" వని యానతిచ్చెను. పరమేశ్వరునివాక్యము నిలుపుటకు నే నిప్పుడు తానీషాకుదర్శనం బొసంగవలయును.

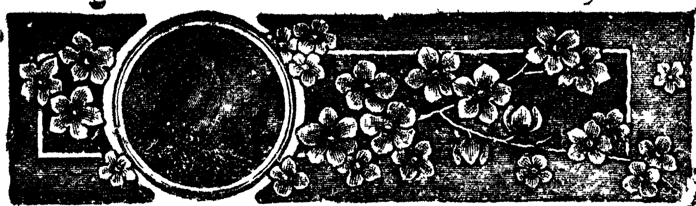
సీత—జగన్నాటకసూత్రధారు లగు మీచిద్విలాస మెవ్వరికిఁ దెలియును?

శ్రీరా—సతీమణీ! ఇఁక నే నాలసింపరాదు. లక్ష్మణునితో నిప్పుడే యరిగెదఁగాక. నీవు శయనింపుము.

(నిష్క్రమించును)

ఇది చతుర్థాంకము.

శ్రీ

రా మ దా సు.

పం చ మా ం క ము.

రంగము:—తానీషా యంతఃపురము.

[తానీషాయు, భార్యయుఁ బ్రవేశము]

భార్య—నాథా! తొందరగ నన్ను మేల్కొలిపితిరేఁ? మీకేమయిన స్వప్నము వచ్చినదా యేమి?

తానీ—రమణీ! నీవుతలంచినట్లు నిజముగా స్వప్నమే వచ్చినది.

భార్య—ఎప్పుడును మీకేదియో స్వప్నము వచ్చుచునే యుండును

తానీ—నిజముగా నిప్పుడు నా కొక గొప్పస్వప్నమే వచ్చినది. ఆస్వప్నవృత్తాంతముఁ జెప్పుటకు మేనఁ బులకలు వొడముచున్నవి. ఎవ్వరో యిరువురుసుందరపూరుషు లరుదెంచి, రామదాసు పైకము చెల్లించి రసీదుఁ గొనిపోయిరట. కలలోఁ దోఁచిన యాపురుషులు మహానుభావులవలె నున్నారు.

భార్య—ప్రాణేశ్వరా! ఏమి! ఈ వెఱ్ఱిభ్రమ! ధన మొసఁగలేక కారాగృహమునఁ జిక్కిన రామదాసునిమిత్తమెవ్వరు ధన మిచ్చుటకు వత్తురు?

(తలుపు చప్పుడు వినవచ్చును.)

తానీ—ద్వారము తెఱవఁబడిన చప్పుడు వినవచ్చుచున్నది.

[శ్రీరామ లక్ష్మణులు ప్రవేశింతురు]

శ్రీరా—తమ్ముఁడా! భక్తరక్షణమహోద్యోగము వహించి, సప్తద్వారములయం దుండురక్షకభటులను దాఁటి యీతానీషాయంతః పురమును బ్రవేశించినాము. ఇఁక శీఘ్రముగ మనము తానీషానుజూచి, పైకము చెల్లించి రసీదు పుచ్చుకొని రామదాసు కడకరిగి యతనికి ధైర్య మొసంగవలయును.

లక్ష్మ—అగ్రజా! ఇదిగో! తానీషా శయనమందిరము. కవాటములు బంధింపఁ బడియున్నవి.

శ్రీరా—అయిననేమి! తలుపుతీయు మని తానీషాను పిలువుము. మన కిట భయ మేమున్నది?

లక్ష్మ—(తలుపు దగ్గర కేగి) తానీషా! తానీషా! ద్వారము సత్వరముగఁ దెఱువుము?

తానీ—(తొందరపడుచుఁ దనలో) ఈయర్ధరాత్రి నన్నుఁ బిలుచువా రెవరు?

భార్య—ఈయర్ధరాత్రిసమయమునఁ జేయవలసిన రాచకార్యము లేమున్నవి? ఈ వచ్చినవారు సప్తద్వారములను దాఁటి శయన మందిరము నెట్లు సమీపింపఁగలిగిరి. నాకేమో వింతగనున్నది.

శ్రీరా—(తానీషా నుద్దేశించి) తలుపు తీయవేమి! మేము మరల సత్వరముగఁ బోవలయును.

తానీ—ఎవరుమీరు? ఈయర్ధరాత్రిసమయమున నేలవచ్చితిరి ?

లక్ష్మ—నీకుఁ బైక మియ్యవలసి వచ్చినాము. ముందు తలుపుదీసి యీవల మాటాడుము.

తానీ—(భార్యం జూచి) సతీమణీ! నీవు లోని కేగుము. వారెవరో రాచకార్యమువిషయమును గూర్చి తొందరగా మాటాడు టకు వచ్చియుందురు.

భార్య—(నిద్రించును.)
దాసీ—(లేచి తలుపుఁ దీయును. రామలక్ష్మణులు తాసీమాసు ప్రవే
    శింతురు.)
దాసీ—(ఆశ్చర్యమునందుచుఁ దనలో) ఇట్టి దివ్యమంగళస్వరూపు
    లను మున్నెన్నఁడును జూచియుండలేదు. ద్వారరక్షకభటులను
    దాఁటి యీయర్ధరాత్రి వీరిచ్చటి కేవిధమున రాఁగలిగిరో కదా!
లక్ష్మ—(నేలపై ధరహాలు గుమ్మరించును.)
దాసీ—(తనలో) వీరిని జూడ నాకు మిగుల యద్భుతము కలుగుచు
    న్నది. నెమ్మదిగా వీరియుదంత మరసెదఁగాక! (ప్రకాశముగా)

సీ. ఏది దేశము మీది? యేవ్వరంపిన నిట్లు
        వచ్చినారు? రిట్టి భయము లేక
    హరిహరాదులకైన నలవికానట్టి నా
        సాధ మెట్టుల చేరఁజాలినారు?
    అర్థమంతయుఁ జూడ నాశ్చర్యమయ్యెను
        భూరిభారము నెట్లు మోసినారు?
    భవదీయరూపముల్ పరికింప మాయగా
        నాకును దోఁచె మనంబునందు!
తే. గీ. యింతయర్ధరాత్రివేళ యేల మీరు
    వచ్చినారు? ధనమిదేమి? భళిర! మిమ్ముఁ
    గాంచ నాశ్చర్యమెంతయో గలుగుచుండెఁ
    దథ్యముగఁ దెల్పుడీమీరు దాచకిపుడు.

శ్రీరా—వీరభటపరిరక్షితమైన ద్వారము లెట్లు దాఁటితిమనియు, నింత
    పైకము మేమెట్లు మోయఁగల్గితిమనియు నీకు నాశ్చర్యమగు
    చున్నదా! మాయుదంత మెఱుఁగగోరితివి గాన వినుము.

మోహన—అట.

భద్రాద్రిపురమున మేము- బహుదినములనుండి కాపురము!
అద్రిజాధిపబ్రహ్మేంద్రాదులెల్ల
భద్రములొసఁగెడి భవ్యనిదానము॥ భ॥
ఇనవంశజులము మేమిద్దరము-చాలా-దినములనుంచియున్నాము
అనిశము రామదాసుని యాజ్ఞచొప్పున
పనులు సేయుచు నింటియొద్ద నేయుందుము॥ భ॥
ఖయిదుచేసినవార్త దెలిసి-యిల్లు-ఇయులుదేరి మిమ్ముగలసి
పైకము చెల్లించి భక్తునియాపద
బాపి గొంపోయెడి పనికై వచ్చితిమి॥ భ॥
భక్తుఁడైనరామదాసుని-యెంతో-సక్తుజేసిరి మంచిమేలని
ముక్తినిదానమగు యుక్తి తెలియక యీ
వ్యక్తినర్థాపేక్షకై యిటుచేసిరి॥ భ॥
మించినకార్యమే మాయె-యెంతో-వంచన సేయుటలాయె
సంచులన్ని మీరేయెంచి రసీదు వ్రా
యించి సెలవు నిప్పించండి వేగమె॥ భ॥
రామదాసుని రక్షించు-అతి-ప్రేమతో మాకప్పగించు
స్వామియా భద్రాద్రిసదయుని కనుఁగొన
రామదాసునిగూడి రయమునఁ బోవలె॥ భ॥

తానీ—(తనలో) వీరిమాటలు మిగుల నాశ్చర్యముగానున్న వే! రామదా సీయవలసినపైక ము సంగి విడిపించుకొనిపోవుట కువచ్చినారఁట! (ప్రకాశముగా) ధీరులారా! సర్కారుకుఁజెల్లించవలసినపైకము హరించుటచే రామదాసు చెఱయందు బంధింపఁబడినాఁడు.

శ్రీరా—అవును. ఆసంగతిమాకుఁ దెలియును. ఇదిగో మేము పైకము తెచ్చినాము. ఇది మీరు గైకొని మాకు రసీదువ్రాసి యొసంగుఁడు. రామదాసుని యాలుబిడ్డలతనికై పరితపించుచు క్షేమ మరసిరమ్మని చెప్ప నిట్లువచ్చితిమి. క్షణకాల మాలస్యమునకైనను మే మోర్వఁజాలము.

తానీ—మీ నివాసస్థల మేదియో తెలుపరేమి?

శ్రీరా—గోదావరీతీరముననున్న భద్రాచలమని చెప్పియుంటిమికదా?

తానీ—మీ రెవ్వరిసేవకులు? ఎవ్వరిపంపున నిట్లు వచ్చితిరి?

శ్రీరా—దాససేవకులము. రామదాసు పంపఁగ వచ్చితిమి.

తానీ—మీకుల మేది?

శ్రీరా—రఘుకులము.

తానీ—మీ రిరువురు నేమగుదురు?

శ్రీరా—అన్నదమ్ములము. రామోజి లక్ష్మోజి నామంబుల నొప్పుచున్నాము.

తానీ—ఎన్నితరములనుండిమీరు రామదాసుకొలువు సేయుచున్నారు?

శ్రీరా—తాతముత్తాతలనుండియు.

తానీ—మీ కేమిజీత మిచ్చెదరు?

శ్రీరా—జీతముతో మాకుఁ బనిలేదు. ప్రసాదమే.

తానీ—మీ రెందుకువచ్చినారు?

శ్రీరా—రామదాసు చెల్లించవలసిన పైక మిచ్చుటకని యింతకు ముందే చెప్పితిమికదా?

తానీ—ధనమంతయుఁ దెచ్చితిరా?

శ్రీరా—తెచ్చితిమి.

తానీ—రండు! ఈయాసనములపైఁ గూర్చుండుఁడు.

శ్రీరా—అయ్యా! మే మిచ్చటఁ గూర్చుండువారము కాము.

దాసీ—అట్లు పలికెదరేమి ? (ఇంచుక యూరకుండి) పోనిమ్ము, అలు లక్షలు తెచ్చితిరా ?

శ్రీరా—అంత పైకము మే మిచ్చు కొనంగఁగలమా? పది మిచ్చెదము.

దాసీ—సరే! తెచ్చినది యియ్యనంగూడదు. ఆపైన చిత్రము చూచెదరు గాక!

లక్ష్మ—పదివేలుమాత్రమే తెచ్చితిమి.

దాసీ—ఏమిది! నాతో హాస్యమాడుచుంటిరా?

శ్రీరా—మేము హాస్యమాడువారము కాము.

దాసీ—మీదగ్గఱ నున్న పైక మిచ్చి మీరుకూడ బందిగమును బ్రవే శింపుఁడు.

శ్రీరా—మే మట్లు ప్రవేశించువారము కామని యెఱుంగుము. నీపైక మంతయు నొసంగెదము. (క్రిందనున్న పైకముజూపి) ఇదిగో పైక మెంచుకొని వెంటనే మాకు రసీదు నిచ్చి పంపుము.

దాసీ—ఈయర్ధరాత్రి రసీదెట్లొసంగుదును?

శ్రీరా—ఉంగరము విజ్ఞమందు నద్ది చేరుమాలుపై మోహరు చేసి యిమ్ము.

దాసీ—అంతతొందర యేల? ఉదయమున రాఁగూడదా?

శ్రీరా—కాదు. కాదు. ఈపని యిప్పుడే జరుగవలయును.

దాసీ—(పైకము నెంచుకొని తనలో) ఆహా! ఇదియంతయుఁ జిత్రముగ నున్నది. (చేరుమాలుపై రాముఁడు చెప్పినవిధమున రసీదువ్రాసి యుంగరముతో మోహరుచేసి) ఇదిగో! రసీదు.

శ్రీరా—(పుచ్చుకొని) సరే! ఇఁక మేము పోయెదము. (కొంచె మీవ లకువచ్చి లక్ష్మణునితో నంతర్ధానమగుదురు.)

దాసీ—(చూచి) ఏరివారు! కన్నుమూసి కన్ను తెఱచునంతలోనే మా యమైరి. అక్కటా ! నేను మోసపోయితిని. నిశ్చయముగా

మ్మహానుభావులు రామలక్ష్మణు లనుటకు సందియము లేదు. నే నెంతయవివేకి నైతిని. (ఎదుటఁజూచుచు) సతీమణీ! సతీమణీ! నిద్రించుచుంటివా ?

(నిష్క్రమించును.)

(తెర వ్రాలును)

రంగము:—చెఱసాల.

[రామదాసు ప్రవేశము]

రామ—(శ్రీరాము నుద్దేశించి) హా! రామచంద్రా! నీవు కఠినాత్ముఁ డవని తెలియక నిన్ను సేవించి నేను మోసపోయితిని. కాదు ..న్నచో,

మ. చెఱనీకీర్తిని జిక్కి నీచరణరాజీవంబులే నాకుసున్
శరణంబంచుఁ దలంచియుండఁగఁ గృపన్ రక్షింపరాదైతి, నీ
పరిభావంబును దీర్పవైతివి చెఱన్ బాపంగ లేవైతి వే
కరణిన్ దీనుల నేలఁజాలితివొ మున్ గళ్యాణరామప్రభూ !

నిన్నెందఱో భక్తులు సేవించి కృతార్థులైరని వింటిని. వారి నట్లు రక్షించితివో !

సీ. పస యింతయును లేని భవదీయఘనమంత్ర
పఠనంబు గిరిజ యేభంగిఁ జేసె ?
ఆదిపరబ్రహ్మ మంచును నిన్ను న
వ్వరమేష్ఠి యేరీతిఁ బ్రస్తుతించె ?
పరమద్రోహివి నిన్నుఁ బతితపావనుఁ డని
ప్రహ్లాదుఁ డేమాడ్కి భక్తిఁ గొలిచె?
పరసతీమణులను భంగపఱచునిన్ను
భర్తగా నెటు రమ బడయఁగలిగె?

తే. గీ. ఎంతవెదకిన నీయందు నుంతయేని
సద్గుణము కానిపింపదు; సకలమునులు
దేవతలు నిన్ను దేవాదిదేవునిగను
దలఁచి సేవించుచుండి రో దైవరాయ!

నిన్నుఁ గలనైన మఱువక నీనామస్మరణము చేసినందుల కొక్కింతయుఁ గరుణఁ జూపింపకపోయితివి కదా? ఇఁక నెందాక నిన్ను వేఁడుదును? నా కేమిగతి! నన్నిప్పుడు నీవు కరుణఁజూడవేని, యీ విషము గ్రోలి ప్రాణములఁబాసి సుఖించెదను. (విషపుగిన్నె బల్లపైఁ బెట్టి) అయ్యో! పాషాణముకంటెఁ గఠినమైన హృదయముగల నీవు నేను విషము త్రాగి చచ్చెదనన్న జాలిఁబూని రక్షింపవచ్చెదవా? ఏమి నా వెఱ్ఱి!

తే. గీ. నిందుమూలాలు అర్థాంగి నిర్మలాత్మ
యైనసీతామహాదేవి నడవి కంపి
నట్టి కఠినచిత్తునకు నాయందుఁ గరుణ
వచ్చునా! కేవలము వెఱ్ఱిభ్రాంతి గాక,

తండ్రీ! రఘునందనా! ఇదిగో నా కడసారి ప్రార్థన వినుము.

సీ. ప్రహ్లాదు నేల, స్తంభంబునం దుద్భవం
బైనట్టిమాట సత్యంబయేని
కరినాథుఁ గావ మకరినాథునిఁ బయికిఁ
జక్రంబు పంపుట సత్యమేని
సగవానరమ్మునిఁ బాలించి రాజుగా
నల్పినవాక్యంబు సత్యమేని
రక్షింపవేయన్న ద్రౌపదీసతికి వ
స్త్రంబు లిచ్చినమాటి సత్యమేని.

తే. గీ. నేడు సంపూర్ణకృపను గాపాడి నన్నుఁ
జెరవిముక్తునిఁ జేయుమా చేయకున్నఁ
గల్లయంచు నీమకథ జగంబునందుఁ
జాటెదను సుమ్మి! రఘుకులసార్వభౌమ!

దేవా! ఈమాటకూడ వినుము,

సీ. పక్షపాత మిదేల రక్షింపవా నన్ను
రక్షింపకున్న నీరమణితోడు
చెల్లింపవా? సామ్మి చెల్లింపలేకున్న
సాధ్వి మీతల్లి కౌసల్యతోడు
నేడుఁ బాపవా నాకుఁ జెఱబాధఁ గనకున్న
మీతమ్ముఁ డైనసౌమిత్రితోడు
యేలవా? నిజభక్తు నేలరాకున్న గు
రుండు తాపసి వసిష్ఠుండుతోడు.

తే. గీ. వేయునేటికి నానలు పెట్టినాఁడ
నీవిధంబున నింక నన్నేలరమ్మి
రావదేని విషముఁగ్రోలి ప్రాణములకు
బాసి సుఖయింతు; శ్రీరామ! భవవిరామ!

తండ్రి! నీవు రక్షించినను, రక్షింపకున్నను నిదియే సమయము. ఇఁక నే నీచెరయందుఁ గాలముఁ గడపఁజాలను. ఎన్ని దినంబులున్నను దేహికి మరణము ధ్రువమైయున్నది. శరీరపరిత్యాగ మొనర్చి నీ చరణసన్నిధికిఁ జేరెద. (తన్నుద్దేశించి) సకలేంద్రియములారా. మీరొక్కింతయు నిటునటు సంచారము సలపక యుండుఁడు! పదునాల్గుభువనంబులను గుక్షియందుంచుకొన్న మహానుభావుని, శరణాగతరక్షణబిరుదుఁ బూనినతండ్రిని, సకలామరముని జనవందితపదారవిందుని, లీలామానవదేహుని—నన్ను రక్షిం

పుమని నాహృదయకమలకర్ణిక మధ్యంబున నిలిపి, భక్తిం—గొలిచి యమ్మహాత్ముఁడు రక్షింపకయున్నచోఁ బ్రాణములు విడిచి శాశ్వత సుఖంబులందెద.

(కన్నులు మూసికొనుచున్నాఁడు.)

[శ్రీరామలక్ష్మణులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

శ్రీరా—తమ్ముఁడా ! రామదాసును జూచితివా ! ఈపరమభక్తుఁడు మననిమిత్తముకదా యిట్టిదురవస్థఁబొందుచున్నాడు—అదిగో! గరళయుతమైనపాత్రి. మనము రక్షింపకయున్నచో దానిం ద్రావి ప్రాణములఁ బాయ నిశ్చయించి, యేకాగ్రస్థితమాన సుఁడై నన్ను స్మరించుచున్నాఁడు. ఇఁకనీతని రక్షింపవలయును. (నెమ్మదిగా పాత్రియందున్న విషమును నేలపైఁబారవేసి) రామదాసా! లెమ్ము. లెమ్ము. నేను తానీషాను నీపైకమంతయు వాకు ముట్టినది. ఇదిగో రసీదు. చేకొనుము. (రసీదు రామ దాసుముందుఁ బెట్టి తమ్మునితో) లక్ష్మణా! ఇఁక మన మరుగు దము. రమ్ము.

(తమ్మునితో నిష్క్రమించును.)

రామ—(కన్నులు తెఱచిచూచి తనలో) ఏమిది! నేను తానీషాను. నీ పైకము ముట్టినది. రసీదందుకొను మనుపలుకులు వినవచ్చినవే! ఎవరునుగనిపించరేమి? (ఎదుటనున్న పాత్రపడియుండుటఁజూచి) ఇదియేమి! ఇందుగరళ మేమైనది! (ప్రక్కనున్న రసీదుఁగాంచి) ఇదిగో! (చదివి) పైకము ముట్టినట్లు తానీషా మొహరుగలిగిన రసీదు. ఇదిమిగులవింతగనున్నది. ఈకార్యము నెవ్వరుచేసియుం దురు! (ఆలోచించి) భగవంతుండగు శ్రీరామచంద్రమూర్తికన్న నట్టి యమానుషకృత్యము లొనర్చుమహిమ మెవ్వరికి గలుగును? స్వామీ! నిన్ను నే నెఱుంగ లేకపోయితిని.

చ. "హరునకు నవ్విభీషణున కద్రిజకుం దిరుమంత్రనామమై
కరికి నహల్యకున్ ద్రుపదకన్యకు నార్తిహరించు చుట్టమై
పరగినయట్టి నీపతితపావననామము నాదు జిహ్వపై
తరమున నుండఁజేయఁగదె దాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ!
నీమహామహిమయు, మాయయు వర్ణించుటకు బ్రహ్మేంద్రాదులకైనఁ
దరము కాదు.

కల్యాణి.—రూపకతాళము.

ఏమయ్యా రామ బ్ర - హ్మేంద్రాదులకు నైన -
నీమాయ దెలియవశమా॥ ఏ॥
కామాది విమలగుణ - ధామ కువలయ దళ-
శ్యామా నను గన్నతండ్రి రామా॥ ఏ॥
సుతుఁ డనుచు దశరథుఁడు - హితుఁడనుచు సుగ్రీవుఁ
డతిబలుండనుచు గపులు
క్షితినాథుఁ డనుచు భూపతులు కొలిచిరిగాని-
పతిత పావనుఁ డనుచు - మతిఁ దెలియ లేరైరి॥ ఏ॥
చెలికాఁడనుచుఁ బాండ - వులు విరోధివనుచు
నల జరాసంధాదులు కలవాఁడవని కుచే-లుఁడు నెంచిరిగాని-
జలజాక్షుఁడని నిన్ను సేవింపలేరైరి॥ ఏ॥
నరుఁడని నరులు తమ - దొరవని యాదవులు-
వరుఁ డనుచు గోపసతులు
కరివరద భద్రాద్రి - పురనిలయ రామదాస
పరమాత్ముఁడని నిన్ను భావింపలేరైరి॥ ఏ॥

భటుఁడు.—(రామదాసుని జూచి) క్యాజీ! బొమ్మన్ సాబ్! దిల్మే
ఖోత్ కుషీ గావుంది. తుమారా బాత్ మే వుంది. అదియేమ్టి
మియ్యా!

రామ—ఓయీ! సర్కారుకు నేనియ్యవలసినపైకము ముట్టినట్లు రసీదు.

భటు—క్యా క్యా! పైకం=రసీద్—ఛే లక్షరూపాయ్‌సర్కారుక్కుతుం దియేక్యా-రసీద్ కైసీ ఆయే= తుం కబ్ దియే! నిండా ఆశ్చర్యంవుంది.

రామ—నేను తానీషాగారి కొసంగలేదు. నేను కన్నుమూసికొనిభగవద్ధ్యానముఁ జేసికొనుచుండఁగా—నేను తానీషాను,నీపైకము ముట్టినది. ఇదిగో రసీదు; అనిచెప్పియిచ్చుట దానిని పెట్టివారు.

భటు—అరే సర్కార్ ఆయే క్యా! ఇదర్-చెప్పవోయ్. మాకు నిద్దర్‌లో వుండామ్.

రామ—నేనుస నాకన్నులతోఁ జూడలేదు.

భటు—నీకీ మంచిరోజ్ వచ్చింది. మాల్లా నీయందు వుండాము.

రామ—ఓయీ! తెల్లవాఱవచ్చుచున్నది. నన్ను స్నానమునకుఁ దీసికొనిపోవుదువా?

భటు—అచ్ఛా! ఆవ్.(తలుపుదీసి రామదాసుతో నిష్క్రమించును.)

రంగము:—తానీషా యంతఃపురము.

[తానీషా, భార్యయు ప్రవేశింతురు,]

భార్య—నాథా! మరల తొందరగా మేల్కొలిపితిరేమి?మరల నేదైన స్వప్నము వచ్చినదా యేమి! ఈరోజున మీకుస్వప్నముమీద స్వప్నము వచ్చుచున్నట్లున్నది.

తానీ—స్వప్నము కాదు. అంతయు నిజమే.

కన్నడ—ఏకతాళము.

కలనిజమాయెనే - ఓ - కలికిరోవినవే - కలనిజమాయెనే॥

కలి॥ చూపునబాలురే - సొగసైనరాతురే.

రేపునరారే యీరామామణినమ్మెది। కల।
నామదిలోన నరులన గానరే- నేమహిలోన నెఱుఁగనివారే। కల॥
పురుషులుచూడఁగ - పురాణపురుషులే
మర్యాద లేదె మహానుభావులే। కల।
దాసజనావనులే - జాలికబీరులే
వాసవవినుతులే - వారిజనేత్రులే। కల।
భద్రాద్రివాసులే - భవ్యయశోద్భవులే
భద్రాద్రి రామదాసపాలిత చిద్విలాసులే। కల।

రమణీ! ఆవచ్చినది దేవాదిదేవుండగు శ్రీరామచంద్రమూర్తి యని తెలియంగలేక పోయితిని. ద్వారతలమునఁ దలుపుఁగొట్టినపుడు సామాన్యులని తలంచితిని. వారిచ్చినపైకముఁ గాంచి మోహ మందితి గాని, భువనరక్షణపరాయణుఁ డగురఘునందనుఁడు లక్ష్మణునితో నిట్లు వచ్చెనని భావించి కనకాసనమిచ్చిపూజింప నైతిని. పరమభక్తాగ్రేసరుఁ డగురామదాసుని రక్షింపఁదలఁచి వచ్చినయమ్మహానుభావుల పాదములపైఁబడిరక్షింపుఁడని వేఁడు కొననైతిని.(అంతక యూరకుండి) ఇఁకనైనరామదాసుని చెఱ విముక్తుఁజేసి నాయపరాధమును సహింపుమని వేఁడుకొందుఁ గాక. .(నిష్క్రమించును.)

రంగము — చెఱసాల.

[రామదాసు ప్రవేశము.

రామ—శ్రీరామునుద్దేశించి) రామచంద్రప్రభో! ఆర్త రక్షణకలా ప్రవీణుండవగు నీవు నాయెడలఁ గరుణించి యీమాయయొనర్చితివి. నీమహామాయ గుర్తింపలేక పోయితిని కదా!

[తానీషా ప్రవేశించును]

తానీ—అరే! కోన్ హై!

భటు—(ప్రవేశించి) సర్కార్!

తానీ—జైల్ కాదర్వాజా జల్దీ ఖోలో! రామసేవక్ రామదాస్కో ఛోడ్ దేకా.

భటు—(తలుపు తీయును.)

తానీ—(భటునిఁజూచి) ఓ బేడి నికాల్ దేవ్!

భటు—(రామదాసు సంకెళ్లు తీసివేయును.)

తానీ—(రామదాసునిఁజూచి)

సౌరాష్ట్రి—ఆది.

రామదాసుగారూ రండీ - రసీదందుకొండి | ప్రేమమీర శ్రీరా
 మలక్ష్మణులు- తామే ధనమంతయు చెల్లించిరి॥ రామ॥
ఎంతపుణ్యమతివో యీశ్రమ-నెట్లు సహించితివో।యింతవాఁడవని
 యెఱుఁగక చేసితి-వంతము చకురయు వరమదయాళో రామ॥
తప్పులెన్నఁబోకు ఇఁకనీ-యప్పుదీరెమాకు తప్పుబోసి ధన। మప్ప
 గింపక యె- తిప్పపాటునను జెప్పకపోయిరి। రామ।
కానసైతిమున్ను ఇంతటి-ఘనుడవనుఁచునిన్ను మానుచలముక్రొవ
 మదిలోనుంచి స -న్మానముగా నను మఱువకబ్రోవుము। రా।
తురకజాతిగనుక నేను-తుచ్ఛబుద్ధినైతి।నరహరిభక్తుఁడవని నినుదెలి
 యక- పరిపరివిధముల బాధలపఱచితి। రామ।
రామదాసువనుచు దెలియక-రవ్వచేసినాఁడ।ప్రేమభద్రగిరి ధాము
 లైన శ్రీరామలక్ష్మణుల కేమి కటాక్షమొ। రామ॥

మ. అపరాధంబు లహర్నిశంబులు మదీయంబైనదుర్బుద్ధిచే
 విపరీతంబుగఁ జేసినాఁడను భవద్విఖ్యాత కారుణ్యదృ

ష్టిపథంబందున నన్నుఁ బెట్టి యిఁక రక్షింపఁగదే దేవ! నే
నపవిత్రుండఁ బవిత్రుఁ జేయుము మహాత్మా! రామదాసాభిధా.

రామదాసుగారూ! నేను మీమహిమ నెఱుంగలేక నజ్ఞానాబ్ధిలోఁ బడి మిమ్ముఁ జెఱఁబెట్టి మహాపాపముఁ గట్టుకొంటిని. మీరు నన్ను క్షమించవలయును.

రామ—తానీషా! నీవెంతయు ధన్యుఁడవు. నన్నుఁ గన్నతండ్రియగు రామచంద్రమూర్తిని గన్నులారఁ గాంచితివి. నీవు పూర్వభవంబున మహాపుణ్యముఁ జేసికొనియుండుటం జేసి, శ్రీమన్నారాయణస్వరూపుం డగురామభద్రుని దివ్యమంగళవిగ్రహసందర్శనభాగ్యము లభించినది.

మ. కలనైనన్ గన కర్తలాదురె తదాకారంబు వీక్షింప, న
న్నలినప్రోద్భవముఖ్యదేవతలకైనంగాని; త్వల్లోచనో
త్పలసాఫల్యముఁ జెందఁ గాంచితివి తద్భద్రాయితాస్యేందుమం
డలి; ధన్యుండవు నీవు భూతలములోనన్ మ్లేచ్ఛవంశాగ్రణీ.

నీవుఁగూడ మాదాశరథికి దాసుఁడవైనాఁడవు (ఇంచుకయూరకుండి) పాదుషాగారూ! పైకము ముట్టినదని నన్ను రసీదు మరల పుచ్చుకొనుమని పలుకుచుంటిరే. ఇంతకుమున్న మీరిటకువచ్చి రశీదు నొసంగి వెడలితిరి గదా!

తానీ—(ఆశ్చర్యముతో)ఏమీ! నేను నీకు రసీదు నొసంగియుంటినా? ఏది-ఏది!

రామ—(రసీదును చూపించును.)

తానీ—(చూచి) ఆహా! ఏమి యీవింత! ఇయ్యది నేను మహానుభావులగురామలక్ష్మణుల కొసంగినదే. ఇది యిక్కడికెట్లువచ్చినది! భగవన్మాయ వర్ణనాతీతము. (ఇంచుకయూరకుండి) రామదాసుగారూ! మీకటాక్షమున నేను శ్రీరాముని దర్శింపఁగంటిని.

రామ—భగవంతుఁడు నీయందుఁ గరుణించినాఁడు.

తానీ—

మ. అనఘా! నిన్నును రామసేవకుఁడుగా వార్తన్ విచారించకే
ఘనకారాగృహవాసుఁ జేసి యకటా! గారించినాఁడన్ మనం
బున నాదుర్గుల సైచి రామునిపదంబుల్ నమ్మి భద్రాద్రి యం
దున నీవెప్పటిరీతినుండు మిఁక సంతోషంబు దీపింపఁగన్.

నేఁటికి నీవు మహాభక్తుఁడవని తెలిసినది. నాయపరాధంబులన్నియు మఱచిపొమ్ము. శ్రీరామచంద్రుఁ డొసంగినవైకము నీవుగైకొనుము.

రామ—పాదుషాగారూ! మీరు నాయెడలఁ జూపుచున్న వరమానురాగమునకు సంతసించితిని. కాని, యొక్కసంగతిమాత్ర మున్నది.

మ. అనఘుండై రఘురాముదివ్యచరణధ్యానంబుఁ గావించుచున్
దినముల్ బుచ్చెదఁ గాక, యేలయిపుడర్థిన్ నాకు నుద్యోగమున్
బూనఁ గార్యంగఁదలంతురియ్యదియుశోకంబున్ గూర్చునా; మోదమి
చ్చునె! యింకేటికి నాకు దీనిపనిసంశుద్ధాత్మ మ్లేచ్ఛాగ్రణీ!

ఇఁక నాకట్టిసుఖములతోఁ బనిలేదు. నన్ను క్షమింపుఁడు. మీరిచ్చెద నన్నవైకము శ్రీరాములకొఱకే వినియోగింపుఁడు.

తానీ—రామదాసుగారూ! మీరట్లు చెప్పవలదు. నన్ను మన్నించి మీరెప్పటివలెనే భద్రాచలమున తహసీల్దారుగ నుండి, యాస్వామికి కైంకర్యాదిసత్కారంబులఁ జేయుచుండుఁడు ఈ వైకము మీరుగైకొని భగవత్కార్యములకై వినియోగపఱచుఁడు. ఇదియుఁగాక, భద్రాచలము శ్రీరామునకు మాన్యముగా నొసంగినాఁడను. శ్రీరామానుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడవై

భద్రాద్రియందుండి సుఖించుము. రామదాసా! ఇంక నేమికావ
లయును?

రామ—ఇంకఁ గావలసిన దేమున్నది?

మ. వరభద్రాచలవాసుదివ్యపద సేవాభోగులై మానవుల్
స్థిరసౌఖ్యంబులఁ గాంచి, పాపమున వాసిం బాసి, సంసారభీ
కరవారాసిఁ దరింతురింక; నిజభక్తశ్రేణినిట్ల రాఘవే
శ్వరుఁ డశ్రాంతము బ్రోచుఁగాక, కరుణావ్యాపార మేపారఁగన్.

(తెర వ్రాలును.)

ఇది పంచమాంకము.

గ్రంథము సంపూర్ణము

అనుబంధములు

1. వృద్ధబ్రాహ్మణుఁడు.

ఫీలు—త్రిశ్రగతి.

అనాధుఁడైతినే। ననా।
అకట నుడివడి బడలి। యనా॥
ఏదరిఁ బొడగనిన భిక్ష। మిడువా రొకరయిన లేరె।
నాదరిద్రదశ బొడగని యాదరించువారు లే। రనా

---

2. దేవలుఁడు & బ్రాహ్మణుఁడు.

బ్యాగ్—ఆది.

దేవ—ఇటులతగునె విప్రవర నీకునే। వదురుటెపుడు లేక కార్యమొన రుకు। ని।

బ్రాహ్మ—కటకటా నాదు గర్భశోకమా। కట జ్వలియించుచునుండ శ్రీరంగ। నీతులను వన్యసింపనెటులోర్తు। నీతిమాలియుంటివా యిటు కఠినమతి।

దేవ—హరహరా భగవదర్పితమే యిది। యామహాత్మునకు గానీయక నీ। పరమరసరయుక భుజించిన భగవ। దపచార మెటుభరింయించెదమది॥ ని।

---

3. తాసీమా.

కల్యాణి—రూపక,

ఈరాజ్యభారమ। హీనకార్యము॥ ఈ।
ధారుణీజనులకు హాని। దగులక
భరింపఁగవలయునఁటన్నను॥ నీరా॥

నయనశ్రవణములను గలిగి । నయగతినననయంబుగనుచు ।
వినుచు చారులవార్తలరయుదు । ఘనతరముగ ।
విమర్శనము గావించుచు॥ నీ॥

4 సుశీల.

నాదనామక్రియ — ఆది.

ప॥ ఎటుభరియింతురా । యేగతిరా సుత ।

అ॥ ప॥ కటకట నామది గాల్చు దుఃఖము నే॥ నెటు॥

చ॥ పటుతరాయుర్ధనయశంబులతో । వర్ధిల్లెదవని పలికినజ్యోస్యుల
పలుకులు నేటికనర్థంబులుగా । బరిణమించెనయ్యో నాహత
విధి॥ యె॥

కడుపారఁగ నినుఁగాంచి పెంచి యీ । కాలమునకునిను గంగఁ
గలుపఁగా । గడుదయావిహీనుండయి యావిధి । ఘనతరముగ
లిఖయించెనెలనయా॥ యె॥

5. గోవన్న.

నాదనామక్రియ — ఆది.

నా దుఃఖమును తీరిపోయెనా । హా । హా । హా । హా । నేటికి॥ నాదు॥
ఆ దయావిహీనుండగు విధియే । యెరపురలరయ్యక । చిఱుతసినీగతి ।
నిర్దయామతిని । నినుగానిపోయెన । నిన్నేవిధమున । మరతునురా
సుత॥ నా॥

6. డైలాగ్.

హిం॥ తోడి — రూపకం.

సుశీ — ఓబాధా । దీనావస్థ । మగుట మాకీఁకెపుడుగల్గునోకదా॥ ఓ॥

కుమారుఁడు—ఓ తండ్రి । మీదర్శన । మ్మేటమాకుఁ గల్గునో
కదా॥
రామ—రమణి । రమా । రమణునికృప । యేవాఁడుగలుగును।
యపు । దమరుమనముగాంచు భాగ్యముల్ । మదిలో నీ ।
విటు చాల । నుదలీ చిం । తిలనేల। సకలజగద్విధాయకుఁడుద
శావతారములచుదాల్చి । యఖిలకష్టములను గాంచె॥
హుస్సేన్—జీ - చెలో
యూఖా—చెలో - జావ్ -
బ్రాహ్మ—సకలభువనపాలనా । వ్రి । సన్నరామగావరా ।మా రామ
దానువేగ మాకొసంగుమా । వం । దన । ము । య్యా ।
మీకు॥
సతి—ఓనాథా॥

7, రామదాసు.

ఫీలు—ఆది.

ప॥ సీతా । రామస్వామి । నే । జేసిన పాపంబేమి॥ సీ॥
చ॥ శ్రీమతో । నవరత్నంబులు చెక్కిన । హేమకిరీటంబడిగితినా।
కోమలమగు సీమెడలో పుష్పపు దామమునిమ్మనియడిగితినా
కమలేక్షణ నినుసేవించుటకయి । ఘనముగరమ్మని పిలిచితి
గానీ॥ సీతా॥

---

8. రామదాసు.

మధ్యమావతి—ఆది.

మామపట్టాభిరామా । జయ । మారుతిసన్నుతనామా। మా

కోమలతరపల్లవపద । కోదండరామ ఘన । శ్యామలవిగ్రహాబ్జనయన సంపూర్ణ కామా । రఘురామ । కల్యాణరామచంద్ర॥ మా॥

ఛత్రచామరకరధృత । భరతలక్ష్మణ । శతృఘ్న విభీషణసుగ్రీవ ప్రముఖాదిసేవిత । పాత్రదశరథపుత్ర । మణిరంగవల్ల్యలంకృతనవరత్నమంటపే । విచిత్రమణిమయ సింహాసనే । సీతయా సహా సంస్థిత సుచరిత్ర । పరమపవిత్ర । గురుగుహామిత్రవంశపవిత్ర । వంశసుధాంబుధిచంద్ర । మేదినీపాల రామచంద్ర॥ మా॥

---

9 రామరాసు.

శ్రీరాగం—రూపకం.

భజభజమారుతినుతనామ ! కోదండరామ॥ భ॥

అజరుద్రసురేశకిరీ । టాలంకృతమణిమండిత । చరణకమలయుగళశశివిభాకర శ్రీకరలోచన॥ భ॥

శరణాభయశంఖచక్ర శార్ఙ్గగదాలంకృతపద । శ్రీవత్సాంకాంచిత తను । సేవిత సనక సనందన॥ భ॥

---

10 కబీరు.

హిం॥ తోడి—ఆది.

(26 వ పుటలో నిమ్మ్రించునప్పుడు పాడవలెను.

రామభజనకోదియా కమలముఖ॥ రా॥

(1) లోకచారసే । ఫేరేఫిరకా । సుందరసరయా కమలముఖ॥ రా॥

(2) ఖాయాపీయా । సుఖసేసోయా । సహిజమానాకోయా కమలముఖ॥ రా॥

(3) జోముఖనిసదిన రామనామకే । సోముఖకుచినహిఁజీయా కమలముఖ॥ రా॥

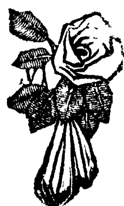
(4) కహతకబీరా । సునొభైసాధూ । ఆయాహైసాగాయా కమఅముఖ। రా।

---

1. రామదాసు.

ఝ్యాన్—త్రిశ్రిగతి.

మందరధర । మంగళకర । మంగళంబురా।మారసుందరా।జ। శ్రీరమేశశ్రీవరా । దానభరణ । దోషహారణదానవేశనాశా । రాజరా । జేశ్వరా । రామవరాత్పరా । శ్రీనివాస జగదీశా । శ్రీరమానాయకా । జగన్నాయకా।

ప్రతాపరుద్రీయము.

(గ్రంథకర్త:—సోమరాజు రామానుజరావుగారు)

ఇందు చెకుముకిశాస్త్రి ఢిల్లీనుండి తురకలచే నవమానింపఁబడి క్రోధముతో ఓరుగల్లుచేరుట, విద్యానాథకవి ప్రతాపరుద్రమహారాజుదర్శనమునకై బయలుదేరుట, ప్రతాపరుద్రమహారాజు అడవివేటకై చనుదెంచుట, యుగంధరమంత్రి తీర్థయాత్రలకు వెడలునపుడు రాజ్యతంత్రమంతయు తనతమ్ముఁడగు జనార్దనమంత్రి కప్పగించుట, రాజు మంత్రి, యెఱుకలేనిసమయ మెఱింగి ఢిల్లీనుండి తురకదండు కోటగొట్టుటకై వచ్చుట అడవియందు ప్రతాపరుద్రుడు అలసి నిదురించుసమయంబున కరములకు తురకదండు శృంఖలాబద్ధునింజేయుట, ప్రతాపరుద్రుడు మేల్కాంచి శౌర్యముతో కరములనున్న శృంఖలములను త్రెంపి తురకదండుపై గవయుట. తురకలు అతిచమత్కారపుమాటలచే తప్పించుకొని మత్తుమందుచే రాజును పట్టుకొనుట, జనార్దనమంత్రి రాజును పట్టుదురన్నభయముచే రేవుయందలి డింగీలు గాని, బల్లకట్టులు గాని లేకుండ నాగ్దరుచేయుట, జనార్దనమంత్రి యాగ్దరు యందనివకడింగీని తురకలు మాట్లాడి అందు రాజు నెక్కించుకొని ఢిల్లీకి గొంపోవుచుండుట, విద్యానాథుఁడు రాజును గొంపోవుచుండిరని తెలిసి గోదావరిలోదూకి రాజున్న పడవనెక్కి రాజుతో రహస్యముగా సంభాషించుట, యీసంగతి జనార్దనమంత్రితో చెప్పుట, యుగంధరుఁడు ప్రవేశము రాజును తురకలు. తీసికొని వెళ్లినందుకు కొంత చింతించి తుదకుధైర్యము తెచ్చుకొని చాకలిపేరిగాడిని రాజుగాచేయుట,(పేరిగాని తమాషాలు చదివితీరవలెను.) రాజునుఏడు మాసములలో తెచ్చెదనని రాజు తల్లిదగ్గర ప్రతిజ్ఞచేసి పిచ్చివానివేషమున ఢిల్లీ ప్రవేశించి "ఢిల్లీసుల్తాన్ పట్టుకపోతాన్" అని వెర్రికేకలు వేయుచు ఊరంతయు తిరుగుట (పిచ్చిమాటలు అద్భుతము జనింపఁజేయును) చెకుముకిశాస్త్రి తురకల నవమానింపవలెనని ప్రతిజ్ఞపట్టి రాజుకొరకై తానుకూడా కష్టపడి, మారువేషమున జ్యోతిష్కుఁడవని తురకలవద్ద ప్రవేశించి తురకలను రోసమున నొకరొకరికి విరోధముపెట్టి వారికి అంతఃకలహములు జనింపజేసి యొకరిచేనొకరిని చంపింపవలచుట, ఢిల్లీలో పిచ్చివాడగు యుగంధరునికేకలు, పిచ్చివాడుచేయు అల్లరులు,పిచ్చివాడుచేయు తమాషాలు చూచి హాశ్చర్యముజనింపకమానదు. యుగంధరుఁడు ఢిల్లీప్రవేశించిఅనేకమాయోపాయములుపన్నిరత్నపుసరుకుతో తనకోటయందున్న వీరశెట్టి మొదలగువారలను ఢిల్లీరాజగు సుల్తానుదర్శనమునకు రత్నపుసరుకు తీసుకువెళ్లునట్లుచేయుట, సుల్తాను రత్నపుసరుకుచూచి హాశ్చర్యముపొందుట. వర్తకులు మాఱోడయం దింతకన్న మంచి సరుకులుగలవని వంచించి సుల్తానును ఓడకు రమ్మనుట. మొదలగునవి యిందుగలవు.

వెల 1—4—0.

రాణాప్రతాపసింగ్.

(గ్రంథకర్త: ఇచ్ఛాపురపు యజ్ఞనారాయణగారు)

ఇందలికథ మన భారతవర్షచారిత్రమునకెల్ల నమూల్యాలంకార సదృశము. ఏతత్కథానాయకాగ్రణి భారత సార్వభౌములలో మేరుమణిగాఁ బేర్కొనఁదగు చిత్తూరు మహారాణాయగు "రాణా ప్రతాపసింగు" అద్వితీయ రాజనీతికోవిదుండగు నక్బరు పాదుషాయంతవాఁడు తన్ను సాధింపనెంచి చతురోపాయంబుల సహాయశక్తుల నెంత ప్రయత్నించినను, జితోస్మి యనుమాట తననోట రానీయక యిరువదిసంవత్సరములకుఁ బైగా నాటవికులమధ్య భార్యా పుత్రాదులతో పడరానియిక్కట్టులకుం బాల్పడి తుట్టతుద కా మ్లేచ్ఛసార్వభౌముని మహాసైన్యమును తదగ్రేసరులగు హిందూ మహమ్మదీయ దండనాయకులను, స్వకీయ మహాబల ప్రసారంబున దూదిబుంగలవలెఁ బాఱఁద్రోలి శత్రువశమునైన దుర్గములతోఁ పాటు రాజధానియగు నుదయపురమును స్వాధీనము చేసికొని మేవాడ రాజ్యలక్ష్మికి మ్లేచ్ఛసంపర్క కళంకము లేకుండఁజేసి రసపుత్రప్రతిష్ఠ పునరుద్ధారణము చేసిన మహానుభావుని చరిత్ర మత్యద్భుతముగా వర్ణింపఁబడినది. ప్రతాపసింగు సోదరుఁడగు సాగరజీ శత్రువులతోఁ గలిసి యుద్ధమునకు వచ్చుట, చారణభట్టుయొక్క సహాయవాత్సల్యము, జయసింగు ధైర్యశౌర్యములతో, శత్రువుల నోడించుట, అక్బరు-ఆడదాని వేషముతో దంట్లు అమ్ముట—(ఇచ్చట ప్రతివారికి అగ్బరును చూచిన నవ్వు రాకమానదు) చిత్రకారిణియొక్క తమాషాలు, చంద్రకళయను బోగముదిచేయువింతలు, మానసింగుయొక్క కుట్రలు, సలీమ్‌యొక్క సరదా, గులామ్‌యొక్క హాస్యరసమైన మాటలు, రణమల్లుల విచారము, మోహినియొక్క ఉపచారము, తుదకు జయసింహ మోహినీల వివాహముతో చక్కని పద్యరత్నములతో నవరసము లాలకించునట్లుగా రచియింపఁబడినది. అనేకచోట్ల ప్రదర్శింపఁబడినది. కొలది ప్రతులు మాత్రమేగలవు త్వరపడుఁడు

వెల స్వల్పము 1—0—0 మాత్రము.

రసపుత్రవిజయము.

(గ్రంథకర్త — ఇచ్ఛాపురపు యజ్ఞనారాయణగారు)

రసపుత్రవీరజ్యోతి హైందవ సామ్రాజ్యలక్ష్మీధురంధరుఁడగు నాలంఘీరు బాదుషా నురూపితలూగించెనో, ఏప్రచండవీరావతారము రాజకీయరంగమున నవనవాదర్శములం బ్రదర్శించెనో. ఏవీరసింహనాము క్షాత్రవగుణములకు సింహస్వప్నమో యా మేవాడ సార్వభౌముఁడగు రాజసింహుని దివ్యచరిత్ర. ఠాకూర్ దుర్గాదాసు నాటకమున సన్యాసివేషమున స్వాతంత్ర్యసంపాదనము సలిపెను. వీరమాత మహావీరమాతయై విలసిల్లినది; విమలమానసయగు విమల — ఏశారీలలామము జన్మమున, రూపనగరాధీశ్వరుని గర్భవారాశితోపాటు భారతేందిరాలలామము ధన్యగాలయ్యెనో — యాకల్యాణగుణవతి, శ్రీరాజసింహవీరులపాణిగ్రహణాధీనమనస్కయై కావించిన యమానుషకృత్యములు — వీరవిహారములు — పడినకష్టములు చదివితీరవలయును; విమలసోదరి యగు ధర్మచ్యుత కేసరిబీగం, ఆలంఘీరు బాద్షాను పెండ్లియాడి విమలతోఁ బ్రతినబూని యామెను తురకకిచ్చి పెండ్లిచేయ యత్నించి తుదకు తానే రసపుత్రుల చేతులలోఁ బడుట, ఔరంగజేబు సేన లాహారపానీయములు లేక గుహలో చిక్కుపడుట. దుర్గాదాసు ప్రచ్ఛన్నవేషమున, రూపనగరభైరవాలయమున చెప్పిన జ్యోతిషమున శృంగార రసోదయమగుచున్నది. విమల విసరినపూలగుత్తి మన్మథునిఫిరంగిగుండై రాజసింహు నివక్షమునం దగులుట, చదువరుల నానందరసాంబుధిని నోలలాడించును. గులాము చంద్రభోగల హాస్యము, తురక పెండ్లికొడుకు వెత్రిసరసము, గులాము చమత్కారము బాలుండగు అజితసింహుని శూరత్వము — అద్భుతసమన్వితములు. వింతలోవింత — విమలను గాపాడుటకై మునివేషముతో వచ్చిన వీరమాతను గాంచి విమల రాజసింహునిగా నెంచి శృంగారసంభాషణము చేయుట, ఆసమయమునకే వచ్చిన రాజసింహుఁడు వీరమాతను పరపురుషునిగ భ్రమించి యాగ్రహపడుట మిగుల చమత్కార రంగము. ఆలంఘీరు కాశీవిశ్వేశ్వరాలయధ్వంసము చేయుట హిందువులమానసములం గలచి గగుర్పాటుగలిగించుట చేయుల దేశభక్తిపూరితము. పద్యములో క్కొక్కటిలక్ష రూపాయల విలువగలది. ఆంధ్రదేశ రంగస్థలములందంతటను వీరతాండవము సల్పిన మహాచరిత్రవీర నాటకము. ఔరంగజేబు పరిపాలనమంతయు నిందున్నది. చదివిచూడుఁడు. నవరసములు వర్షించునాటకము ఇప్పుడిట్టి నాటకరాజమే తెనుగున రచింపఁబడుటలేదు.

వెల 1—0—0.